

**Suurbritannias
mõjuhinnangu läbinud
politsetöö võrdlus
Politsei- ja
Piirivalveametis
tehtavate
ennetustegevustega**

Lõppraport | 2023

Analüüs viidi läbi **Politsei- ja Piirivalveameti** tellimusel.

Poliitikauuringute Keskus Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekoda, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Autorid:

Maarja-Liis Elland

Maali Käbin

Zrinka Laido

Töö valmimisse panustasid:

Suure panuse andsid Gerli Grünberg Politsei- ja Piirivalveametist ning ekspertidena intervjuudel ja fookusgruppides osalenud Kirsti Hindreus, Lauri Tamm, Kristel-Liis Kaunismaa, Heleri Moorats ja Krisli Kaldaru Politsei- ja Piirivalveametist, Laidi Surva Justiitsministeeriumist ning Barbara Haage, Nurmely Mitrahovitš ja Ain Peil Siseministeeriumist.

Soovitatav viide käesolevale väljaandele: Elland, M., Käbin, M., Laido Z. Suurbritannias mõjuhinnangu läbinud politseitöö võrdlus Politsei- ja Piirivalveametis tehtavate ennetustegevustega. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis; 2023

praxis | mõttekoda

Sisukord

Mõisted *	6
Lühendid	7
1. SISSEJUHATUS	8
1.1 Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused	10
2. METOODIKA	11
2.1 Esimene etapp	11
2.2 Teine etapp	11
2.2.1 PPA ennetustegevuste kaardistamine	12
2.2.2 Suurbritannia ennetustegevuste mõju uurimise ja tõenduse tugevuse hindamise meetodid	13
2.2.3 CRT sekkumiste mõju hindamise analüüs	13
2.3 Kolmas ja neljas etapp	14
3. TULEMUSED JA ARUTELU	15
3.1 PPA ennetustegevuste kaardistuse üldtulemused	15
3.2 Suurbritannia ennetustegevuste mõju uurimise ja tõenduse tugevuse hindamise meetodid	18
3.2.1 EMMIE raamistiku ülesehitus	18
3.2.2 EMMIE raamistiku kasutamine CRTs	22
3.3 PPA ennetustegevuste ja CRT sekkumiste võrdlus	23
3.3.1 LIIKLUS	23
3.3.2 VARAVASTASED SÜÜTEOD JA TURVALINE RUUMILOOME	33
3.3.3 UIMASTID	41
3.3.4 VÄGIVALD	51
3.3.5 KORDUVKURITEGEVUS	63
3.3.6 ÜLDENNETUS	88
3.3.7 POLITSEITÖÖ METOODIKAD	103
3.4 Soovitused CRTga mitteanaloogsete PPA ennetustegevuste hindamiseks	109
3.4.1 Üldised hindamissoovitused	112
Kasutatud kirjandus	116

Jooniste loetelu

Joonis 1. Millised on head tõendusmaterjalid?	9
Joonis 2. Kuidas sobitada meetod uurimisküsimusega?.....	114

Tabelite loetelu

Tabel 1. Metodoloogilise kvaliteedi hindamisskaalad kasutades EMMIE tõendust.....	20
Tabel 2. Liiklusteemalised CRT sekkumised.....	23
Tabel 3. Varavastaste süütegude ja turvalise ruumiloome CRT sekkumised.....	33
Tabel 4. Uimastitega seotud CRT sekkumised.....	41
Tabel 5. Vägivallaga seotud CRT sekkumised.....	51
Tabel 6. Korduvkuritegevusega seotud CRT sekkumised.....	65
Tabel 7. Üldennetusega seotud CRT sekkumised	90
Tabel 8. Politseitöö metoodikatega seotud CRT sekkumised	105
Tabel 9. PPA sekkumised, mis CRT sekkumistes ei kajastu	111

Mõisted *

Ennetus	Probleemi ja sellega seotud muude probleemide ärahoidmise, väljakujunemise, edasiarenemise ja korduvuse vältimine.
Näidustatud ennetus	Ennetus, mis on suunatud inimestele, kellel on suur risk probleemi kujunemiseks või on probleem juba osaliselt ilmnenu.
Uimasti	Aine, mis mõjutab inimese enesetunnet, ümbritseva maailma tajumist ja käitumist; sama mis narkootiline aine, sõltuvusaine, psühhoaktiivne aine, narkootikum. Märkus. Uimastid on psühhoaktiivsete ainete koondmõiste. Juriidilises kontekstis saab vajadusel täpsustada, kas tegu on legaalse (alkohol, tubakas ja ravimid) või illegaalse uimastiga (narkootikumid). Alkohol, tubakas ja narkootikumid kahjustavad kõik tervist ning võivad tekitada sõltuvust.
Universaalne ennetus	Ennetus, mis on suunatud kõigile ega sõltu konkreetse probleemi kujunemise riskist.
Valikuline ennetus	Ennetus, mis on suunatud inimrühmale, kel on suurem risk probleemi kujunemiseks.

*Mõistete kirjeldused pärinevad Tervise Arengu Instituudi Tervisesõnastikust

Lühendid

CRT – ingl *Crime Reduction Toolkit*

EMO – erakorralise meditsiini osakond

KKT – kognitiiv-käitumuslik teraapia

KOV – kohalik omavalitsus

LSV – lähisuhtevägivald

MI – motiveeriv intervjuerimine

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

SKA – Sotsiaalkindlustusamet

STAK – Siseturvalisuse arengukava

TAI – Tervise Arengu Instituut

WWCCR – ingl *What Works Centre for Crime Reduction*

1. SISSEJUHATUS

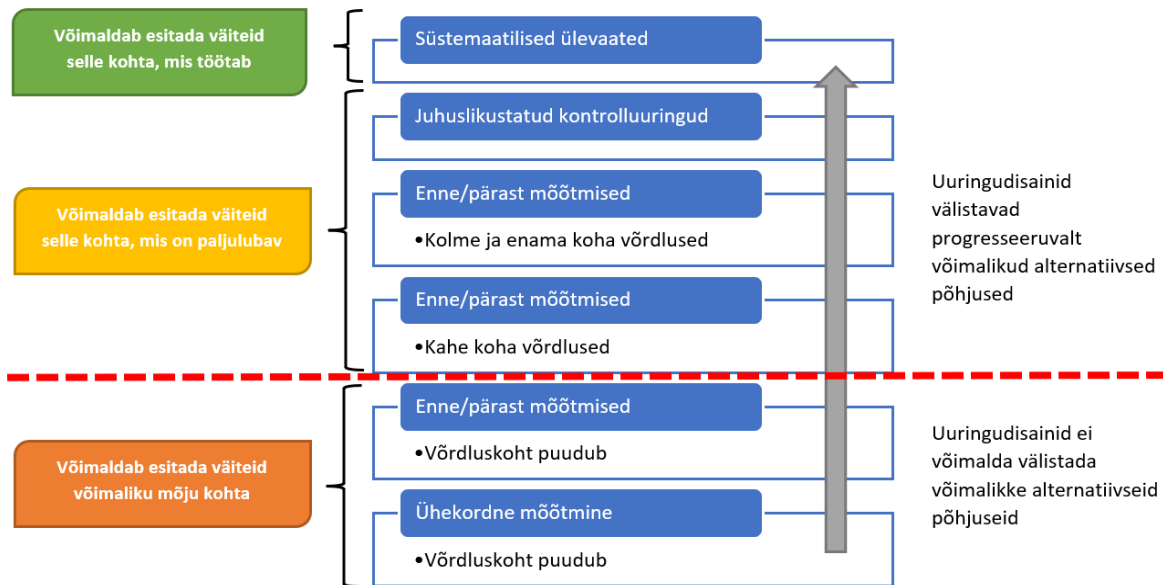
Tõendus põhise lähenemise vajadust politseitöös ja kuritegevuse vähendamises on laialdaselt uuritud (Knutsson & Tompson, 2017; Lumsden & Goode, 2018). Valitsused üle maailma on hakanud tugevalt panustama selles valdkonnas teadusuuringutel põhinevasse poliitikakujundusse, mida on võimalik saavutada läbi hindamisuuringute tähtsuse tõusu (Tilley, 2016). Näiteks on USAs loodud Riikliku Justiitsinstituudi programmide ja praktikate andmebaas või Austraalias Queenslandi Ülikooli Globaalne Politseiandmete Andmebaas (*Global Policing Database*, 2023; National Institute of Justice, 2023)

Suurbritannia valitsus on algatanud riikliku initsiatiivi „*What Works Network*“, mille eesmärk on parandada seda, kuidas valitsus ja teised organisatsioonid otsuste langetamisel kvaliteetset tõendust loovad, jagavad ja kasutavad. Võrgustiku alla kuulub ka „*What Works Centre for Crime Reduction*“ (WWCCR), mida juhib Politseikolledž ehk Inglismaa ja Walesi politsei kutseorganisatsioon, mis on pühendunud tõendus põhise politseitöö määratlemisele, arendamisele ja edendamisele. Lisaks on WWCCRi loomist toetanud erinevate Suurbritannia ülikoolide konsortsium, kuhu kuuluvad teiste hulgas näiteks Londoni Ülikool, Cardiffi Ülikool ja Surrey Ülikool (Gough et al., 2018).

Selleks, et koondada konkreetsete kuritegevust vähendavate sekkumiste süstemaatilistest ülevaadetest saadud tõendust (näiteks Naabrivalve sekkumise tõendus kuritegevuse vähendamisel) ning hinnata selle tõenduse kvaliteeti, mis aitaks ühtlasi kaasa poliitikakujundamisele, on Johnson jt loonud EMMIE raamistiku (vt ptk 3.2) (Crocì et al., 2022; Johnson et al., 2015). EMMIE raamistiku alusel on loodud veebipõhine kuritegevuse vähendamise tööriist (*Crime Reduction Toolkit*, edaspidi CRT), mis sisaldab süstemaatiliste ülevaadete käigus saadud tõendust ning ainult sekkumisuuringutel põhinevat tõendust (College of Policing, 2023a).

Joonisel 1 on toodud tõenduse hierarhia, mille tipus on süstemaatilised ülevaadet, millel CRT põhineb ning allpool on erinevad uuringute tüübid, millest ülalpool punast joont on sellised uuringud, mille tõenduse tase on piisav, et neid hõlmata süstemaatilistesse ülevaadetesse. Kõrgema taseme uuringud teeb kasulikumaks veel see, et need uuringudisainid võimaldavad välistada sekkumise ajal toimunud muutuste alternatiivseid põhjuseid (Miller, 2013).

Joonis 1. Millised on head tõendusmaterjalid?

Käesolevas analüüsis käsitletakse ennetust kui probleemi ja sellega seotud muude probleemide ärahoidmist, väljakujunemist, edasiarenemist ja kordumise vältimist (Tervise Arengu Instituut, 2023). Eestis on erinevate ministeriumite ja nende allasutuste koostöös (sh Politsei- ja Piirivalveamet (PPA)) 2020. aastal valminud valdkondadeülese ennetuse kontseptsioon (Siseministerium, 2021a) ja valdkonnaülese ennetuse põhimõtted (Siseministerium 2021b). Valdkonnaülese ennetuse kontseptsioon on teaduspõhine juhis ennetusvaldkonna otsuste langetamiseks ja ressursside eraldamiseks. Selles käsitletakse ennetust erinevates teemavaldkondades (näiteks õigusrikkumised, vägivald ja väärkohtlemine, uimastite tarvitamine, vaimse tervise häired jne) ning tuuakse välja nende teemade ennetuses jagatud vastutuse põhimõte. Valdkondadeülese ennetuse kontseptsiooni väljatöötamise panustasid ka PPA ennetuse valdkonna eksperdid (Siseministerium, 2023a).

Antud analüüsi lähtekohaks olevas hankekirjelduses tuuakse välja, et PPAs soovitakse keskenduda rohkem ohtude ennetamisele ning vähem konkreetsete sündmuste lahendamisele. Selleks tuleks tuvastada piirkondades enim kogukonna turvalisust häirivaid ning pärssivaid probleeme ja arendada probleemide efektiivsemaks ja kiiremaks lahendamiseks koostööd avaliku- ja erasektoriga. PPA eesmärk on töötada mõjupõhiselt, sihistada tegevusi olulistele sihtgruppidele, arendada politseitöö protsesse ning saada läbi teaduspõhise lähenemise kindlust, et tegeletakse kõige olulisemate ja õigemate probleemide ja sihtgruppidega. Ka PPA strateegias aastani 2030 on kirjeldatud organisatsiooni soovi jõuda analüüsil ning teadusel põhineva ennetustegevuseni, tuvastades analüüsi abil enim tähelepanu vajavad valdkonnad ja sihtrühmad ning kasutada nendega tegelemisel meetodeid ja sekkumisviise, mis on teiste riikide praktikale tuginedes tõhusad (Luige et al., 2019).

Hankekirjelduses on sõnastatud, et kuigi mõjupõhine politseitöö on tõenduspõhine tegevus, milles rakendatakse parimaid praktikaid, puudub PPAI hetkel teadmine,

millised nende tehtavad ennetustegevused on mõjusad ning millest tuleks loobuda nende ebatõhususe tõttu ehk kuidas erinevate ennetustegevuste vahel valida. Lisatakse, et ennetamine on lahutamatu osa igas PPA töös, olles PPA strateegias kesksel kohal ning ühendades mõtteviisina kõiki PPA eesmärke ja tegevusi.

Ennetustööst ühtse arusaama tekitamiseks valmis 2018. aastal PPA Ennetustöö kontseptsioon, kus on muuhulgas esitatud nimekiri sel ajaperioodil PPAs toimunud ennetustegevustest (Politsei- ja Piirivalveamet, 2018). Ka 2021. aastal viidi PPAs läbi ennetustegevuste kaardistamine. Eelnevast lähtuvalt ning edasise töö planeerimiseks nägi hanke tellija vajadust uuringu läbiviimiseks, mille eesmärk ja täpsemad uurimisküsimused on kirjeldatud järgnevas alapeatükis.

1.1 Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused

Uuringu eesmärk on võrrelda PPA ennetustegevusi Suurbritannias juba mõjuhinnangu läbinud tegevustega. Uuringu teostaja ülesanne on kaardistada tellija ennetustegevused ning seejärel süvendatult tutvuda Suurbritannia politsei jaoks koostatud ülevaatega tõenduspõhise mõjuga ennetustegevustest politsei töös ehk CRTga, sh ka ülevaate koostamiseks kasutatud teaduskirjandusega. Uuringu tulemuse põhjal soovib PPA valideerida oma tänast ennetuse portfelli ja luua reeglid mõjusa ennetuse valikuks.

Eesmärgi täitmiseks vastatakse viiele uurimisküsimusele:

1. Milliseid ennetustegevusi PPA läbi viib või millesse on kaasatud?
2. Millised PPA ennetustegevused on analoogsed CRTs väljatoodud ennetustegevustega?
3. Milliste meetoditega on Suurbritannia oma ennetustegevuste mõju uurinud (Eestiga võrreldavate ennetustegevuste osas) ja kuidas on tõenduse tugevust hinnatud?
4. Milline on PPA ennetustegevuste mõju ja ressursivajadus toetudes CRT metoodikale?
5. Milliseid andmeid peab PPA koguma, et käsilolevate, kuid CRTga mitte-analoogsete ennetustegevuste mõju hinnata?

2. METOODIKA

Töö teostati neljas etapis.

I etapp. Uuringut ettevalmistavad tegevused ja täpsustatud lähteülesande koostamine.

II etapp. Andmekogumine, uuringu tulemuste analüüs, vahekokkuvõtte tegemine (vastamine uurimisküsimustele 1–5).

III etapp. Raporti koostamine, valmimine ning esitamine.

IV etapp. Teavitussürituse läbiviimine.

2.1 Esimene etapp

Töö esimeses etapis sõlmiti tellija ja teostaja vaheline leping. 20.02.2023 toimus avakohtumine tellijaga, mille käigus täpsustati lähteülesannet.

Täpsustustena lepiti kokku, et kaardistatakse vaid sellised PPA ennetustegevused, mis on seotud CRT loetelus olevate sekkumistega. Seega jäävad analüüsi fookusest välja teatud ennetusvaldkonnad, millega PPA töös muidu igapäevaselt tegeletakse (näiteks küberkuritegevus, veeohutus, migratsioon, radikaliseerumine). Lisaks tuuakse PPA ja CRT loetelu tegevuste võrdluses välja:

1. kui CRT tegevust teostab mõni teine asutus ehk PPA pole tegevuse põhiteostaja, vaid panustab muul moel tegevuse elluviimisesse;
2. kui Eestis veel CRT tegevust ei teostata, kuid PPA on teinud tegevusi, mis aitaks antud tegevust käivitada.

Avakohtumise järgselt edastas PPA teostajale töö järgmise etapi läbiviimiseks olulised materjalid ja kontaktid.

2.2 Teine etapp

Töö teises etapis toimus andmekogumine ning tulemuste analüüs, mis jaotus uurimisküsimuste järgi kolmeks:

1. PPA ennetustegevuste kaardistamine (vastus uurimisküsimusele 1);
2. Suurbritannia ennetustegevuste mõju uurimise ja tõenduse tugevuse hindamise meetodite analüüs (vastus uurimisküsimusele 3);
3. PPA ennetustegevuste ja CRT loetelu tegevuste võrdluse koostamine, põhjalik tutvumine CRT sekkumistega ja nende mõju hindamist puudutava teaduskirjanduse analüüs (vastus uurimisküsimusele 2, 4, 5).

Teises etapis toimus tellija ja teostaja vahel kaks jätkukoosolekut, kus tehti vahekokkuvõtted, jagati infot analüüsi edenemise kohta ning vastati tekkinud küsimustele. Esimesel kohtumisel kinnitati, et CRT sekkumiste mõju analüüsimise

puhul keskendutakse põhjalikumalt peamiselt nendele tegevustele, mis on hinnatud toimivaks (*works*) või paljutöotavaks (*promising*).

2.2.1 PPA ennetustegevuste kaardistamine

PPA ennetustegevuste kaardistamise eesmärk oli vastata 1. uurimisküsimusele: **“Milliseid ennetustegevusi PPA läbi viib või millesse on kaasatud?”**.

Kaardistamise aluseks võeti esmalt ennetustegevuste nimekiri 2018. aasta PPA Ennetustöö kontseptsioonist (Politsei- ja Piirivalveamet, 2018). Nende tegevustega kõrvutati PPA poolt 2021. aastal kogutud info ennetustegevuste kohta (2 tabelit) ning 2023. aasta veebruaris PPA veebilehelt koondatud ennetustegevuste alane teave (Politsei- ja Piirivalveamet, 2023b).

Esmase kaardistuse ning CRT sekkumiste lühianalüüsi põhjal koostati poolstruktureeritud intervjuukava, mida kasutati PPA ennetusteenuste koordinaatoritega süvaintervjuude läbiviimiseks. Intervjuukava jaotati teemaplokkideks, mis põhinesid peamiselt CRT sekkumiste poolt kaetud valdkondadel: liiklus, varavastased süüteod ja turvaline ruumiloome, uimastid, vägivald, korduvkuritegevus, üldennetus, politseitöös kasutatavad metoodikad ja strateegiad. Lisaks uuriti, milline on üldine nägemus ennetustöö olemusest.

Kokku viidi läbi **5 süvaintervjuud** Põhja (1), Lõuna (1), Ida (2) ja Lääne (1) prefektuuri ennetusteenuste koordinaatoritega, kes jagasid infot PPA ennetustegevuste kohta ning **1 süvaintervjuu** Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna esindajaga, kuna arvestatav hulk CRT sekkumistest (ligikaudu 20) kuulub Eestis Justiitsministeeriumi vastutusvaldkonda. Lisaks tehti **1 fookusgrupi intervjuu**, milles osales 3 Siseministeeriumi nõunikku (sh 2 neist korrakaitse ja kriminaalpoliitika osakonnast), et arutleda Siseministeeriumi rolli üle ennetustegevuste planeerimises ja koostööd PPAGA. Nii Justiitsministeeriumi kui ka Siseministeeriumi esindajatega intervjuudeks modifitseeriti intervjuukava.

Süvaintervjuusid viidi läbi ajavahemikus 07.03–29.03 ning fookusgrupi intervjuu 20.04.2023. Intervjuude kestvus oli keskmiselt 1,5 tundi. Intervjuudel osales alati kaks analüütikut, kellest üks viis intervjuud läbi, teine transkribeeris intervjuud jooksvalt ning vajadusel kasutas pärast intervjuu lõppu transkriptsiooni täiendamiseks ka intervjuu salvestust. Igalt osalejalt võeti enne intervjuu algust suuline nõusolek intervjuu salvestamiseks. Salvestused kustutati pärast transkriptsioonide valmimist.

Intervjuude analüüsil kasutati temaatilist analüüsi. See on laialdaselt kasutatav kvalitatiivse andmeanalüüsi meetod, mis võimaldab tuvastada, analüüsida ja esitleda andmetes sisalduvaid mustreid (Braun & Clarke, 2006). Kõigi intervjuude põhitulemused kõrvutati varasema kaardistuse tulemustega ühtses koondtabelis.

2.2.2 Suurbritannia ennetustegevuste mõju uurimise ja tõenduse tugevuse hindamise meetodid

Vastamiseks uurimisküsimusele 3 („Milliste meetoditega on Suurbritannia oma ennetustegevuste mõju uurinud ja kuidas on tõenduse tugevust hinnatud?”) tutvuti esmalt CRT veebilehel toodud infoga ning seejärel selle aluseks olevate teadusartiklitega.

Mõju uurimise ja tõenduse tugevuse hindamise meetodite kirjelduse osas toodi eraldi välja hindamise aluseks oleva EMMIE raamistiku ülesehitus ja kasutusvõimalused ning raamistiku rakendamine CRTs.

2.2.3 CRT sekkumiste mõju hindamise analüüs

CRT sekkumiste mõju hindamise analüüsis vastati uurimisküsimustele 2, 4 ja 5. PPA ennetustegevuste ja CRT sekkumise võrdluse tegemiseks ehk vastamiseks uurimisküsimusele 2 („Millised PPA ennetustegevused on analoogsed CRTs väljatoodud ennetustegevustega?”) tutvuti põhjalikult CRT tegevustega ning koondati kõik 70 CRT sekkumist tabelisse, tuues eraldi välja iga sekkumise nime ja kirjelduse. Eesti vastete leidmiseks CRT sekkumistele kasutati esmalt PPA ennetustegevuste kaardistust. Kui kaardistusest vasteid ei ilmnenud, teostati lisaks otsing PPA partnerorganisatsioonide kodulehekülgedel (näiteks Justiitsministeerium, Sotsiaalkindlustusamet (SKA) jne), tutvuti valdkonna analüüside, seadusandluse jm dokumentidega.

Võrreldud sekkumised jaotati tabelis kolme kategooriasse:

1. **täpne vaste olemas** – Eestis tehakse sekkumist, mille kirjeldus vastab täpselt CRTs kirjeldatavale sekkumisele.
2. **lähedane vaste olemas** – Eestis ei tehta täpselt sama sekkumist, kuid seda on varasemalt tehtud, selle alustamiseks on samme astunud või leidub sekkumisele alternatiive, mille kirjeldus ja eesmärk vastavad suures osas CRTs kirjeldatavale sekkumisele.
3. **vaste puudub** – analüüs ei tuvastanud, et sekkumist Eestis tehtaks.

Kõigi sekkumiste puhul kirjeldati tabelis, mille alusel otsus on tehtud ning vajadusel toodi juurde viited allikatele. Lisaks kirjeldati iga sekkumise puhul lühidalt PPA võimalikku rolli sekkumises.

Uurimisküsimusele 4 („Milline on PPA ennetustegevuste mõju ja ressursivajadus toetudes CRT metoodikale?”) vastamiseks kirjeldati esmalt CRT nimekirjas olevate sekkumiste mõju ja ressursivajadust.

Põhjalik kirjeldus tehti raportisse sekkumiste puhul, mille mõju on hinnatud CRTs toimivaks (*works*), paljutõotavaks (*promising*) või ebaselgeks (*mixed findings*) ning mille tõenduse aste on ühtlasi väga tugev, tugev või keskmine. Põhjalikus kirjelduses käsitleti iga sekkumist lähtuvalt EMMIE raamistikust, tuues välja sekkumise eesmärgi (*aim*), mõju (*effect*), toimemehhanismi (*mechanism*), mõjutegurid (*moderators*),

rakendamise (*implementation*) ning majandusliku mõju (*economics*). Sekkumise ressursivajadus kajastub sekkumiste puhul nii rakendamise kui ka majandusliku mõju kategooriates. Koondatud info kõrvutati kaardistuse käigus kogutud teabega PPA sekkumistest ning tehti selle põhjal järeldused, milliseid andmeid peab PPA koguma, et tulevikus antud sekkumisi paremini hinnata.

Lühike kirjeldus tehti puuduva (*no impact*) ning kahjuliku (*harmful*) mõjuga või madala tõendusastmega sekkumiste puhul, samuti siis, kui PPAI sekkumises roll puudub ning see jääb ka Eesti kontekstis selgelt PPA vastutusalast välja. Sel juhul kirjeldati lühidalt sekkumise eesmärki, Eesti vastet ja PPA rolli ning tehti kokkuvõtte. Nendel juhtudel andmete kogumise soovitus ei antud.

Uurimisküsimusele 5 („**Milliseid andmeid peab PPA koguma, et käsilolevate, kuid CRTga mitteanaloogete ennetustegevuste mõju hinnata?**“) vastamiseks koondati esmalt PPA ennetusteenuste koordinaatoritega intervjuudest enim esile kerkinud sekkumised, mis CRT sekkumistega võrdluses kajastust ei leidnud ning anti võimalusel (sõltuvalt sekkumise konkreetsusest ning tuginedes juba analüüsitud CRT sekkumistele) soovitus andmete kogumiseks. Sellele lisaks koostati üldised soovitus, mida sekkumiste hindamisel silmas pidada.

2.3 Kolmas ja neljas etapp

Töö kolmandas etapis koostati uuringu lõppraport, mis sisaldab eelmistes etappides valminud osasid. Raport esitati esmaseks ülevaatamiseks tellijale 05.05.2023, millele järgnes tellijapoolsete muudatuste soovitamine ning nende raportisse sisseviimine. Seejärel esitati tellijale raporti lõplik versioon.

Neljandas etapis korraldati üks teavitusüritus uuringutulemuste tutvustamiseks ning avaldati uuringutulemused Mõttekoja Praxis veebilehel ja sotsiaalmeediakanalites.

3. TULEMUSED JA ARUTELU

Analüüsi tulemused ja arutelu on jaotatud neljaks alapeatükiks. **Esimeses alapeatükis** kirjeldatakse PPA ennetustegevuste kaardistuse üldisi tulemusi, tuuakse välja ennetustegevuste ajas muutumise põhitendentsid ning PPA ennetustöö olemus lähtuvalt intervjuude analüüsist.

Teises alapeatükis vastatakse teoreetilise ülevaate põhjal küsimustele, millised on Suurbritannia ennetustegevuste mõju uurimise meetodid ja kuidas on CRT sekkumiste tõenduse tugevust hinnatud.

Kolmandas alapeatükis keskendutakse konkreetsetelt CRT sekkumistele ning nende võrdlusele kaardistatud PPA ennetustegevustega. Seejuures antakse vastused küsimustele, kas ja kuidas Eestis on CRTle vastavat tegevust rakendatud, kas PPA on selles roll ning milles seisneb antud sekkumise mõju ja ressursivajadus. Lisaks antakse lühike soovitus, milliseid andmeid koguda.

Sekkumised on peatükis kategoriseeritud valdkondade kaupa (liiklus, varavastased süüteod ja turvaline ruumiloome, uimastid, korduvkuritegevus, üldennetus ja politseitöö meetodikad) vastavalt nende grupeeringle intervjuukavades, mis omakorda lähtus CRT sekkumiste põhilistest valdkondadest.

Viimases alapeatükis antakse valitud tegevuste puhul soovitusi, milliseid andmeid peab PPA koguma, et käsilolevate, kuid CRTga mitteanaloogete ennetustegevuste mõju hinnata ning üldisi soovitusi hindamiste läbiviimiseks.

Raportis on esitletud kaardistuse peamised tulemused. Mahukamalt saab tellija PPA ennetustegevuste kaardistuse tulemustega tutvuda kaardistuse Exceli failis, mis antakse üle analüüsi tellijale koos raportiga (Lisa 1). Antud faili saab PPA kasutada soovi korral töövahendina, näiteks kaardistuse täiendamiseks käesoleva analüüsi fookusest välja jäänud ennetustegevustega (küberkuritegevus, veeohutus, radikaliseerumine jne) või juba kaardistatud tegevuste edaspidiseks jälgimiseks.

3.1 PPA ennetustegevuste kaardistuse üldtulemused

PPA strateegias aastani 2030 on kirjeldatud organisatsiooni soovi jõuda analüüsil ning teadusel põhineva ennetustegevuseni – tuvastada analüüsi abil enim tähelepanu vajavad valdkonnad ja sihtrühmad ning kasutada nendega tegelemisel meetodeid ja sekkumisviise, mis on teiste riikide praktikale tuginedes tõhusad (Luige et al., 2019). Intervjuudest PPA ennetusteenuste koordinaatoritega ilmnes, et arusaam sellest eesmärgist on jõudnud selgelt iga PPA regiooni koordinaatorini. Küsimusele “Mis on Teie jaoks ennetustegevus?” antud vastustest nähtub, et ennetus on igapäevase politseitöö osa ning teaduspõhine ennetus ja andmetel põhinev politseitöö on siht, kuhu püütakse ühiselt liikuda. Nenditi, et tänaste ennetustegevuste puhul pole sinna veel jõutud.

Ennetustegevuste mõju hindamise kohta toodi välja, et teaduslikel alustel seda pigem hetkel ei tehta. Küll aga mainiti, et mõne sekkumise puhul kogutakse süstemaatiliselt teatud andmeid (näiteks noortele suunatud perevestluste puhul vaadatakse, kas PPA on perevestlused läbi viinud ning täitnud kõik meetodist lähtuvad etapid) või tehakse ka kogutud andmete põhjal vajalikke tegevusi (näiteks liiklusandmete põhjal muudatuste ellukutsumine). Üks intervjueeritavatest sõnas, et mõju hindamisel on PPAle suunanäitajaks Tervise Arengu Instituut (TAI).

Justiitsministeeriumi intervjuust selgus, et ennetuse planeerimine ministeeriumis on tihedalt seotud Valdkondadeülese ennetuse kontseptsiooniga. Ennetuse alal tegeletakse poliitikakujundamisega (näiteks vägivallaennetuse kokkulepe, valdkondliku ennetuse kokkulepped) ning tegevusi viiakse ellu ja programme rakendatakse Justiitsministeeriumi allasutustes (prokuratuur, vanglad, kriminaalhooldus). Ka fookusgrupi-intervjuust Siseministeeriumi esindajatega tuli välja, et valdkondadeülene ennetus on juhtmõte, millel ennetusalane tegevus baseerub, kuid lisaks lähtutakse ka Siseministeeriumi Siseturvalisuse arengukavast (STAK) (Siseministeerium, 2023b). Siseministeerium on olnud varasemalt riikliku ennetuspoliitika eestvedaja ning viimastel aastatel on eestvedamise üle võtnud Justiitsministeerium ja TAI.

Ennetus on sõltuvalt sihtgrupist jaotatud kolmeks: universaalne, valikuline ja näidustatud. Universaalne ennetus on suunatud kõigile ega sõltu konkreetse probleemi kujunemise riskist. Valikuline ennetus on suunatud inimrühmale, kel on suurem risk probleemi kujunemiseks ning näidustatud ennetus inimestele, kellel on suur risk probleemi kujunemiseks või on probleem juba osaliselt ilmnenu (Tervise Arengu Instituut, 2023).

PPA ennetusteenuste koordinaatorid selgitasid, et tegevused on üha enam suunatud universaalselt ennetuselt valikulisele ja näidustatud ennetusele ehk ennetustöö teravik suunatakse neile, kes on juba riskigruppi kuulumas või kellel on oht sinna sattuda. Sama tendentsi kinnitab kaardistusandmete ajaline kõrvutamine. Kui 2018. aasta PPA ennetustöö kontseptsioonist või 2021. aastal PPA poolt kaardistatud ennetustegevuste hulgast võis leida tegevusi, mis on pigem ühekordsed ja suunatud laiadele inimgruppidele või mida ei peeta enam tõhusaks, siis intervjueeritavate sõnul ei tehta enam täna mitmeid nendest tegevustest (näiteks otse lastele suunatud tegevused on asendunud õpetajate harimisega, ära on jäetud koortega reidid koolidesse, kogemusnõustajate kaasamine koolides uimastite tarvitamise ennetuses) (Politsei- ja Piirivalveamet, 2018).

Lisaks on PPA ennetustöös valitud välja prioriteetsed valdkonnad, millele kiiremini või rohkem rõhku pannakse. Näidetena toodi välja lähisuhtevägivald (LSV), noortega tegelemine, liiklus ja küberkuritegevus, millest viimane küll ei kuulu hetkel antud analüüsi fookusvaldkondade hulka. Kindlatele prioriteetidele keskendumist kirjeldab ka järgnev tsitaat:

“On mingid valdkonnad, mis on prioriteetsemad ning valdkonnad, milles oleme koostööpartnerid ja sõnumiedastajad. Prefektuuri mõistes lähtume piirkonna eripärast ja piirkonna probleemidest.”

Ennetusteenuste koordinaator (intervjuu)

Eelnevast selgub, et prioriteetsete ennetusvaldkondade valik sõltub suuresti piirkonnast, kus ennetustegevust läbi viiakse ning osa PPA ennetustegevustest põhineb koostööl teiste organisatsioonidega. PPA strateegias rõhutatakse, et politsei peab lisaks ise ennetamisele olema oma teadmistega toeks teistele osapooltele, et võimalikult paljud osalised saaks aru oma rollist ennetuse toimimises (Luige et al., 2019).

Ennetustegevus on PPA ennetusteenuste koordinaatorite silmis koostöötegevus, seda nii ametkondade kui ka üksikisikute tasandil. Koostööd tehakse muuhulgas erinevate ministriumite ja nende allasutustega (Siseministeerium, Justiitsministeerium, Transpordiamet, SKA, TAI jne), kohalike omavalitsustega (KOV), erinevate tervishoiusüsteemi osapooltega (kiirabi, haiglad jne), koolidega (sh õpetajad jm koolipersonal), meelelahutusasutustega (ööklubid, baarid) ja kaubandusettevõtetega (sh turvatöötajatega), mittetulundusühingutega (nt naabrivalve), kogukondade ja nende esindajatega jne.

Fookusgrupi intervjuul toodi välja, et Siseministeeriumi koostöö PPAga on valdavalt isikupõhine, kuid PPA on kaasanud Siseministeeriumi näiteks aasta tööplaanide koostamisse, mis aitab kaasa sellele, et PPA tööplaanides kajastuksid ka STAKi eesmärkidest tulenevad tegevused. Mainiti ka, et koostöö ressursside ja STAKi planeerimisel ning prioriteetide seadmisel võiks olla veelgi struktureeritum. Justiitsministeeriumi intervjuus tuli esile ka vajadus- ja juhtumipõhise koostöö olemasolu PPA, prokuratuuri ning kriminaalhoolduse ametnike vahel.

Võib öelda, et PPA visioon ennetustegevuse olemusest on jõudnud arusaamana PPA ennetusteenuseid koordineerivate töötajateni. Ennetustegevused liiguvad järk-järgult ühekordsetelt tegevustelt enam sihistatud tegevuste poole ning on aru saadud vajadusest praegu tehtavate tegevuste tegelikku mõju hinnata. PPA ennetustöö on koostöötegevus ning seda kinnitab lai koostööpartnerite võrgustik.

3.2 Suurbritannia ennetustegevuste mõju uurimise ja tõenduse tugevuse hindamise meetodid

WWCCRI üks eesmärk on kuritegevuse vähendamise tõendusmaterjali süstemaatiline kaardistamine. Seda tehakse süstemaatiliste ülevaadete meetodil, järgides süstemaatilise ülevaate või metaanalüüsi kaasamiskriteeriumeid ja mõõdetavaid kuritegevuse vähenemise tulemusi (Tompson et al., 2021).

Suurbritannia ennetustegevuste **mõju uurimisel ja tõenduse tugevuse hindamisel on kasutatud EMMIE raamistikku**. See annab ülevaate tõendusest, kogudes infot nii sekkumise mõju (mis toimib) kui ka tõhususe kohta (mis, kellele, kuidas ning mis tingimustel mõjub) ning julgustab süstemaatiliste ülevaadete ja metaanalüüside läbiviijaid otsima ja analüüsima tõendust kõigi viie raamistiku kategooria kohta (mõju, toimemehhanism, mõjutegurid, rakendamine, majanduslik mõju) (Johnson et al., 2015).

3.2.1 EMMIE raamistiku ülesehitus

Mõju kategoorias hinnatakse mõju suurust ja toimet. See on kuritegevuse ennetamise hindamisel ja süstemaatilistes ülevaadetes oluliseks tulemusnäitajaks ning seda väljendatakse sageli statistiliselt (koefitsientide suhe, standardiseeritud keskmise erinevus, korrelatsiooni koefitsiendid) ning see näitab kuritegevusega seotud oodatava tulemuse tõenäosust (Lipsey & Wilson, 2002).

Toimemehhanismi kategooria selgitab sekkumise loogikat ja keskendub sekkumise aluseks olevatele protsessidele (Crocì et al., 2022). See näitab, kuidas mõju läbi sekkumise väljendub, aitab mõista mehhanisme, mis on tulemuse taga ning võib aidata tugevdada põhjuste omistamist (Eck, 2017; Pawson, 2002).

Mõjutegurite kategoorias viidatakse tingimustele, mis peavad olema sekkumiseks ning vajalike toimemehhanismide aktiveerimiseks täidetud. Siia alla kuuluvad kõik tegurid, mis on programmi toimemehhanismide aktiveerimisel olulised (Johnson et al., 2015).

Rakendamise kategooria alla kuuluvad tegevused ja osapooled, mis on vajalikud sekkumise ülesseadmiseks ja säilitamiseks (Ekblom, 2011). Rakendamise osas vaadeldakse programmi elluviimist ning võimalikke takistusi selle rakendamisel (Crocì et al., 2022; Summerfelt, 2003).

Majandusliku mõju kategooria on oluline, kuna ressursid on alati piiratud ning poliitikakujundajad peavad otsustama, kuidas olemasolevaid ressursse kasutada (Johnson et al., 2015).

Raamistik sisaldab 105 hindamiskriteeriumit, mis vastavad EMMIE viiele kategooriale (Tompson et al., 2021). Need kriteeriumid jaotuvad kaheks laiemaks dimensiooniks:

1. Süstemaatilistes ülevaadetes esitatud tõendus (valimi suurus, kasutatud andmed, kuritegevuse suurenemine ja vähenemine) – näiteks "mõju" kategooriasse kuulub 10 tõenduse hindamiskriteeriumit, mida süstemaatilises

ülevaates kajastatakse (mõju suurus, metaanalüüsis kasutatud uuringute arv, osalejate arv tegevusgruppide lõikes jne).

2. Tõenduse metodoloogiline kvaliteet – näiteks “mõju” kategooriasse kuulub 14 tõenduse metodoloogilisele kvaliteedile olulist hindamiskriteeriumit, mis on vaadeldava sekkumise mõjuga seotud (Johnson et al., 2015).

Hinnangute süstematiseerimiseks on loodud koodiraamat ning sarnased hindamiskriteeriumid on ka ülejäänud nelja EMMIE kategooria kohta (Tompson et al., 2021).

Üldine tõenduse kvaliteedihinnang esitatakse viiepalliskaalal, kus 0 tähistab tõenduse madalaimat ning 4 selle kõrgeimat kvaliteeti. Johnson jt loodud hindamisskaalad on esitatud tabelis 1 (Johnson et al., 2015).

Tabel 1. Metodoloogilise kvaliteedi hindamisskaalad kasutades EMMIE tõendust

EMMIE kategooria	EMMIE-E (tõendid)	EMMIE-Q (skaala)
<i>Mõju</i>	<p>Mõju suurus</p> <p>Moderaatori analüüs</p>	<p>0: Allpool loetletud valiidsuse elementide* ebapiisav arvestamine.</p> <p>1: Ühe valiidsuse elemendi piisav arvestamine.</p> <p>2: Kahe valiidsuse elemendi piisav arvestamine.</p> <p>3: Kolme või nelja valiidsuse elemendi piisav arvestamine.</p> <p>4: Viie või kuue valiidsuse elemendi piisav arvestamine (sealhulgas kõik "*" -ga märgitud elemendid).</p> <p>Valiidsuseelemendid*</p> <p>Läbipaistev ja hästi kavandatud otsingustrateegia*.</p> <p>Kõrge statistilise järelduse kehtivus (vähemalt neli järgmistest elementidest on vajalikud selleks, et uuringut saaks pidada piisavaks)*.</p> <p>Kallutatuse riski piisav hindamine (vähemalt kaks on vajalikud selleks, et uuringut saaks pidada piisavaks)*.</p> <p>Tähelepanu on pööratud konstruktiivsete tulemuste valiidsusele, nii et ainult võrreldavad tulemused on kombineeritud ja/või tulemuskonstruktiivsete kombineerimise mõju on uuritud*.</p> <p>Uuringu ülesehituse mõju hindamine (nt eksperimentaalse ja kvaasiekspimentaalse ülesehituse puhul eraldi üldmõju suurus).</p> <p>Ootamatute tulemuste või kõrvaltulemuste mõju hindamine mõju suurusele (nt nihke või kõrvalkasude kvantifitseerimine).</p>
<i>Toimemehhanism/ mediaatorid</i>	<p>Võimalike toimemehhanismide/loogikate kaardistus</p> <p>Andmekogumisele eelnev mediaatorite või toimemehhanismide põhine moderaatorite analüüs</p> <p>Andmekogumisele järgnev mediaatorite või toimemehhanismide põhine moderaatorite analüüs.</p> <p>Kõige tõenäolisemate toimemehhanismide ja mis tahes kontekstist sõltuvate tingimuste</p>	<p>0: Ei viita teooriale, puudub mehhanismi kirjeldus.</p> <p>1: Üldine oletatav programmiteooria esitatud (mehhanismid ja/või protsessid).</p> <p>2: Teooria üksikasjalik sõnastus, mis põhineb asjakohase kirjanduse uurimisel ja/või praktikast saadud andmetel.</p> <p>3: Teooria formaliseerimine ja sellest täpsete prognooside tuletamine.</p>

	hindamine/väljatoomine (need võivad olla narratiivid).	4: Teooria testimine, tõestamine, ümberlükkamine ja täpsustamine, kasutades selle jaoks kogutud andmeid.
<i>Mõjutegurid/kontekstid</i>	<p>Andmekogumisele eelnev kontekstipõhine moderaatoranalüüs (analüüs, millega testitakse erinevusi, mida kontekst põhjustab tulemustes; teooriast juhitud).</p> <p>Andmekogumisele järgnev kontekstipõhine moderaatorite analüüs/alagruppide analüüs (analüüs, millega testitakse erinevusi, mida kontekst põhjustab tulemustes; teostatakse andmete kättesaadavuse tõttu/ei ole teoreetiliselt juhitud/ei ole enne analüüsi mainitud).</p> <p>Konteksti erinevusi iseloomustavad väited (need võivad olla narratiivid).</p>	<p>0: Puudub viide tingimuskontekstidele või moderaatoritele, mis võivad olla olulised mõjutegurite või mehhanismide aktiveerimise seisukohast.</p> <p>1: Võimalike oluliste mõjutegurite või kontekstide sihtotstarbeline kirjeldus.</p> <p>2: Mõjutegurite või mehhanismide mõju testid, mis on määratletud andmekogumise järgselt, kasutades kättesaadavaid muutujaid.</p> <p>3: Teooriapõhine eeldatavate mediaatorite või mehhanismide aktiveerimiseks oluliste mõjutegurite ja mediaatorite eelmääratlemine.</p> <p>4: Eelnevalt määratletud eeldatavate mõjutegurite ja kontekstidega seotud asjakohaste andmete kogumine ja analüüs.</p>
<i>Rakendamine</i>	<p>Ülevaates toodud sekkumiste rakendamiseks vajalike põhikomponentide loetelu/seletused.</p> <p>Sekkumiste mujal kordamiseks vajalike põhikomponentide loetelu/seletused.</p>	<p>0: Rakendamise või rakendamiskustega seotud küsimusi ei ole kirjeldatud.</p> <p>1: Sihipäraselt tehtud märkused rakendamise kohta.</p> <p>2: Süstemaatilised jõupingutused rakendamise küsimuste dokumenteerimiseks.</p> <p>3: Üksikasjalik tõendus põhine ülevaade programmi, poliitika või katseplaanide eeldatavast järgimisest.</p> <p>4: Täielik tõendus põhine ülevaade programmi eeldatava järgimise tasemest ja eeldatavatest takistustest ning mujal kordamiseks vajalike elementide detailne kirjeldus.</p>
<i>Majanduslik mõju</i>	<p>Sekkumise sisendite kvantifitseerimine.</p> <p>Sekkumise väljundite kvantifitseerimine.</p> <p>Intensiivsuse kvantifitseerimine (nt kulutused inimese kohta).</p> <p>Rakendamise hinnanguline maksumus.</p> <p>Rakendamiskulude hinnang alarühmade kaupa.</p> <p>Kulutõhususe hinnang väljundühiku kohta.</p> <p>Kulutõhususe hinnang alarühmade kaupa.</p>	<p>0: Kulusid (ja/või kasu) ei mainita.</p> <p>1: Ainult otsesed või selgesõnalised kulud (ja/või kasu) on hinnatud.</p> <p>2: Otsesed või selgesõnalised ja kaudsed ja endastmõistetavad kulud (ja/või kasu) on hinnatud.</p> <p>3: Marginaalsed või kogukulud või alternatiivkulud (ja/või kasu) on hinnatud.</p> <p>4: Marginaalsed või kogukulud või alternatiivkulud (ja/või kasu) on hinnatud kandja (või saaja) kaupa.</p>

	Tasuvushinnang	
	Tasuvushinnang alarühmade kaupa.	

Allikas: (Johnson et al., 2015)

Kui konkreetsete kuritegevuse ennetamise sekkumiste süstemaatilised ülevaadet olid EMMIE raamistiku mõju kategooria osas üpris hästi välja töötatud, siis toimemehhanismide, mõjutegurite, rakendamise ja majandusliku mõju kategooriad olid süstemaatilistes ülevaadetes vähem kaetud.

3.2.2 EMMIE raamistiku kasutamine CRTs

WWCCRI peamine väljund on CRT, mis on EMMIE raamistiku alusel loodud veebipõhine kuritegevuse vähendamise tööriistakomplekt, mis koondab parimaid teaduslikke tõendeid kuritegevuse vähendamise kohta ning on mõeldud kasutamiseks kuritegevuse vähendamisega tegelevatele praktikutele ning poliitikakujundajatele (College of Policing, 2023a)

CRT sisaldab sekkumiste kohta tehtud süstemaatiliste ülevaadete käigust saadud tõendust, võimaldab hinnata erinevate sekkumiste mõju kuritegevuse vähendamisel ning selle tõenduse tugevust. Iga sekkumist on kirjeldatud lähtudes viiest EMMIE kategooriast (College of Policing, 2023a).

Veebilahenduses saab rakendada ja kohendada otsingufiltreid, kasutades filtreerimise alusena mõju kuritegevusele (üldisest vähenemisest kuni üldise suurenemiseni), sekkumise fookust (ennetamine, ümbersuunamine, korduvkuritegevus), probleemi (antisotsiaalne käitumine, sissevõtmise, laste väärkohtlemine, LSV, sõiduki-juhtimisega seotud rikkumised, seksuaalkuriteod, vargused, sõidukitega seotud kuritegevus, vägivalgakuriteod ning üldine kuritegevus), elanikkonda (täiskasvanud, lapsed, sh asukohapõhiselt) või tegurit (alkohol, uimastid, jõugud) (College of Policing, 2023b)

Sekkumised on kategoriseeritud kui toimivad, paljutõotavad, ebaselge mõjuga, puuduva mõjuga või kahjulikud ning iga sekkumise tõenduse kvaliteeti liigitatakse kui madalat, keskmist, tugevat või väga tugevat (College of Policing, 2023b).

3.3 PPA ennetustegevuste ja CRT sekkumiste võrdlus

3.3.1 LIIKLUS

Analüüsis on liikluse valdkonda liigitatud kaheksa CRT sekkumist, mis hõlmavad kiirus- ja punase fooritule kaamerate kasutust ning tegevusi, mis on suunatud alkoholi juures juhtimisele. Kõik liiklusteemalised sekkumised on CRTs määratletud toimivaks või paljutöotavaks, kusjuures ainult ühe sekkumise tõenduse tugevust on hinnatud madalaks (juures juhtimise meediakampaniad).

Eestis viiakse läbi täpselt või teatud mõõndustega kõiki CRTs olevaid liiklusalaseid tegevusi. PPA on kaasatud vastutavana või koostööpartnerina seitsmesse liiklusteemalisse sekkumisse. Ülevaatlik info on koondatud tabelisse 2.

Tabel 2. Liiklusteemalised CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Punase fooritule kaamerad (<i>Red light cameras</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Kiiruskaamerad (<i>Speed cameras</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Alkolukk (<i>Car breathalyzer lock</i>)	Toimib	Tugev	Lähedane vaste olemas	Ei
Puhumisreidid (<i>Drink-drive stops</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Joobes juhtimise kohtud (<i>Drink-driving courts</i>)	Paljutöotav	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Joobes juhtimise meediakampaniad (<i>Drink-driving media campaigns</i>)	Paljutöotav	Madal	Vaste olemas	Jah
Joobes juhtimise koolipõhised programmid (<i>Drink-driving school-based programmes</i>)	Paljutöotav	Keskmine	Vaste olemas	Jah
Politseipatrullide suurendamine joobes juhtimise vähendamiseks (<i>Increased police patrols to reduce drink-driving</i>)	Paljutöotav	Tugev	Vaste puudub	Jah

3.3.1.1 Punase fooritule kaamerad

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Punase fooritule kaamerad võimaldavad fooritule eiramise automaatkontrolli, eesmärgiga vältida liiklusõnnetusi. Kaamerad aktiveeruvad, kui sõiduk sõidab üle kindlaksmääratud kontrolljoone. Rikkumise järgselt vaadatakse fototuvastus läbi ning sõidukiomanikule edastatakse trahviotsus. Mõjuhindamise tulemused põhinevad USAs, Austraalias, Kanadas ja Singapuris läbiviidud uuringutel (Cohn et al., 2020).

Mõju: Metaanalüüsi kohaselt on sekkumine vähendanud punase tulega sõitmise rikkumisi (-61%), kokkupõrkeid ristmikul (-24%), vigastustega toimunud kokkupõrkeid ristmikul (-29%) ning vigastustega kokkupõrkeid kokku (-20%) (Cohn et al., 2020).

Toimemehhanism: Arvatakse, et sekkumine toimib heidutuse kaudu, kuna hõlmab endas tabamise ja karistamise ohtu. Kaamerate automatiseeritus suurendab liiklusrikkujate avastamise ja karistamise tõenäosust ning suurendab sõidukijuhi tegelikku või tajutavat karistamise ohtu (Cohn et al., 2020).

Mõjutegurid: Sekkumise mõju erineb sõltuvalt kellaajast, nädalapäevast, signaalide ajastusest ning keskmisest päevasest liikluskoormusest (Cohn et al., 2020).

Rakendamine: Sekkumise rakendamist mõjutab vähe tegureid. Oluline võti edu saavutamiseks on üldsuse teadlikkus sekkumise rakendamisest – paljud uuritud programmid hõlmasid teadlikkuse tõstmiseks avalikke kampaaniaid ja hoiatusmärke. Teised olulised tegurid on tehnoloogia kvaliteet (selged pildid), õiguslikud küsimused ja mure eraelu puutumatus pärast (Cohn et al., 2020).

Majanduslik mõju: Enamik uuringuid ei sisaldanud majanduslikku teavet, täielikku majandusmõju hindamist pole tehtud (Cohn et al., 2020).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüs kinnitas, et Eestis on kasutusel punase fooritule statsionaarsed kaamerad (näiteks Tallinnas Tulika, Endla ja Sõpruse puiestee tänava ristmikul) (Transpordiamet, 2023a). Punase fooritule kaamera abil toimub punase tulega sõitjate automaatkontroll ja trahvimine läbi videotuvastuse. Kaamera võimaldab tuvastada nii stoppjoone ületamist kui ka ristmikule sõitmist.

PPA roll

PPA on sekkumise korraldamises Transpordiameti peamine partner, kes tegeleb juhtumiantmete menetlemisega ning selle põhjal trahviteadete väljastamisega (Transpordiamet, 2023a). Lisaks on PPA oluline roll koostöös KOVdega kaamerate asukoha määramisel.

Soovitus andmete kogumiseks

- Punase tulega ristmikule sõitmiste arv
- Ristmikul toimuvate kokkupõrgete arv
- Ristmikul toimuvate vigastustega lõppevate kokkupõrgete arv

- Vigastustega lõppenud kokkupõrgete koguarv

Kokkuvõte: Tegemist on CRT järgi toimiva sekkumisega, mille tõenduse tase on väga tugev. PPAI on sekkumise läbiviimises Eestis üks juhtivaid rolle.

3.3.1.2 Kiiruskaamerad

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Kiiruskaamerad soodustavad kiiruspiirangutest kinnipidamist, tuvastavad kiirust ületavad sõidukid ja vähendavad maanteeliiklust. Kaameraid on erinevat tüüpi, näiteks jälgitavad või jälgimata, mobiilsed või statsionaarsed ning avalikud või varjatud. Üldiselt on täheldatud automaatsete kiiruskaamerate kasutamise suurenemist (Steinbach et al., 2016).

Mõju: Kiiruskaamerad aitavad vähendada sõidukite keskmist kiirust, õnnetusi, vigastuste ja surmaga lõppenud õnnetusi. Leiti, et kiiruskaamerad vähendavad kõiki eelmainitud tulemusi, kui neid võrrelda kohtadega, kus kiiruskaameraid ei ole (Steinbach et al., 2016).

Toimemehhanism: Kiiruskaamerate abil soovitakse saavutada tulemusi heidutuse kaudu, mis võib olla kas üldine (potentsiaalsete õigusrikkujate heidutamine üldpopulatsioonis) või konkreetne (aktiivsete õigusrikkujate või õigusrikkumise kordumise heidutamine) (Steinbach et al., 2016).

Mõjutegurid: Mõjutegurid on tee tüüp, kiiruspiirangud, asukoht (linnas või maal), kellaaeg ja ilmastik (Steinbach et al., 2016).

Rakendamine: Kiiruseületamisega seotud käitumist võivad mõjutada erinevad meetodid, näiteks kaamerate nähtavus, statsionaarse või mobiilse kaamera kasutus ja jõustamise tase. Mõned tulemused näitavad, et statsionaarsetel kaameratel on suurem mõju kõigi liiklusõnnetuste ning surmaga või raskete vigastustega lõppenud liiklusõnnetuste vähendamisel kui mobiilsetel kaameratel (Steinbach et al., 2016).

Majanduslik mõju: Mõnes uuringus on esitatud majandusanalüüs, kuid metaanalüüsis pole võimalik tulemusi sünteesida. On kogutud mitmesuguseid andmeid, näiteks õnnetusjuhtumite kulud, rakendamise üldkulud, iga-aastased tegevus- ja hoolduskulud, trahvide väljastamise kulud. Tõendid näitavad, et kasu ületab selle sekkumise hinnangulised kulud vähemalt 3:1 (Steinbach et al., 2016).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüsist selgus, et Eestis kasutatakse nii statsionaarseid kui ka mobiilseid kiiruskaameraid. Statsionaarsete kaamerate paiknemine otsustatakse osaliselt koostöös KOVga ning paigutamisel on olulised tegurid liiklussagedus, liiklusõnnetuste sagedus, kiiruseületamised. Liikuskamerate info liigub Ida prefektuuri, kus tegeletakse juhtumite menetluse ja trahviotsustega.

PPA roll

PPA on sekkumise korraldamises Transpordiameti peamine partner, kes tegeleb juhtumiametite menetlemisega (Transpordiamet, 2023). Lisaks on PPAI oluline roll koostöös KOVdega kaamerate asukoha määramisel.

Soovitus andmete kogumiseks

- Sõidukite keskmine kiirus
- Liiklusõnnetuste koguarv
- Vigastustega lõppenud õnnetuste arv
- Surmaga lõppenud õnnetuste arv

Kokkuvõte: Tegemist on CRT järgi toimiva ning hinnanguliselt kulutõhusa sekkumisega, mille tõenduse tase on väga tugev ning mille korralduses on PPAI Eestis üks juhtivaid rolle.

3.3.1.3 Alkolukk

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk. Alkolukud on situatsioonilised ennetusmeetmed, mille eesmärk on vähendada joores juhtimist. Tavaliselt määratakse neid kohtulikes karistusotsustes või kasutatakse juhiloa taastamise eeltingimuseks (Coben & Larkin, 1999).

Mõju. Alkoluku kasutamine vähendab korduvat alkoholi joores juhtimist, kuniks seade on kasutuses. Iga 100 alkoholi joores liiklusrikkuja kohta, kes alkoluku ei kasuta, on ainult 36 lukku kasutavat liiklusrikkujat (Coben & Larkin, 1999).

Toimemehhanism. Arvatakse, et alkolukk muudab liiklusrikkuja harjumusi, kuna annab kohest tagasisidet sobimatu alkoholi tarvitamise kohta (Coben & Larkin, 1999).

Mõjutegurid. Alkolukk on sama tõhus nii esmakordse kui ka korduva alkoholi joores liiklusrikkuja puhul. Sekkumise tulemuslikkust võivad mõjutada veel: kohustuslik vs. vabatahtlik alkoluku kasutus, alkoluku kasutus koos teiste toetavate sekkumistega (nt alkoholi rehabilitatsiooniprogramm), kohtunike kaalutusõigus sekkumise määramisel, sekkumisperioodi kestus ning sekkumise pakkumise aeg (pärast kinnipidamist vs. pärast karistuse määramist) (Coben & Larkin, 1999).

Rakendamine. Alkoluku rakendatakse osana joores juhi karistusest USA-s, Austraalias, Kanadas ja Rootsis. Selle rakendamine nõuab märkimisväärseid ressursse. Peamised probleemid rakendamisel on kõrge omaosaluse määr, sekkumise järgimine ning mõju kestus (eriti pärast alkoluku eemaldamist) (Coben & Larkin, 1999).

Majanduslik mõju. Majandusanalüüsi pole tehtud. Alkoluku ostmise ja seadistamise kulud kannab juht ning seadme rentimine, paigaldamine ja jälgimine on administratiivselt ressursimahukas (Coben & Larkin, 1999).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et alkoluku kasutuse temaatika üle on pikalt avalikkuses arutletud. Transpordiamet on analüüsinud välisriikide kogemust alkoluku kasutamisel

(„Alkoluku kasutamine vähendamaks sõiduki juhtimist alkoholi mõju all“) ja andnud analüüsis soovitusi alkoluku rehabilitatsiooniprogrammide rakendamiseks. Analüüsist nähtub, et Eestis on hetkel vabatahtlik ennetav alkoluku kasutus (kommertssõidukitel), mida peetakse teiste riikide kogemuse põhjal alkoluku rakendamise esimeseks sammuks. Sellele järgneb tavaliselt alkoluku kasutamise nõue seadustes ning kõrgeima tasemena alkoluku rakendamine rehabilitatsiooniprogrammides. Eesti karistus-seadustikus veel alkoluku kohustust pole, kuid alkolukk on kasutusel mitmetes transpordiettevõtetes (näiteks bussides) (Maanteeamet, 2017).

PPA roll

Hetkel PPA alkolukuga seonduvalt rolli pole.

Soovitus andmete kogumiseks

- Isikupõhine alkoholijoobes juhtimiste arv

Kokkuvõte: Kuigi alkoluku toimivuse kohta on tugev tõendus, ei ole seda veel Eestis kohustuslikuks tehtud, ent esimesi samme selles on juba astunud (näiteks välisriikide kogemuse analüüsi teostamine).

3.3.1.4 Puhumisreidid

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine hõlmab sõidukijuhtide peatamist kontrollpunktides, et hinnata nende alkoholijoovet, kasutades käitumuslikke, füsioloogilisi või keemilisi teste. Kontrollpunktides tehakse juhuslikku puhumiskontrolli (kõik sõidukijuhid) või valikulist puhumiskontrolli (valitud sõidukijuhid, keda kahtlustatakse alkoholijoobes juhtimises). Kontrollpunktide optimaalse struktuuri (ametnike arv, ajastus ja regulaarsus) kindlaksmääramiseks on vaja lisauuringuid (Erke et al., 2009).

Mõju: Alkoholijoobe hindamise kontrollpunktid vähendavad alkoholiga seotud vigastusi ja liiklusõnnetusi. Iga 100 liiklusõnnetuse kohta hoitakse ära keskmiselt 14 liiklusõnnetust. Suur intensiivsus, suurem avalik tähelepanu ja suurem arv juhte, keda kontrollitakse, tõstavad sekkumise tõhusust (Erke et al., 2009).

Toimemehhanism: Kontrollpunktid pärsivad alkoholijoobes juhtimist, suurendades tajutud riski politsei poolt tabatud saada (Bergen et al., 2014; Elder et al., 2002; Erke et al., 2009). Meediakampaaniad kontrollpunktide olemasolust suurendavad üldsuse teadlikkust (Elder et al., 2002). Iga kokkupuude kontrollpunktiga, olgu see siis peatudes või möödudes, tugevdab üksikisiku taju seaduse jõustamisest ning seeläbi suurendab riskitaju (Elder et al., 2002).

Mõjutegurid: Kontrollpunktide tõhusus on kohati erinev. Iga 100 liiklusõnnetuse kohta täheldati pikaajalistes programmides esimese kolme kuu jooksul keskmiselt 29 liiklusõnnetust vähem ning ühe kuni kahe aasta pikkuste programmide puhul keskmiselt 13 liiklusõnnetust vähem (Erke et al., 2009). Kahe uuringu kohaselt on vähemate töötajatega kontrollpunktid võrdselt tõhusad ning statistiliselt olulist

erinevust juhusliku ja valikulise puhumiskontrolli tegemise tõhususe vahel ei ole tuvastatud (Bergen et al., 2014; Elder et al., 2002).

Rakendamine: Kõige tõhusamad on tõenäoliselt hästi nähtavad kontrollpunktid, kus on võimalik peatada ja kontrollida palju juhte. Lisaks sellele on tõhusamad kontrollpunktide programmid, mis on meedias laialdaselt reklaamitud (Erke et al., 2009)

Majanduslik mõju: Uuringutes ei ole majanduslikku hindamist läbi viidud. Mõned uuringud on siiski teatanud majanduslikust kasust. Selle kohaselt oli kontrollpunktide programmi kogukulu 1,25 miljonit USD (9,06 miljonit EUR toonase kursi järgi) ja hinnanguline kulu ühe alkoholihoobes surmaga lõppenud õnnetuse kohta 5 787 USD (4 196 EUR toonase kursi järgi) (Bergen et al., 2014).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

PPA ennetustegevuste kaardistusest selgus, et Eestis viiakse läbi puhumisreide “Kõik puhuvad”, mille raames seatakse üles kontrollpunktid ning hinnatakse juhtide joovet. Puhumisreididesse on kaasatud suurem inimressurss (näiteks patrull-, piirkonna-, abi- ja kriminaalpolitseinikud). Reide planeeritakse selle järgi, millal on suurem oht alkoholihoobes juhtide liiklusesse sattumiseks (näiteks nädalavahetused, suurüritused, pühad).

PPA roll

PPA on reidide põhiplaneerija ja -läbiviija.

Soovitus andmete kogumiseks

- Alkoholiga seotud liiklusõnnetused ning nendest tulenevad vigastused ja surmajuhtumid
- Vere alkoholisisaldus sõidukijuhtide seas
- Eneseraporteeritud alkoholihoobes juhtimine
- Alkoholitestist keeldumise ja sellest tuleneva juhiloa kohapealse äravõtmise trahvimäärad

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kus PPAI on läbiviimisel juhtiv roll.

3.3.1.5 Joobes juhtimise kohtud

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine on suunatud eriti retsidivistlikele ja tõsistele, korduvalt alkoholihoobes roolist tabatud juhtidele. Sekkumine sisaldab regulaarseid kohtuistungeid, pistelist või regulaarset alkoholi tarvitamise kontrolli ja ravi saamist. Kurjategijad veedavad tavaliselt osa programmi ajast vahi all ning seejärel on intensiivse järelevalve all kuni programmi eduka läbimiseni (Marlowe et al., 2009).

Mõju: On tõendeid, et joobes juhtimise kohtud on vähendanud korduvaid rikkumisi, kuid kõik uuringud ei ole leidnud, et sellel sekkumisel oleks statistiliselt oluline mõju kuritegevusele (Marlowe et al., 2009).

Toimemehhanism: Joobes juhtimise kohtud rakendavad intensiivset "piitsa ja prääniku" lähenemist, et panna seaduserikkujad katseaja tingimusi täitma (käima ravil, olema järelevalve all ning tegema alkoholiteste). Oodatavalt peaks see vähendama osalejate korduvat joobes juhtimist (Marlowe et al., 2009).

Mõjutegurid: Kirjanduse andmetel on mitmed mõjurid, mis võivad sekkumise efektiivsust mõjutada, kuid mida ülevaateartiklis ei testitud, näiteks:

- vanus;
- perekonnaseis;
- haridustase;
- tööhõivestaatus;
- vere alkoholisisaldus kinnipidamise ajal;
- varasemate joobes juhtimise tõttu kinnipidamiste arv;
- varasemate kriminaalsüüdistuste tõttu kinnipidamiste arv;
- alkoholi tarvitamise tõsidus;
- komorbiidsed psühhiaatrilised probleemid (Marlowe et al., 2009).

Rakendamine: Ainult üks ülevaateartiklis analüüsitud uuring sisaldas infot sekkumise doosi või intensiivsuse kohta, mistõttu pole võimalik hinnata, millised komponendid on efektiivseimad või kui hästi programme praktikas rakendatakse (Marlowe et al., 2009).

Majanduslik mõju: Maksumuse analüüsi ei ole tehtud (Marlowe et al., 2009).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Justiitsministeeriumi esindajaga intervjuust selgus, et kuigi täpset vastet sekkumisel pole, siis juhtide puhul, kes on jäänud vahele suurema joobega, on prokuröri võimalus anda juhile valik eraldi raviprogrammis osalemiseks. Kui inimene programmi edukalt läbib, saab menetluse lõpetada. Teisalt viiakse Eestis läbi liikluspsühholoogilist KOJU ("korralik juht") programmi. Selle programmi sihtrühm on CRT sekkumise omast mõnevõrra erinev. Intervjueeritavad selgitasid, et PPA saab KOJU programmi suunata esmakordselt alkoholijoobes roolist tabatud juhte, kellel pole eelnevaid märkimisväärseid rikkumisi. Programm koosneb neljast seminarist, selle edukal läbimisel karistusregistrisse märget ei jää ning autojuhiloa jäävad rikkujale alles. Samas, Transpordiameti programmikirjelduses mainitakse, et KOJU programmis osalejate seas kasutatakse psühholoogilist küsimustikku, eesmärgiga selgitada välja, kas osaleja on alkoholi liigtarvitaja, on korduvalt alkoholijoobes sõidukit juhtinud või esineb tal liikluses retsidivistlikku käitumist. Sellistel juhtudel saab kaaluda kõigepealt alkoholi võõrutusravil osalemist või lisameetmete rakendamist, näiteks juhtimisõigusest ilmajätmist (Transpordiamet, 2023b).

Kui sekkumist Eestis rakendada, siis soovitus andmete kogumiseks

- Süüdimõistmised joobes juhtimisega seotud liikluskuritegudes
- Süüdimõistmised joobes juhtimises
- Süüdimõistmised peatatud või tühistatud autojuhiloaga sõitmisel
- Süüdimõistmised liiklusrikkumistes

- Süüdimõistmised alkoholi või uimastitega seotud või teiste tõsiste seaduserikkumiste tõttu
- Kinnipidamised alkoholiga seotud rikkumiste tõttu
- Kinnipidamised ükskõik millise kriminaalkuriteo tõttu
- Kinnipidamised ükskõik millise väärteo tõttu
- Kinnipidamised uimastitega seotud kuritegude tõttu
- Eneseraporteeritud joobes juhtimine
- Eneseraporteeritud alkoholi kuritarvitamine

Kokkuvõte: Joobes juhtimise kohtud on sekkumisena hinnatud paljutöotavaks ning sellel on tugev tõendus. Eestis puudub küll sekkumisele täpne vaste, kuid ühe lähedase vastena viiakse läbi KOJU programmi, milles on PPA oluline programmi suunav roll.

3.3.1.6 Joobes juhtimise meediakampaaniad

CRT sekkumise lühikirjeldus

Joobes juhtimise meediakampaaniate sekkumine seisneb massimeedia kasutamises selleks, et veenda inimesi joobes juhtimisest loobuma ning takistada selles ka teisi. Ülevaateartiklis on leitud, et massimeedia kampaaniatel puudub üldiselt mõju alkoholiga seotud liiklusõnnetuste arvule või alkoholijoobes autot juhtivate isikute proportsioonile sõidukijuhtide seas, kuigi mõned üksikuuringud toovad välja ka vähenemist nendes arvudes (Elder et al., 2004).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Kaardistusest selgus, et Eestis viiakse läbi joobes juhtimise meediakampaaniaid, näiteks „Sul on selgroogu“ ja „#viisi“ kampaaniad sisaldasid tähelepanu pööramist joobes juhtimisele. Kampaaniate eest vastutab Transpordiamet. PPA jagab ja levitab vajadusel kampaaniainfot ning on Transpordiametile erinevates kampaaniategevustes koostööpartneriks.

Kokkuvõte: Tegemist on küll CRT järgi paljutöotava sekkumisega, kuid selle tõenduse tase on madal ning põhivastutus kampaaniate elluviimise eest on Eestis Transpordiametil.

3.3.1.7 Joobes juhtimise koolipõhised programmid

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Koolipõhiste programmide eesmärk on vähendada alkoholi tarvitamist ning suurendada teadlikkust ja teadmisi joobes juhtimise mõjudest. Lisaks õpetavad need programmid noortele ja noortele täiskasvanutele juhtimisest keeldumise oskusi. Sel teemal on tehtud kaks süstemaatilist ülevaadet (Anderson et al., 2009; Elder et al., 2005).

Mõju: Sekkumine ei avalda statistiliselt olulist mõju kuritegevusele, kuid siiski on uuringutes jõutud järeldusele, et need programmid on tõhusad eneseraporteeritud joobes juhtidega sõitmise vähendamisel. Tulemused jälgimisperioodide kohta on vastuolulised. Kui mõned programmid viitavad tõhususe vähenemisele aja jooksul, siis teised programmid viitavad tõhususe suurenemisele. Eakaaslaste korraldatud

programmid võivad pakkuda liikmetele laiemat kasu, sealhulgas isiklikku arengut, sotsiaalset tuge ja kodanikutunnet kogukonnas (Anderson et al., 2009; Elder et al., 2005).

Toimemehhanism: Programmid võivad muuta hoiakuid ja käitumist ning mõjutada vastuvõtlikkust eakaaslaste, meedia ja sotsiaalsete mõjutuste suhtes. Võimalikud mehhanismid on järgmised: osalejate teadmiste suurenemine, keeldumisoskuste arendamine, joomist ja autojuhtimist käsitlevate sotsiaalsete normide muutumine (Elder et al., 2005).

Mõjutegurid: Uuringud on näidanud erinevaid tulemusi programmide puhul, mis on suunatud suurema või madalama riskiga joomiskäitumisele ning mõju näib olevat ebahütlane (Anderson et al., 2009).

Rakendamine: Programmide sisu, pikkus ja läbiviimise meetodid on väga erinevad. Neid on raske võrrelda ja teha ülevaadet nende rakendamise ühiste tunnuste kohta (Anderson et al., 2009).

Majanduslik mõju: Süstemaatilised ülevaadet näitasid ainult põhiteavet koolipõhiste sekkumiste maksumuse kohta ühe osaleja kohta aastas kolmes erinevas geograafilises piirkonnas (Anderson et al., 2009; Elder et al., 2005).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Kaardistusest selgus, et mõnes Eesti piirkonnas tehakse gümnaasiuminoortele koolitust "Selge pilt". Samas mainiti, et pigem on tegevus hääbumas ning seda on vähendatud, kuna sisaldab kogemusnõustamise komponenti (joores juhi kogemuse kaasamist) ning see ei vasta teaduspõhisuse nõuetele. Koolitust saavad tellida koolid ning seda viivad läbi kogemusnõustaja, liikluspsühholoog ja PPA esindaja.

PPA roll

PPA osaleb koolituse läbiviimisel ning selgitab noortele antud olukorras sekkumise olulisust.

Soovitus andmete kogumiseks

- Eneseraporteeritud joores juhtidega sõitmine

Kokkuvõte: Sekkumine on hinnatud paljutöotavaks ning selle tõenduse tase on keskmine. PPA on praeguse "Selge pilt" koolituse osas pigem tegevust lõpetamas, kuna programmi ülesehitus ei vasta enam teaduspõhiste tavadele ning ka uuringud on leidnud, et eakaaslaste poolt läbiviidavad programmid võivad omada hoopis laiemat mõju.

3.3.1.8 Politseipatrullide suurendamine joores juhtimise vähendamiseks

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumise eesmärk on tuvastada alkoholijoores sõidukijuhid ja vähendada liiklusõnnetuste arvu. Sekkumine seisneb politseiametnike arvu suurendamises ja/või politseipatrullide sageduse või kestuse suurendamises ning joores juhtide tuvastamises läbi liikluskäitumise jälgimise (Goss et al., 2008).

Mõju: Kuigi sekkumine vähendab kuritegevust ja õnnetuste koguarvu, ei ole see statistiliselt oluline. Politseipatrullide arvu suurendamisega kaasnevad tavaliselt ka muud liiki sekkumised (näiteks puhumisreidid, reklaami- ja meediakampaaniad, politseiametnike erikoolitus ja -varustus) (Goss et al., 2008).

Toimemehhanism: Arvatakse, et suureneb juhtide tajutud ja tegelik tõenäosus vahelejäämiseks. Politseipatrullide arvu suurendamisel ühekordse sekkumisena on sarnane mõju, kui seda rakendada samal ajal koos muude sekkumistega (Goss et al., 2008).

Mõjutegurid: Enamik vaadeldud uuringuid on läbi viidud USAs või teistes suure sissetulekuga riikides. Tulemused ei pruugi olla üldistatavad madala või keskmise sissetulekuga riikidele (Goss et al., 2008).

Rakendamine: Rakendamisele on erinevad lähenemised. Näiteks mõnes uuringus toimus politseiametnike ümber määramine eelkõige joores juhtimisega tegelemiseks, mõnes töötati lisatunde, teistes palgati uusi politseiametnikke, "laenati" politseiametnikke naaberkogukondadest või kombineeriti erinevaid meetodeid. Lisaks sellele varieerus politseipatrullide arvu suurendamise aeg ja intensiivsus (iga päev, neli kuni kuus päeva nädalas, igal nädalavahetusel, pühade ajal). Uuringud näitasid, et politseipatrullide tõhusust suurendas politseikoolituse korraldamine alkoholi joores juhtimise tunnuste tuvastamiseks (Goss et al., 2008).

Majanduslik mõju: Sekkumise kulusid (ega kasu) pole kirjeldatud ning majandusanalüüsi pole tehtud. Ülevaates kirjeldatakse, et kütuse ja sõidukite hooldusega võivad kaasnedada lisakulud ning pakutakse, et patrullide arvu suurendamine ei hõlma tavaliselt kuluka varustuse ostmist (Goss et al., 2008).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüsist selgus, et eraldiseisva sekkumisena liikluspatrullide arvu joores juhtide tabamiseks liikluskäitumise jälgimise abil Eestis ei rakendata. Küll aga võidakse määrata tavapärase patrullpolitseinike töö käigus tööülesandeks liiklusest joores juhtide leidmine ning sel juhul jälgitakse liikluspildis näiteks ohtlike manöövrite sooritajaid. Lisaks viiakse läbi puhumisreide, kuhu küll on kaasatud rohkem patrulle, kuid sekkumine ise toimub läbi kontrollpunktide ülesseadmise.

PPA roll

Kuigi täpselt sama sekkumist ei rakendata, siis PPAI on roll sellele lähedaste sekkumiste planeerimisel ja elluviimisel.

Soovitus andmete kogumiseks

- Alkoholi joores juhtide arv
- Liiklusõnnetuste koguarv

Kokkuvõte: Tegu on paljutöotava sekkumisega, millel on tugev tõendus. Hetkel täpselt sama sekkumist Eestis ei tehta, kuid PPA viib läbi sellele lähedasi sekkumisi.

3.3.2 VARAVASTASED SÜÜTEOD JA TURVALINE RUUMILOOME

Analüüsis liigitati kuus CRT sekkumist varavastaste süütegude ja turvalise ruumiloome valdkonda. Nendest neli sekkumist on väga tugeva või tugeva tõendusega ning hinnatud toimivaks. Üks sekkumistest on küll hinnatud paljutöotavaks, kuid on hetkel madala tõendusega (turvaline ruumiloome jaekaubanduses) ning üks sekkumine (turvaelementide kasutamine kaupadel poevarguste ennetamiseks) on ebaselge mõjuga. Kõigi kuue sekkumise puhul on PPAI oluline koostööpartneri roll. Info on koondatud tabelisse 3.

Tabel 3. Varavastaste süütegude ja turvalise ruumiloome CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Turvavärvate paigaldus (<i>Alley gating</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Tänavavalgustus (<i>Street lighting</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Valvekaamerate võrgustik (<i>Closed-circuit television</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Naabrivalve (<i>Neighbourhood Watch</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Jah
Turvaline ruumiloome (jaekaubanduses) (<i>Crime prevention through environmental design</i>)	Paljutöotav	Madal	Vaste olemas	Jah
Turvaelementide kasutamine kaupadel poevarguste ennetamiseks (<i>Retail tagging to prevent shop theft</i>)	Ebaselge mõju	Tugev	Vaste olemas	Jah

3.3.2.1 Turvavärvate paigaldus

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Eesmärk on takistada õigusrikkujate juurdepääsu hoonestatud tänavatele ja kinnistutele, kasutades füüsilisi tõkkeid (rauast või terasest valmistatud lukustatud väravad, millest raske üle ronida või mille alt läbi roomata). Piirkonna elanikud kasutavad võtmeid või võtmekoode. Uuringutes on kasutatud tulemusmõõdikuna politsei poolt registreeritud sissemurdmiste arvu vähenemist (Sidebottom et al., 2018).

Mõju: Väravate sulgemine on tõhus sekkumine kuritegevuse vähendamiseks. Leiti, et võrreldes kontrollpiirkondadega vähenes kodusesse sissemurdmiste arv statistiliselt olulisel määral ning puudus tõendus selle kohta, et kuritegevus oleks nihkunud seetõttu naaberpiirkondadesse (Sidebottom et al., 2018).

Toimemehhanism: Elanikke julgustatakse turvatud ala oma territooriumiks pidama ja nad vastutavad väravate lukus hoidmise eest. Hoonestatud tänavate väravatega sulgemine loob korrastatud ruumi, mis on õigusrikkujatele vähem atraktiivne ning pole enam sobiv koht õigusrikkumiseks (põgenemine, suurte esemete vedamine) (Sidebottom et al., 2018).

Mõjutegurid: Sekkumine on kavandatud kuritegude jaoks, mis toimuvad või mille toimumine on hõlbustatud hoonestatud aladel. Piirkonna elanikud peavad sekkumisse investeerima oma ressursidega, mis tähendab, et nad peavad olema jõupingutustes ühtsed ning kasutama väravaid tõhusalt ja tulemuslikult. Väravad peavad olema hoolikalt konstrueeritud (kõrged, vastupidavad), iselukustuvad ja mitte kergesti avatavad. Kuritegevust võivad täiendavalt mõjutada kurjategijate elamine selles piirkonnas, ebaselge omandiõigus, hooldustööde küsimused jne (Sidebottom et al., 2018).

Rakendamine: Edukaks rakendamiseks on oluline elanikega konsulteerimine ja plaanile nõusoleku saamine ning kasutusreeglite järgimisele pühendumine. Oluline tegur on ka varajane konsulteerimine kohalike ametiasutustega, piirkonna omandiõigus (avalik õigus vs. koduomanikud) ja väravauste kujundus (Sidebottom et al., 2018).

Majanduslik mõju: Ülevaateartiklis on sünteesitud teistest uuringutest saadud teavet majandusliku kasu kohta. Väravate maksumus varieerus märkimisväärselt erinevate nõuete tõttu (piirkonnapõhine). Hind ühe värava kohta jäi siiski vahemikku 158–1453,21 GBP, kusjuures keskmine kulu ühe värava kohta oli 728 GBP (Sidebottom et al., 2018).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis kasutatakse väravate paigaldust laialdaselt näiteks suvilapiirkondades. Ka “CPTED käsiraamat politseinikele” on välja toodud, et väravate paigaldus aitab tagada juurdepääsu kontrolli objektidele/objektile ja raskendab kuritegude toimepanemist (Levald et al., 2015).

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPA on aktiivselt kaasatud linna- ja erinevate piirkondade planeerimisse, olles KOVle oluline koostööpartner. Samuti käiakse varavastaste süütegude osas hooajast sõltuvalt kogukondadega suhtlemas (näiteks Ida regiooni puhul kevadeti ja sügiseti suvilapiirkondades). Samuti on PPA ametnikud koolitatud turvalise ruumiloome alal.

Soovitus andmete kogumiseks

- Politsei poolt registreeritud sissemurdmiste arv

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kus PPA on oluline roll nii KOVde kui ka kogukondade nõustamisel.

3.3.2.2 Tänavavalgustus

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Kuritegevuse ennetamiseks võib kasutada tänavavalgustust, parandades tänavate ja/või teiste avalike kohtade valgustatust (Welsh & Farrington, 2008).

Mõju: Uuringud on näidanud, et vägivalla- ja varavastased kuriteod vähenesid piirkondade tänavavalgustuse täiustamisel keskmiselt 21%. Uuringutes ei võetud arvesse hiljutiste valgustustehnoloogiliste muutuste, näiteks LED-lampide kasutuselevõtu või valgustuskaavade muutmise mõju kuritegevusele. Tänavavalgustuse täiustamine mõjutab valgusreostust, und (sealhulgas loomade und) ja energiatõhusust (Welsh & Farrington, 2008).

Toimemehhanism: Kuritegevuse vähendamisel võib olla oluline parem nähtavus (automaatselt suurendab tänavat kasutavate inimeste arvu) ning naabruskonda investeerimise näitamine (elanikud hoolivad rohkem oma naabruskonnast) (Welsh & Farrington, 2008).

Mõjutegurid: On võimalik, et kuritegevuse vähenemine on suurem, kui valgustuse täiustumine on märkimisväärne. Mõjutegurid on: kuritegevuse tüüp (varavastased vs. vägivallakuriteod), riigi mõju (USA vs. Ühendkuningriik), kellaaeg (Welsh & Farrington, 2008).

Rakendamine: Metaanalüüs annab väga vähe teavet selle kohta, kuidas tänavavalgustust parandada (Welsh & Farrington, 2008).

Majanduslik mõju: Puudub teave kulude või kasu kohta või muud andmed majandusanalüüsi kohta. Siiski võib eeldada, et kulud sõltuvad valgustuse tüübist, elektri hinnast, remondi- ja hoolduskuludest (Welsh & Farrington, 2008).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et tänavavalgustuse parandamine on üks KOVde meede avaliku ruumi turvalisuse suurendamiseks ning oluline on valgustuse kaudu inimeste juhtimine ohutumatele teedele parkides, pimedate nurkade vältimine jne.

PPA roll

PPA on aktiivselt kaasatud linna- ja piirkondade planeerimisse ning osaleb KOVdega turvalise ruumiloome koosolekutel. PPA on oluline koostööpartner valgustussoovituste andmisel ning PPA ametnikud on turvalise ruumiloome alal koolitatud.

Soovitus andmete kogumiseks

- Kuritegude koguarv piirkonnas enne sekkumist: ametlikud andmed (politseiaruanded) ja mitteametlikud meetmed (ohvriuuring või enesearuandluse uuring)
- Päeval ja öösel toime pandud kuritegude arv
- Päeval vs. öösel toime pandud kuritegude taseme muutused
- Kuritegude arv piirkondades, kus on parandatud tänavavalgustus

- Muutused kuritegude tasemes piirkondades, kus on parandatud tänavavalgustus

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kus PPAI on oluline roll KOVde nõustamisel.

3.3.2.3 Valvekaamerate võrgustik

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Valvekaamerate kasutus on formaalse järelevalve tehnika, mis suurendab turvatöötajate tulemuslikkust või asendab neid. Seda kasutatakse kuritegevuse ennetamiseks ja õigusrikkujate avastamiseks rahvahulga kontrollimise kaudu. Valvekaamerate kasutuse teemal on tehtud mitu süstemaatilist ülevaadet, mis keskenduvad isikuvastaste ja varavastaste kuritegude ennetamisele. Need on hõlmanud eri riikides läbiviidud uuringuid, milles on kasutatud politsei ja/või haiglate või ohvriuuringute andmeid, et uurida sekkumise tõhusust kuritegevuse vähendamisel (Farrington et al., 2007; Piza et al., 2019; Welsh & Farrington, 2009).

Mõju: Kuritegevuse üldine vähenemine on tugevalt tõestatud. Kohtades, kus on videovalve, on kuritegevus vähenenud 13% võrreldes kohtadega, kus seda pole. Kõige märkimisväärsemalt vähenesid narkokuriteod (20%), sõidukite ja varavastased kuriteod (14%), kuid pole tõendeid sekkumise mõju kohta vägivallakuritegudele või korrarikkumistele (Farrington et al., 2007; Piza et al., 2019; Welsh & Farrington, 2009).

Toimemehhanism: Videovalve võib vähendada kuritegevust, suurendades kurjategijate arusaama kinnipidamise riskist (Farrington et al., 2007; Piza et al., 2019; Welsh & Farrington, 2009). Siiski, kui politsei hakkab täielikult kaameratele toetuma, võib see hoopis kaasa aidata kuritegevuse suurenemisele, kuna politseinike valvsus võib langeda (Farrington et al., 2007).

Mõjutegurid: Videovalve tõhusus on väga erinev. Kõige järjekindlamalt täheldati videovalve mõju parklates (kuritegevuse vähenemine 37%) ja vähemal määral elamupiirkondades (vähenemine 12%). 33 uuringu metaanalüüsis leiti, et kesklinnades ei olnud valvekaameratel üldiselt kuritegevusele statistiliselt olulist mõju. Teine ülevaade näitas, et valvekaamera võib olla üsna tõhus eeslinnades (Farrington et al., 2007; Piza et al., 2019; Welsh & Farrington, 2009).

Rakendamine: Videovalve on tõhusam, kui see hõlmab aktiivset järelevalvet (üldise kuritegevuse statistiliselt oluline vähenemine 15%) või kui seda rakendatakse koos täiendavate sekkumistega, näiteks parema valgustuse, piirete ja märguannetega (kuritegevuse vähenemine 34%). Tõhusus sõltub kaamera katvuse tasemest, kaamera tüübist ja avalikust/poliitilisest toetusest (Farrington et al., 2007; Piza et al., 2019; Welsh & Farrington, 2009).

Majanduslik mõju: Tehnoloogia kõrge maksumuse tõttu võib täiendavate operaatorite ja/või patrullpolitseinike kaasamine videovalveoperatsioonidesse olla kulutõhusam kui komplementaarsete tehnoloogiate (näiteks tulirelva kasutamise tuvastamise tehnoloogia) rakendamine. Ülevaadetes ei analüüsitud videovalvest saadava kasu

rahalist väärtust ega tehtud majandusanalüüsi (Farrington et al., 2007; Piza et al., 2019; Welsh & Farrington, 2009).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on piirkondlike valvekaamerate võrgustik. Siseturvalisuse programm aastateks 2020–2024 näeb ette, et PPA on võrgustiku loomise eest vastutav organisatsioon ning turvakaamerate võrgustiku olemasolu kinnitati ka intervjuudes (Siseministeerium, 2020). Turvakaamerad asuvad sageli kuritegevuse *hotpottides* ning kaamerate asukohti soovitavad ka KOVd. Lisaks soovitavad politseiametnikud juhtumipõhiselt kaamerate paigaldamist näiteks suuremate ehitusplatside omanikele jm kõrge riskiga kohtadesse.

PPA roll

Kaamerate paigalduskoha valikul hindab PPA olukorda, sündmuste hulka ja kui suur kasutegur võiks kaamerast olla. Operatiivteabetalitus jälgib võrgustikus asuvate kaamerate pilti, saab vaadata salvestusi ja tuvastada isikuid.

Soovitus andmete kogumiseks

- Kuritegevuse taseme muutuste mõõtmine "enne" ja "pärast" kaamerate paigaldamise perioodide vahel
- Kuritegevuse taseme muutused, mis on täheldatud seadistuse ja kuriteoliigi järgi
- Mõju jälgimine seire tüübi järgi (aktiivne vs. passiivne)
- Tuleks koguda ohvriuuringute andmeid ja politseiandmeid

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kus PPAI on oluline roll KOVde ja kogukondade nõustamisel, sekkumise elluviimisel ja jälgimisel.

3.3.2.4 Naabrivalve

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumise eesmärk on vähendada kuritegevust, kaasates kogukonda turvalisuse edendamise ja kuritegude avastamisele kaasaaitamise tegevustesse. Sekkumisel on erinevaid nimetusi – koduvalve, naabrivalve, kogukonnavalve (Bennett et al., 2008).

Mõju: Ülevaate tulemused näitavad, et naabrivalve võib vähendada kuritegevust. Iga 100 kuriteo kohta hoiti tänu naabrivalvele ära keskmiselt 26 kuritegu (Bennett et al., 2008).

Toimemehhanism: Oletatakse, et sekkumine võib vähendada kuritegevust järgmiste tegurite kaudu: kurjategijate eemalehoidmine tänu elanike teadlikkuse suurenemisele ja kahtlase tegevuse jälgimisele, tühjade kodude okupeerimismärkide märkamise suurenemine (ajalehtede eemaldamine), kogukonna ühtekuuluvuse suurenemine, sotsiaalse kontrolli suurenemine, avalikkuse ja politsei vahelise suhtluse suurenemine (Bennett et al., 2008).

Mõjutegurid: USAs ja Kanadas läbi viidud naabrivalve uuringud näitasid, et võrreldes Ühendkuningriigist pärinevate uuringutega vähenevad kuritegevusega seotud tegevused märkimisväärselt. Ülevaateartiklist selgus, et ka uuringutesse kaasatud leibkondade suurused on väga varieeruvad (näiteks ühes Ühendkuningriigi uuringus osales kolm leibkonda, samas kui üks USA programm hõlmas 30 000 elanikku) (Bennett et al., 2008).

Rakendamine: Väga harva rakendatakse ainult sekkumist üksinda ning sekkumine on tavaliselt kombineeritud kinnisvara märgistamise ja turvalisuse uuringutega. Programmid erinevad katvuse, juhtimise, rahastamise ja algatamise (politsei vs. Avalikkus) poolest (Bennett et al., 2008). Seda sekkumist rakendatakse suures ulatuses Ühendkuningriigis (27% Inglismaa ja Walesi leibkondadest) ja USAs (41% ameeriklastest) (Sims & Byron, 2001).

Majanduslik mõju: Süstemaatiline ülevaade ei sisalda teavet naabrivalve kulude kohta. Tundub, et seda sekkumist toetatakse tavaliselt politsei ja rahakogumise abil (Bennett et al., 2008).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on toimiv naabrivalve, mida veab eest MTÜ Naabrivalve. Tegeletakse naabrivalve sektorite loomisele kaasaaitamisega ning erinevate kuritegevuse vähendamise koolitustega (*Eesti Naabrivalve*, 2023).

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPA teeb MTÜ Naabrivalvega aktiivset koostööd. Koostöö Naabrivalve sektoritega toimub piirkonnapolitseinike eestvedamisel, kes käivad muuhulgas nõustamas, kes veel naabrivalvesektorisse kuuluda võiksid ning mis tegevusi veel teha võiks.

Soovitus andmete kogumiseks

- Erinevat liiki kuritegude arv (elanike vastu, eluruumide vastu, muud tänavakuriteod vaatluspiirkonnas)
- Politsei poolt registreeritud kuritegude arv (uuritud piirkondades registreeritud kuritegude koguarv)
- Eneseraporteeritud ohvriks langemine (ohvriks langemise levimus)
- Sekkumiseelsed ja -järgsed andmed

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõenduse alusel toimiva sekkumisega, kus PPA on oluliseks koostööpartneriks.

3.3.2.5 Turvaline ruumiloome (jaekaubanduses)

CRT sekkumise lühikirjeldus

Turvaline ruumiloome viitab meetmetele, mida kasutatakse kuritegevuse ärahoidmiseks läbi füüsilise keskkonnaga manipuleerimise. CRT turvalise ruumiloome sekkumine keskendub varguste ärahoidmisele jaekaubanduses ning selle rakendamine võib sisaldada üht või mitut komponenti (näiteks hea valgustuse tagamine kaupluses

ning selle ümbruses, alarmide või kaamerate paigaldus, turvatöötajate palkamine jne). Mõnes uuringus on leitud, et turvalise ruumiloome rakendamine vähendab röövide toimumist jaekaubanduses, ent üldiselt näitavad tõendid mõju puudumist. Samuti on sekkumise kohta tehtud süstemaatilise ülevaate aluseks olevad uuringud üpris vanad (teostatud enne 2000. aastat) ja disainilt madala kvaliteediga. Seega on sekkumise tõenduse taset hinnatud madalaks (Casteel & Peek-Asa, 2000).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Turvalise ruumiloome põhimõtete rakendamisega alustati PPA 2013. aastal, kui viidi ellu projekt "Ruumilise planeerimise, ehitatud keskkonna kujundamise ning süütegude ennetamise meetodite arendamine ja tutvustamine elukeskkonna turvalisuse parandamiseks (CPTED)". 2018. aastal liituti Horizon 2020 projektiga „Cutting Crime impact“. Viimase projekti raames loodi „Turvalise ruumi loomise kontseptsioon“, mis sisaldab PPA arengusuundi avaliku ruumi ohtude ennetuses aastani 2030. Näiteks on seal oluliste arengusuundadena ära märgitud süsteemsem koostöö politseijaoskondade ja kohalike omavalitsuste vahel ning PPA enda ametnike teadlikkuse tõus turvalise ruumiloome põhimõtetest. Kuigi otseseid viiteid turvalisele ruumiloomele jaekaubanduses pole kontseptsioonis toodud, on selles ettevõtjad üldiselt ära märgitud kui PPA piirkonnaametnike olulised partnerid (Politsei- ja Piirivalveamet, 2020). Intervjuudest selgus, et PPA on aktiivselt kaasatud linna- ja piirkondade planeerimisse, teeb KOVdega koostööd ning osaleb turvalise ruumiloome koosolekutel. Samuti on paljud PPA ametnikud turvalise ruumiloome alal koolitatud. Jaekaubanduse kontekstis mainiti peamiselt koostööd jaekaubanduses tegutsevate turvafirmadega.

Kokkuvõte: Tegemist on küll CRT järgi paljutöötava sekkumisega, kuid selle tõenduse tase on madal. PPA rakendab aktiivselt turvalise ruumiloome kontseptsiooni ning jaekaubanduse kontekstis tehakse koostööd näiteks kauplustega seotud turvafirmadega.

3.3.2.6 Turvaelementide kasutamine kaupadel poevarguste ennetamiseks

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Turvaelemendid on üks jaemüüjate poolt kasutatavatest turvameetmete liikidest, et vältida toodete vargusi. Olemas on erinevat tüüpi turvaelemente, näiteks värvi sisaldavad elemendid (plastikust, riitele kinnitatud) või elektroonilised turvaelemendid (suurtest plastmassielementidest kuni väikeste vöötkoodidega magnetribadeni) (Sidebottom et al., 2017).

Mõju: On mõningat tõendust, et turvaelementide kasutus on kas suurendanud või vähendanud poevargusi, kuid üldiselt pole sellel olnud statistiliselt olulist mõju. Turvaelementide olemasolu näib olevat tõhusam kui nende puudumine, nähtavamad elemendid on tõhusamad kui tagasihoidlikumad elemendid (Sidebottom et al., 2017).

Toimemehhanism: Arvatakse, et eri tüüpi turvaelemendid vähendavad vargusi erinevate põhjuste tõttu. Turvaelemendid suurendavad tabamise riski, samuti rikuvad need kurjategija kasu, kui kaup saab tindiplekkidest kahjustatud. Lisaks suurendab see

kurjategijate jõupingutusi, mis on vajalikud turvaelementide eemaldamiseks ja laiemast häiresüsteemist kõrvalehoidmiseks (Sidebottom et al., 2017).

Mõjutegurid: Turvaelementide tõhusus võib olla mõjutatud kauplusest ja selle töötajatest. Lisaks võivad politsei ja kriminaalõigussüsteemi reageeringud mõjutada varguste taset kaupluses ja potentsiaalselt ka laiemas piirkonnas (Sidebottom et al., 2017).

Rakendamine: Oluliseks peetakse töötajate nõuetekohast koolitamist turvaelementide kinnitamiseks, eemaldamiseks ja häiresignaale reageerimiseks (Sidebottom et al., 2017).

Majanduslik mõju: Uuringud andsid vähe teavet sekkumise kulude ja tulude analüüsiks. Leiti, et turvaelementide maksumus on väga erinev. Kui ühekordsed elektroonilised elemendid maksavad umbes sendi, siis korduvkasutatavad elektroonilised elemendid maksavad hinnanguliselt umbes 20–35 penni. Soetuskulude poolest kõige kallimad tunduvad olevat korduvkasutatavad tindiga elemendid. Jaemüüjate poolt kasutatav turvaelementide kasutusstrateegia mõjutab samuti kulusid (Sidebottom et al., 2017).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Jaemüügi ettevõtjad kasutavad Eestis laialdaselt erinevaid turvaelemente nii riietel kui ka muul kaubal, näiteks plastikust turvaelemendid või magnetribad, mis turvavaravate läbimisel häiresignaali käivitavad.

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPAI on kaudne roll sekkumises ettevõtjatele soovitude jagamisel (nt turvatöötajate olulisus, kelmusevastased koolitused), kuid turvaelementide temaatikaga otseselt kokku ei puututa.

Soovitus andmete kogumiseks

- Poevarguste arv

Kokkuvõte: Tegemist on ebaselge mõjuga sekkumisega, kus PPAI pole Eestis väga selget rolli ning kaupmeeste otsuseid mõjutatakse pigem üldiselt läbi turvalisusteemaliste soovitude jagamise.

3.3.3 UIMASTID

Uimastite kategooriasse liigitati analüüsis kaheksa sekkumist. Uimastid on aineid, mis mõjutavad inimese enesetunnet, ümbritseva maailma tajumist ja käitumist ning tähenduselt on mõiste “uimasti” samaväärne narkootilise aine, sõltuvusaine, psühhoaktiivse aine ja narkootikumi mõistega (Tervise Arengu Instituut, 2023). Uimastitega seotud sekkumiste alla kuuluvad nii seadusandliku sisuga sekkumised (näiteks alkoholi hinnakujundus, müügipiirangud, asutuste lahtiolekupiirangud ja vanuselised piirangud) kui ka uimasti- või alkoholiprobleemidega inimestele mõeldud sekkumised (näiteks terapeutilised kogukonnad ja asendusravi).

Kolm nendest sekkumistest on hinnatud toimivaks, üks paljutöotavaks ning ülejäänud neli on ebaselge mõjuga.

Ühte nendest tegevustest Eestis ei rakendata, kuigi selle mõju on hinnatud paljutöotavaks (lühisekkumised alkoholiprobleemide korral kriminaalõiguslikes asutustes). PPA roll CRTs väljatoodud uimastite sekkumistes seisneb koostöövõrgustikes regulatiivsete küsimuste puhul nõustamises, erinevate seaduste rakendamise kontrollimises ning uimastiprobleemidega inimestele sobivate teenusesoovituste andmises (näiteks terapeutilisse kogukonda suunamine). Uimastite asendusravi programmide sekkumises ning alkoholi hinnakujunduses PPA osalust ei tuvastatud. Kokkuvõtlik info on esitatud tabelis 4.

Tabel 4. Uimastitega seotud CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Alkoholi hinnakujundus (<i>Alcohol pricing</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Ei
Uimastikohtud (<i>Drug courts</i>)	Toimib	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Terapeutilised kogukonnad (<i>Therapeutic communities</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Jah
Lühisekkumised alkoholiprobleemide korral kriminaalõiguslikes asutustes (<i>Brief interventions for alcohol use disorders within criminal justice settings</i>)	Paljutöotav	Keskmine	Vaste puudub	Ei
Alkoholimüügi piirangud (<i>Limiting alcohol sales</i>)	Ebaselge mõju	Keskmine	Vaste olemas	Jah
Alkoholi tarvitamise vanusepiirangu seadused (<i>Minimum legal drinking age laws</i>)	Ebaselge mõju	Madal	Vaste olemas	Jah
Asutuste lahtiolekupiirangud alkoholiga seotud vägivalda vähendamiseks	Ebaselge mõju	Madal	Vaste olemas	Jah

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
<i>(Lockouts for reducing alcohol-related violence)</i>				
Uimastite asendusravi programmid <i>(Drug substitution programmes)</i>	Ebaselge mõju	Tugev	Vaste olemas	Ei

3.3.3.1 Alkoholi hinnakujundus

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Eesmärk on läbi alkoholimaksu ja/või alkoholi hinna muutmise vähendada vägivalda ja joobes juhtimist. Süstemaatiline ülevaade põhineb 50 uuringul, millest 31 uuringus on hinnatud mõju kuritegevusele. Tulemused näitavad, et alkoholimaksu kahekordistamine vähendab alkoholiga seotud suremust keskmiselt 35%, liiklusõnnetusi 2% ja kuritegevust 1,4% (Wagenaar et al., 2010).

Mõju: Sekkumine, mis hõlmab alkoholi hinna tõstmist ja maksude kohandamist, vähendab alkoholijoobes juhtimist ja vägivalda. Vägivalla tulemiga seotud uuringute analüüs näitas, et alkoholimaksu ja hinna suurendamine vähendas oluliselt alkoholi tarvitamist (Wagenaar et al., 2010).

Toimemehhanism: Ülevaateartikli tulemuste kohaselt mõjutavad maksud alkoholi hindu ning see omakorda müüki ja joomisharjumusi, mis omakorda mõjutab kuritegevuse (näiteks kallaletungide) või liiklusõnnetuste arvu (Wagenaar et al., 2010).

Mõjutegurid: Uuringute analüüsis, milles vaadeldi vägivalda kui tulemust, leiti, et kõrgemate maksude ja hindade kehtestamisel vähenes vägivald oluliselt. Sama kehtis ka uuringute puhul, milles vaadeldi liiklusrikkumisi ja muid kuritegusid (Wagenaar et al., 2010).

Rakendamine: Ülevaates pole infot sekkumise rakendamise detailide kohta (Wagenaar et al., 2010).

Majanduslik mõju: Ülevaates pole infot sekkumise majandusliku mõju kohta (Wagenaar et al., 2010).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on kehtestatud alkoholiaktsiis ning Sotsiaalministeeriumi koostatud Alkoholipoliitika roheline raamat (2014) näeb ette igal aastal aktsiisi tõstmist (Sotsiaalministeerium, 2014), kuigi reaalsuses aktsiisimäärad igal aastal tõusnud ei ole ning 2019. aastal langesid.

PPA roll

Antud sekkumises pole PPA rolli. Kui, siis ainult väga kaudne nõuandev roll läbi koostöövõrgustike.

Soovitus andmete kogumiseks

- Alkoholiga seotud kuritegude arv (joobes juhtimine)
- Liiklusõnnetustes hukkunute arv
- Alkoholi mõju all toime pandud vägivaldtegevuste arv
- Alkoholi tarvitamisega seotud vigastuste arv (vigastuste arv)

Kokkuvõte: Tegemist on tugevalt tõestatud toimiva ennetusalase sekkumisega, mida Eestis rakendatakse, kuid PPAI pole selles olulist rolli.

3.3.3.2 Uimastikohtud

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Uimastikohtud on alternatiiv tavapärasele kohtusüsteemile, mis on mõeldud spetsiaalselt uimastitarvitajatele ja -sõltlastele. Uimastikohtus pakub meeskond (kohtunik, koordinaator, järelevalveametnikud, juhtumikorraldajad, raviteenuse osutajad, juristid jne) programmi osalisele järjepidevaid teenuseid, kasutades sealjuures jälgimist, premeerimist ja karistusi. Sekkumine võib kesta kolmest kuust kuni üle ühe aastani. Edukad programmi lõpetajad võivad süüdistustest vabaneda, mitteedukad jätkata traditsioonilises kohtusüsteemis (Shaffer, 2006).

Mõju: Uimastikohtud vähendavad tunduvalt korduvkuritegevust (korduvkuritegevuse määr 45.5% sekkumisgrupis vs. 54.5% võrdlusgrupis). Nii alaealiste kui täiskasvanute uimastikohtud omavad statistiliselt olulist mõju, kuid täiskasvanute puhul on see veidi suurem (Shaffer, 2006).

Toimemehhanism: Uimastikohtute toimemehhanism seisneb korralikus järelevalves, osaleja veenmises/sundimises kohtunike poolt (osalejad kardavad kohtunikele pettumust valmistada, kui kohtunikuga on tekkinud lähedane suhe) ning preemiatel (nt verbaalne kiitus, tunnistused saavutuste eest, kinkekaardid jne). Oluline osa sekkumisest on uimastitestimine, mis annab kohest tagasisidet ja hoiab osalised aktiivsena. Alaealiste uimastikohtute puhul on oluline kaasata pere, kool ja kogukond, et saavutada pikaajalisi käitumismuutusi ja tagada tugivõrgustiku olemasolu (Shaffer, 2006).

Mõjutegurid: Suurem mõju on kohtutel, mis tegelevad täiskasvanutega, jätavad programmist vägivaldsed ja programmi mitte jälgivad osalejad välja, tegelevad metamfetamiini tarvitajatega (kanepi, alkoholi, kokaiini puhul on mõju väiksem ning heroini puhul puudub), jälgivad osalejaid pärast programmi läbimist, reageerivad rangemalt ja kiiremini esimesele positiivsele uimastitestile ning pakuvad hüvitisi ja nõuavad vajadusel haridusteenustel osalemist. Sekkumine toimib paremini europiidse rassi esindajate ning esmakordsete rikkujate puhul (Shaffer, 2006).

Rakendamise: Uimastikohtute rakendamisel on oluline integreerida kriminaalsüsteemi juhtumi menetlusse alkoholi jm uimastite raviteenused ning tagada teenustele ligipääs, tuvastada sobivad kandidaadid varakult ja kiiresti, jälgida uimastitest hoidumist sagedase testimisega, suhelda pidevalt iga osalejaga, seirata programmi selle tõhususe

hindamiseks, anda programmis osalejatele programmi jälgimise kohta strateegiliselt koordineeritud vastuseid (Shaffer, 2006).

Majanduslik mõju. On leitud, et 11st uimastikohtust 8 omasid positiivset puhaskasu ehk programmi maksumus võrreldes juhtumi protsessimisega kriminaalkohtus oli odavam (arvestati ka kurjategija vanglasse tagasi saatmise kulusid kriminaalkohtu puhul) (Shaffer, 2006).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et Eestis pole eraldi sekkumisena uimastikohust ning ka Eesti kohtusüsteem on erinev USAst, kus peamiselt seda sekkumist rakendatakse. Samas on Eestis olemas uimastiprobleemidega tegelemiseks eriprogrammid, mis sisaldavad mõningaid uimastikohtutele sarnaseid komponente. Näiteks programm „Puhas tulevik“, mis on suunatud alaealistele esmakordsetele narkosüüteo toimepanijatele. Programm kestab kuus kuud ja selle aja jooksul peavad noored vähemalt ühe korra kuus: lühikese etteteatamise ajaga lubama politseil teha narkootikumide kiirtesti, koos vanemaga osalema aruteludel KOVs, võimaldama politseil või sotsiaaltöötajal kodu külastada, osalema KOVi pakutud programmides või spetsialistide vastuvõtul. Samuti on Eestis programm SÜTIK (v.a Lääne regioonis), kuhu suunatakse kindel sihtrühm (pikaaegsed narkootikumide tarvitajad, kes pole jäänud vahele raskete kuritegudega) ning milles määratakse täiskasvanud narkootikume tarvitavale inimesele tugiisik, kes teda pidevalt toetab ja abiteenusteni suunab (Kriminaalpoliitika.ee, 2023c).

PPA roll

PPA on eelnevalt kirjeldatud programmidesse suunamisel oluline roll. Lisaks kontrollib PPA kuue kuu jooksul „Puhas tulevik“ programmi suunatud alaealisi, kas nad on uuesti uimasteid tarvitanud ning seirab programmi lõpetajate puhul, kas nad satuvad uuesti PPA vaatevälja või mitte.

SÜTIK programmis osalemist jälgitakse läbi programmi tugiisikute. Kui isik jääb programmi kestel uimastitarvitamisega PPAle vahele, võib alustada nende suhtes menetlust (kui seda pole varasemalt juba tehtud). SÜTIK programm pole igas piirkonnas kättesaadav tugiisikute puuduse tõttu (nt Lääne regioon).

Soovitus andmete kogumiseks

- Programmi läbimine/mitteläbimine
- Korduv vahistamiste arv
- Korduv süüdimõistmiste arv
- Korduv vangistuste arv
- Eneseraporteeritud korduvate süütegude arv

Kokkuvõte: Uimastikohtu näol on tegu väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega. Kohtusüsteemi erinevuste tõttu pole aga Eesti uimastitarvitajatele mõeldud programmid (nt SÜTIK) päris võrreldavad CRT sekkumisega, kuigi sisaldavad teatud sarnaseid komponente. Eesti programmides on PPA oluline roll inimeste suunamisel programmi ning nende edukuse jälgimisel.

3.3.3.3 Terapeutilised kogukonnad

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Terapeutilises kogukonnas osalemine on grupipõhine lähenemine vaimse tervise ja uimastite tarvitamise raviks, mida saab kasutada nii noorte kui ka täiskasvanute puhul. Kogukonnad püüavad saavutada kestvat käitumismuutust ja julgustada positiivse sotsiaalse identiteedi teket läbi spetsialistide ja endiste uimastitarvitajate kaasamise. Sekkumine võib toimuda kinnipidamisasutuses või vabaduses, seda saab pakkuda päeva- või elukohaprogrammina 9–18 kuulisel perioodil (Lipton et al., 2002; Smith et al., 2006).

Mõju: Täiskasvanute seas läbiviidud uuringud näitavad, et sekkumisel on statistiliselt oluline korduvkuritegevust vähendav mõju võrreldes kontrollgruppidega, kes sekkumist ei saa (Lipton et al., 2002).

Toimemehhanism: Põhilised muutuste võtmetegurid on kogukonna olemasolu ja kaaslaste mõju. Olles osa kogukonnast, õpivad osalejad sotsiaalseid norme, arendavad sotsiaalseid oskusi ja solidaarsust teistega (Lipton et al., 2002).

Mõjutegurid: Sekkumise mõju sõltub kogukonna tüübist. Tüüpilised sekkumised hõlmavad rollimängu, rollide harjutamist ja erinevate olukordade läbimängu ning omavad statistiliselt olulist mõju korduvkuritegevuse vähenemisele (Lipton et al., 2002). Olulised tegurid on ka vanus (noorte puhul pole olulist mõju), osalejate kasutatud aine/uimasti, programmis osalemise põhjus (vabatahtlik/kohtu poolt määratud), raviasutuse tüüp (statsionaarne/ambulatoorne) ning kogukonnas viibimise aeg (pikematel suurem mõju kui lühematel) (Smith et al., 2006).

Rakendamine: Tüüpiline terapeutiline kogukond on kogukonnapõhine elupaik, kus töötavad mõned professionaalid, kuid peamiselt juba paranenud sõltlased. Need on hierarhilised, selgete rollide ning käsuliiniga. Elanikud viibivad kogukonnas 9–18 kuud, kuid väljalangemisprotsent on tavaliselt kõrge (60–80% lahkub esimese kolme kuu jooksul). Kogukondades kasutatakse tööd kui terapeutilist aktiivsust – kogukonna-liikmed on kaasatud kõikidesse kogukonna tegemistesse (administreerimine, hooldustööd, toiduvalmistamine). Uued elanikud saavad madalama taseme tööd, kuid võivad teraapia edukuse korral kõrgemale liikuda, teenides õigusi, privileege, paremaid elutingimusi ja töid. Kogukondades pakutakse järjest enam lisateenuseid (nt pere-teraapiat, hariduslikke, ametialaseid, tervise ja vaimse tervise teenuseid) (Lipton et al., 2002).

Majanduslik mõju: Puudub info kulutõhususe analüüsi ja majandusliku hindamise kohta (Lipton et al., 2002).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis rakendatakse terapeutilise kogukonna sekkumist – näiteks Lootuse Külas viiakse ellu 4-etapilist rehabilitatsiooniprogrammi erinevate ainete sõltlastele. Ühtse kogukonnana elatakse 10–12 kuud ning programmi rakendamine vastab suuresti ka CRTs hinnatud programmi kirjeldustele (Lootuse Küla, 2023).

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPA koostöö Lootuse Külaga on pigem tagasihoidlik, teenusest ollakse teadlikud ning vajadusel seda ka inimestele soovitatakse.

Soovitus andmete kogumiseks

- Programmi läbimine/mitteläbimine
- Korduv vahistamiste arv
- Korduv vangistuste arv

Kokkuvõte: Tegemist on toimiva sekkumisega, millel on tugev tõendus ning mida Eestis rakendatakse. PPAI on sekkumises tagasihoidlik roll – vajadusel selle inimestele soovitamise.

3.3.3.4 Lühisekkumised alkoholiprobleemide korral kriminaalõiguslikes asutustes

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine on suunatud alkoholi tarvitamise häiretega isikutele ja seda rakendatakse tavaliselt näiteks vanglas, politsei vahi all või kriminaalhoolduses. Sekkumine koosneb 1–4 näost-nätku kohtumistest, mille kestus on 5–40 minutit. Seanss sisaldab tagasisidet alkoholi tarvitamise ja soovitatud piirangute kohta, vestlust tervise- ja sotsiaalsetest riskidest ja/või psühholoogilise ja motiveeriva intervjuu (MI) vorme. Uuringud keskendusid sellise sekkumise tõhususele korduva vahistamise vähendamisel täiskasvanute ja noorte seas (Newbury-Birch et al., 2016).

Mõju: Tundub, et alkoholi tarvitamise häirete lühisekkumine ei mõjuta kuritegevusega seonduvaid tegevusi. Ülevaates on käsitletud tulemitena korduvat vahistamist ja korduvat õigusrikkumist. Ühe uuringu tulemused näitasid, et lühinõustamist ja elustiilinõustamist saanud gruppi kuulunud isikud sooritasid sekkumisele järgneva aasta jooksul statistiliselt oluliselt vähem õigusrikkumisi (vastavalt 36% ja 38%) kui kontrollgruppi kuulunud isikud (50%) (Newbury-Birch et al., 2016).

Toimemehhanism: Süstemaatilises ülevaates (Newbury-Birch et al., 2016) ei käsitletud täpsemalt toimemehhanismi. Alkoholi tarvitamise lühisekkumised kriminaalõiguse kontekstis võivad töötada tänu õpimomendile, mis on käitumise muutmiseks oluline. Läbi selle saab julgustada inimesi kaaluma alkoholi tarvitamise rolli oma väärkäitumise kontekstis. Siiski näib, et vanglapõhiste programmide puhul oli sekkumisrühma kuuluvate isikute puhul statistiliselt suurem tõenäosus saada määratud kohtumistele kliinikus (Newbury-Birch et al., 2016).

Mõjutegurid: Läbiviidud uuringutes ei uuritud mõjutegureid ega analüüsitud nende mõju sekkumisele (Newbury-Birch et al., 2016).

Rakendamine: Süstemaatilises ülevaates ei analüüsitud, kuidas sekkumist rakendati või muid rakendamise seotud probleeme (Newbury-Birch et al., 2016).

Majanduslik mõju: Ülevaates ei mainitud alkoholiprobleemide lühisekkumise kulusid ega kasu ning majandusanalüüsi ei esitatud (Newbury-Birch et al., 2016).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et sellist lähenemist Eestis ei tehta. Kuigi PPA paljud ametnikud on läbinud MI koolitusi, siis lühiintervjuude läbiviimine pole alkoholiprobleemidega tegelemisel käitumisjuhised ning inimesi suunatakse teiste poolt pakutava sobiva abini (näiteks läbi KOVi). Mainiti, et mõned politseiametnikud võivad teha AUDIT testi (AUDIT test, 2016), ent see pole otseselt tööprotsessides ette nähtud.

Soovitus andmete kogumiseks

- Alkoholi tarvitamise häirete levimus kriminaalhooldussüsteemi erinevates etappides ja seaded (vanglas, katseaeg)
- AUDIT sõelumisvahend alkoholi tarvitamise häire avastamiseks

Kokkuvõte: Tegu on paljutöotava, kuid keskmise tõenduse astmega sekkumisega, mida hetkel Eestis ei rakendata. Sekkumise rakendamine eeldab mitmete kriminaalõiguslike asutuste omavahelist koostööd (PPA, kohtud, kriminaalhooldus, vanglad).

3.3.3.5 Alkoholimüügi piirangud

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Kohalikul, piirkondlikul või riiklikul tasandil võib rakendada poliitika, mis muudavad alkoholimüügikohtade lahtiolekuaegu ja -päevi. Selle sekkumise eesmärk on vähendada alkoholi müüki ja tarvitamist ning võimalikku kahju, mida liigne tarvitamine võib põhjustada tervisele või kuritegevusele (Hahn et al., 2010; Middleton et al., 2010; Popova et al., 2009; Stockwell & Chikritzhs, 2009).

Mõju: See sekkumine on nii suurendanud kui vähendanud kuritegevust, kuid mõju kuritegevusele ei ole statistiliselt oluline (Hahn et al., 2010; Middleton et al., 2010; Popova et al., 2009; Stockwell & Chikritzhs, 2009).

Toimemehhanism: Uuringus selgitatakse, et alkoholimüügi tundide ja päevade muutmine toob kaasa: ostukoguse muutumise, tarvitamise ümberplaneerimise ja tarvitamiskoha muutumise (Hahn et al., 2010; Middleton et al., 2010; Popova et al., 2009; Stockwell & Chikritzhs, 2009).

Mõjutegurid: On vähe tõendeid selle kohta, millises kontekstis võiks müügipäevade või -aegade vähendamine olla kõige tõhusam. Mõned uurimistulemused näitavad, et enam kui kahe tunni võrra pikem müügiaeg viis alkoholiga seotud kahjude suurenemiseni, samas vähem kui kahe tunni võrra pikem müügiaeg ei avaldanud märkimisväärset mõju. Tulemustes on loetletud tegureid, mis võivad mõjutada alkoholimüügi piiramise poliitikat, näiteks nõudlus alkoholsete jookide järele, täiskasvanud turistide arv, elanike usuline kuuluvus ja kaasatus (Hahn et al., 2010; Middleton et al., 2010; Popova et al., 2009; Stockwell & Chikritzhs, 2009).

Rakendamine: Rakendamise võimaliku takistusena on tuvastatud alkoholitööstuse vastuseis. On ilmne, et müügipäevade piirangud võivad mõjutada üldist alkoholimüüki ning alkoholsete jookide tootmise, levitamise või müügiga tegelevad isikud võivad olla nende poliitikate vastu (Hahn et al., 2010; Middleton et al., 2010).

Majanduslik mõju: Ülevaadetes ei tehtud majandusanalüüsi. Mõned tulemused näitavad, et selle sekkumise abil saab ära hoida 250 DALY ehk eluaasta kaotust tervisekao ja enneaegse surma tõttu, mis annab keskmise kulutõhususe suhtarvu ligikaudu 700 USD ühe välditud DALY kohta. Maailma Terviseorganisatsiooni hinnangul on üks DALY võrdne ühe kaotatud terve eluaastaga (Hahn et al., 2010; Middleton et al., 2010; Stockwell & Chikritzhs, 2009).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Alkoholiseadusest lähtuvalt on Eestis on kehtestatud alkoholi jaemüügi piirang kellaaegadel 22:00–10:00, lisaks saavad piiranguid reguleerida KOVD (Riigi Teataja, 2001a).

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPA annab KOVdele aktiivselt sisendit alkoholimüügi piirangute kehtestamiseks ning mõnes piirkonnas (nt Pärnus) on õnnestunud kehtestada öine alkoholimüügi piirang meelelahutusasutustes. Lisaks koolitatakse ja teavitatakse selle vajadusest pidevalt erinevaid alkoholi käitlevaid asutusi (nt ööklubid).

Soovitus andmete kogumiseks

Hõlmab liigtarvitamisest tulenevaid tervise- ja sotsiaalseid kahjusid:

- Liiklusõnnetused (mootorsõidukite vigastused ja surmajuhtumid)
- Erakorralise meditsiini osakonna (EMO) külastused (liiklusõnnetused, alkoholiga seotud vigastused)
- Alkoholi tarvitamisega seotud vägivallategude arv
- Naiste varjupaikadesse pöördumiste arv
- Enesemürgistuste arv (alkoholi tõttu)
- Kainestusmajade külastajate arv
- Vere alkoholisisalduse tase (alkoholi tarvitamise tase)

Kokkuvõte: Tegemist on ebaselge mõjuga ning keskmise tõendusega sekkumisega, mida Eestis rakendatakse nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil. PPAI on oluline roll KOVde nõustamisel ning alkoholi käitlevate asutuste koolitamisel ja teavitamisel.

3.3.3.6 Alkoholi tarvitamise vanusepiirangu seadused

CRT sekkumise lühikirjeldus

Alkoholi tarvitamisele vanusepiirangu seadmise eesmärk on vähendada noorte alkoholi tarvitamist ning sellega seotud kahjusid. Legaalse alkoholi tarvitamise ea muutused seadustes pole olnud kuritegevusele statistiliselt olulise mõjuga ning enim on hinnatud vanusepiirangu kehtestamise ja joores juhtimisel liiklusõnnetuste toimumise seoseid (hinnatud USAs, Kanadas, Austraalias). Samas on leitud, et suuremad pingutused alkoholi müümisel õige vanuse tuvastamiseks ning rangemate piirangute kehtestamine alkoholi koju tellimise teenustel võivad vähendada alkoholi müümist alaealistele (Wagenaar & Toomey, 2002).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Eestis on kehtestatud alaealistele (<18 a) alkoholimüügi keeld. Kõigist intervjuudest ennetusteenuste koordinaatoritega selgus, et Eestis pööratakse kõrgendatud tähelepanu vanusekontrollile alkoholi müümisel. Alaealistele alkoholimüügi keelu rakendamist jälgib PPA aktiivselt läbi **kontrolltehingute**, mille puhul kaasatakse alaealine isik kontrolllostu sooritamisse. Koordinaatorite sõnul pole harv juhus, kui kontrollteingu käigus seadust rikkunud asutusega tekib korduvaid probleeme. Nenditi, et asutustele järgnevate sanktsioonide kehtestamise osas jäävad PPA käed lühikeseks. See vajaks paremat koostööd nii KOVdega kui ka riiklikul tasandil.

Soovitus andmete kogumiseks

- Tahtmatud vigastused – mootorsõidukitega kokkupõrked, kukkumised, uppumised, põletused (noorte seas)
- Alkoholimürgistused noorte seas (EMO vastuvõtud)
- Noorte poolt toime pandud vägivallakuriteod (kallaletungid, tapmised)
- Noorte häiriv käitumine (ähvardused, korrarikkumised)
- Noorte alkoholi tarvitamine

Kokkuvõte

Tegemist on madala tõenduse astmega sekkumisega, mille mõju kuritegevusele on ebaselge. Samas on leitud, et alkoholimüük alaealistele võib väheneda, kui panustada jõuliselt seaduse korrektse rakendamisse. Eestis panustab PPA sellesse oluliselt igas regioonis, viies läbi kontrolltehinguid.

3.3.3.7 Asutuste lahtiolekupiirangud alkoholiga seotud vägivalla vähendamiseks

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sekkumise eesmärk on piirata meelelahutusasutuste (klubide, pubide) lahtiolekuaegu, et takistada näiteks juba liigses alkoholijoobes isikute ligipääsu alkoholilitsentsiga asutustele ning vähendada alkoholiga seotud vägivalda. Tõendus põhineb Austraalias ja Uus-Meremaal läbiviidud uuringutel ning sekkumise mõju on ebaselge - mõned ülevaateartikli aluseks olevad uuringud on näidanud positiivset mõju, teised negatiivset ning mõned uuringud pole leidnud üldse olulist mõju (Nepal et al., 2018).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Meelelahutusasutuste lahtioleku piiranguid on näiteks seatud COVIDi eriolukorras, piiranguid seab KOV. Üldiselt pole Eestis kindlaid ajalisi piiranguid asutustesse sisenemiseks, aga alkoholi tarvitamist nendes asutustes piiratakse sellega, et teatud kellaaegadest alates enam alkoholi ei müüda. Analüüsist selgus, et PPA annab KOVle aktiivselt soovitusi piirangute kehtestamiseks. Samuti mainiti intervjuudes, et Eestis tehakse ettevalmistusi Rootsist välja töötatud STAD programmiga liitumiseks, milles pööratakse tähelepanu alkoholi kättesaadavusele (STAD, 2023).

Soovitus andmete kogumiseks

- Alkoholiga seotud õigusrikkumised (kallaletungid, avaliku korra rikkumised)

- EMO vastuvõetud vigastuste tõttu (RHK-10 koodid S või T)
- Alkoholiga seotud häired, mis on määratletud RHK-10s ägeda alkoholi intoksikatsiooni (F10.0), kahjuliku kasutamise (F10.1) ja etüülalkoholi toksilise mõjuna (T51.0)
- Alkoholijoobes juhtimisega seotud õigusrikkumised
- Liiklusõnnetused (kokkupõrked, surmaga lõppenud õnnetused)

Kokkuvõte: Tegemist on ebaselge mõjuga ning madala tõenduse astmega sekkumisega, kus PPAI on seaduse rakendamist jälgiv ning nõustav roll.

3.3.3.8 Uimastite asendusravi programmid

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sekkumine seisneb uimastisõitlaste poolt tarvitavate uimastite koguse või liigi kontrollimises. Mõned programmid keskenduvad ebaseaduslike uimastite asendamisele legaalseste alternatiividega (metadoon), teised aga määravad uimasteid (heroiin), et vältida nende ebaseaduslikku omandamist. Sekkumise eesmärk on kuritegevuse vähendamine, kuid sekkumise tõendus on vastuoluline ja selle mõju sõltub kasutatavast narkootikumide asendajast või ravist. Järeldused sekkumise ebaselge mõju kohta on tehtud kahe ülevaateartikli põhjal, millest esimene põhineb 46 ja teine 14 uuringul (Egli et al., 2009).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Eestis pakutakse metadoon-asendusravi erinevate tervishoiuasutuste poolt (Narko.ee, 2023). PPAI asendusravi pakkumises roll puudub.

Kokkuvõte

Tegemist on tugevalt tõendatud ebaselge mõjuga sekkumisega, milles pole Eesti kontekstis PPAI rolli.

3.3.4 VÄGIVALD

Vägivalla kategooriasse liigitub üheksa CRT sekkumist. Kategooria hõlmab nii lähisuhte- ja seksuaalvägivallale kui ka üldiselt vägivallale suunatud tegevusi. CRTs on hinnatud toimivaks kaks sekkumist ning paljutöotavaks viis sekkumist, kusjuures mõlemal juhul on sekkumiste tõenduse tugevus vähemalt keskmine.

Kahe sekkumise tõenduse tase on madal, üks neist on hinnatud kui ebaselge mõjuga (kriminaalkaristused LSV ennetamiseks) ning teise puhul mõju puudub (psühholoogiline ravi lastevastases seksuaalvägivallas süüdi mõistetud

PPA) on peaaegu kõigi sekkumiste puhul kas sekkumist täidesaatev või sellele suunav roll, välja arvatud psühholoogilise ravi sekkumises lastevastases seksuaalvägivallas süüdi mõistetud täiskasvanutele, kus PPA rolli ei leitud. Samuti, analüüs ei tuvastanud ka Eestis seksuaalkurjategijate tugi- ja vastutusvõrgustike olemasolu. Info on koondatud tabelisse 5.

Tabel 5. Vägivallaga seotud CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Lähisuhtevägivalla skriining tervishoiusüsteemis (<i>Healthcare screening for domestic abuse</i>)	Toimib	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Kognitiiv-käitumuslik teraapia (<i>Cognitive behavioural therapy</i>)	Toimib	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Kognitiiv-käitumuslik teraapia lähisuhtevägivalla puhul (<i>Cognitive behavioural therapy for domestic violence</i>)	Paljutöotav	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Õnnetus- ja hädaabijuhtumite juhtumikorraldajad (<i>Accident and emergency navigators</i>)	Paljutöotav	Keskmine	Lähedane vaste olemas	Jah
Seksuaalkurjategijate tugi- ja vastutusvõrgustik (<i>Circles of support and accountability for sex offenders</i>)	Paljutöotav	Keskmine	Vaste puudub	Ei
Haridusalased sekkumised lähisuhtevägivalla ennetuseks (<i>Educational interventions to prevent relationship violence</i>)	Paljutöotav	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Lähisuhtevägivalla järelkontrollid	Paljutöotav	Tugev	Vaste olemas	Jah

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
<i>(Second responder programmes to prevent domestic abuse)</i>				
Kriminaalkaristused lähisuhtevägivalla ennetamiseks <i>(Criminal sanctions to prevent domestic violence)</i>	Ebaselge mõju	Madal	Vaste olemas	Jah
Psühholoogiline ravi lastevastases seksuaalvõlgivallas süüdi mõistetud täiskasvanutele <i>(Psychological treatment of adults convicted of sex offences against children)</i>	Mõju puudub	Madal	Vaste olemas	Ei

3.3.4.1 Lähisuhtevägivalla skriining tervishoiusüsteemis

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine hõlmab skriiningmeetodeid, mis võimaldavad tuvastada tervishoiuasutustes käivad naised, kes on kogenud LSVd. Skriiningmeetodid ulatuvad arstide poolt visiidil läbiviidavast sõeluuringust kuni enesetäidetavate skriiningu ankeetideni. Sõeluuringu subjektideks on üle 16-aastased naised, kes kasutavad esmatasandi- ja eriarsti tervishoiuteenuseid. Üldine sõeluuring suurendab vägivalla ja väärkohtlemise avastamist, pakub tuge ja juurdepääsu teenustele (O'Doherty et al., 2015).

Mõju: Süstemaatilise ülevaate tulemused näitavad, et universaalne sõeluuring LSV ja väärkohtlemise suhtes tervishoiuasutustes on olnud tõhus. See aitab kaasa LSV ja väärkohtlemise ohvrite tuvastamise suurenemisele. Läbivaatamise käigus ei leitud mõju erinevust kasutatud skriiningmeetodi vahel (O'Doherty et al., 2015).

Toimemehhanism: Naiste rutiinne skriinimine tervishoiuasutustes praeguse või endise partneri poolt toime pandud LSV suhtes näib suurendavat tuvastamist, parandab juurdepääsu teenustele ja toetusele ning vähendab kokkupuudet vägivalla ja väärkohtlemisega (O'Doherty et al., 2015).

Mõjutegurid: Ülevaates uuriti, kas kasutatud skriiningmeetodi või tervishoiuasutuse tüüp mõjutas tervishoiuasutustes naiste üldise LSV ja väärkohtlemise skriiningu tõhusust. LSV tuvastamise määr oli suurem sünnituseelsetes asutustes, EMOs ja emadele suunatud tervishoiuteenustel (O'Doherty et al., 2015).

Rakendamine: Kasutatud on erinevaid skriiningmeetodeid. Skriiningut viidi läbi kas otse tervishoiutöötaja poolt või kaudselt, kasutades eneseraporteeritud ankeetküsitlust (O'Doherty et al., 2015).

Majanduslik mõju: Uuringutes ei ole esitatud kulude-tulude või muude majanduslike hinnangute andmeid (O'Doherty et al., 2015).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et 2023. aasta algusest alustati Eestis kolmes haiglas väärkohtlemise kehakaardi pilootprojektiga. Kui tekib kahtlus, et haiglasse pöördunud patsiendiga leidis aset väärkohtlemine, täidetakse tervishoiuasutuses kehakaart, milles kirjeldatakse patsiendiga juhtunut, fikseeritakse ja pildistatakse kehavigastusi ja antakse hinnang vaimsele seisundile. Kehakaardi täitmise järgselt nõustatakse patsienti jätkuabi ja toe saamise küsimustes, näiteks võib vaja minna ka politsei abi. Kehakaardi projektis piloteeritakse muuhulgas, kuidas infot jagada ning kuidas PPA infot saab.

PPA roll

PPA on tervishoiuasutustele oluline koostööpartner, kes nõustab näiteks vajalike andmete kogumise osas, võtab vastu tervishoiuasutuste poolt edastatud infot ja tegeleb vajadusel juhtumite edasise menetlusega. Samas toodi intervjuudes välja, et üldiselt on LSV juhtumite puhul vajakajäämised PPA koostöös perearstidega, kellel võib olla küll juhtumite kohta infot, kuid koostöö info edastamisel ei toimi.

Soovitus andmete kogumiseks

- Andmete kogumine võib keskenduda naistele, kes käivad tervishoiuasutustes mis tahes tervisega seotud põhjusel – inimestevahelise vägivalla tuvastamine tervishoiutöötajate poolt ja erinevates tervishoiuasutustes (sünnituseelsed kliinikud, emaduskliinikud, EMOd, haigla erakorralised teenused, kogukonna tervishoiuteenused, narkootikumidest ja alkoholist loobumise teenused, vaimse tervise teenused, hambaraviteenused)
- Diagnoositud tagajärjed füüsilisele tervisele (vigastused, kroonilised tervisehäired)
- Psühholoogilised tervisetulemid (depressioon, traumajärgne stress, ärevus, enesetõhusus, tajutud sotsiaalne toetus, alkoholi või narkootikumide kuritarvitamine)

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mida hetkel Eestis jõudsalt edasi arendatakse ning kus PPA on oluliseks koostööpartneriks.

3.3.4.2 Kognitiiv-käitumuslik teraapia

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Kognitiiv-käitumuslik teraapia (KKT) õpetab kurjategijatele kuritegeliku käitumiseni viivate mõtteprotsesside ja valikute mõistmist. Sekkumine püüab arendada kognitiivseid oskusi ning kallutatud või moonutatud mõtlemist ümberstruktureerida. Teraapiad võivad sisaldada kognitiivsete oskuste ja moraali arendamist, viharavi ja tagasilanguse ennetamist. Sekkumist kasutatakse noorte ja täiskasvanute puhul nii kinnistes asutustes kui ka kogukonnas (Lipsey et al., 2007).

Mõju: Uuringud näitavad KKTd saavate inimeste seas keskmiselt 25% korduvkuritegevuse (mõõdetud korduvat vahistamist, korduvat süüdimõistmist) langust. Teraapia komponendid, mida seostatakse korduvkuritegevuse vähendamisega

on kognitiivne restruktureerimine (õppimisprotsess, mis juhendab kurjategijaid nägema oma käitumist otsese tagajärjena omaenda valikutele), viharavi ning individuaalne keskendumine osalejatele väljaspool grupiteraapiad (Lipsey et al., 2007).

Toimemehhanism: Sekkumise peamised toimemehhanismid on kognitiivsete oskuste arendamine ja kurjategija mõtteviisi restruktureerimine ning personaalse vastutuse võtmine kuritegude eest ja ohvri vastu empaatia tekkimine (Henwood et al., 2015; Lipsey et al., 2007).

Mõjutegurid: Teraapia toimib paremini kõrgema riskiga isikute puhul ning oluline on sekkumisprogrammi intensiivsus ja kestvus – suurem teraapiate arv nädalas, rohkem teraapiatunde ning kõrgema kvaliteediga läbiviidud teraapiad viivad korduvkuritegevuse olulise vähenemiseni. Olulisi vanuselisi erinevusi pole leitud (Lipsey et al., 2007).

Rakendamine: Optimaalse sekkumise osalejad on keskmise riskiga kurjategijad, kes läbivad nädalas kaks kõrgetasemelist teraapiat 16 nädalat järjest. Programm sisaldab viharavi tehnikaid ja probleemilahenduse komponente. Kui programmist väljalangemisi poleks, viiks see 52% korduvkuritegevuse vähenemiseni võrreldes kontrollgrupiga, kes ravi ei saa (Lipsey et al., 2007).

Majanduslik mõju: Puudub info teraapiate maksumuse ja majandusliku mõju hindamise kohta (Lipsey et al., 2007).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüs ei tuvastanud Eestis täpset vastet sekkumisele, kus kurjategijaid oleks võimalik kindlasse KKT programmi suunata. Küll aga viiakse Eestis üldiselt läbi KKTd paljude erinevate teenusepakkujate poolt ning ka paljud kurjategijatele mõeldud programmid ja teenused (nt SKA Proaktiivne vestlus ja vägivallast loobumise tugiliini nõustamine või erinevad kriminaalpoliitika ennetusprogrammid) põhinevad KKT alustel (Kriminaalpoliitika.ee, 2023e).

PPA roll

PPA roll on inimestele sobivate teenuste kohta soovitude jagamine või mõne teenuse puhul, mis KKT elemente sisaldab, ka koostöövormis inimeste teenusele suunamine.

Soovitus andmete kogumiseks

- Teraapiaprogrammi/-sekkumise läbimine/mitteläbimine
- Korduvate vahistamiste arv
- Korduvate süüdimõistmiste arv

Kokkuvõte: Tegemist on toimiva sekkumisega, millel on tugev tõenduse tase. PPA on sekkumisse kaasatud pigem kaudselt, soovitades inimestele teenuseid, mis sisaldavad KKT lähenemisi.

3.3.4.3 Kognitiiv-käitumuslik teraapia lähisuhtevägivalda puhul

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine seisneb KKT osutamises LSV toimepanijatele, eesmärgiga vältida edasist vägivalda. KKT käsitleb vägivalda kui õpitud käitumist ning püüab seda käitumist muuta. Osad KKT programmid tegelevad ka LSV emotsionaalsete komponentidega nagu armukadedus või empaatiavõime, nii et need pole oma lähenemises üksnes käitumuslikud. KKT sekkumised püüavad vähendada vägivallatseja poolt toimepandavat korduvvägivalda ning muuta verbaalselt kuritahtlikke käitumisi ja suhtumist ohvritesse (College of Policing, 2023).

Mõju: On mõningaid tõendeid, et see sekkumine on kuritegevust vähendanud, kuid mitmete uuringute keskmisena ei ole statistiliselt olulist mõju leitud (Smedslund et al., 2007).

Toimemehhanism: KKT programmid töötavad arvatavalt selle kaudu, et teevad kindlaks mõtted ja uskumused, mis viivad vägivaldse käitumiseni ning seavad kahtluse alla viisid, kuidas vägivalda toimepanijad õigustavad oma toimepandud vägivalda. Muutes vägivalda toimepanijate mõtlemist vägivallast ning olukordi, milles vägivald aset leiab, segatakse vahele füüsilise väärkohtlemise tsüklile (Smedslund et al., 2007).

Mõjutegurid: KKT sekkumiste efektiivsust võivad mõjutada:

- erinevused osalejate isikuomadustes;
- kas osalemine oli vabatahtlik või kohustuslik;
- programmi intensiivsus või pikkus.

Paaridele suunatud KKT käigus vägivallatsejate partneritele pakutav tugi võib julgustada neid üles andma rohkem vägivaldset käitumist (Smedslund et al., 2007).

Rakendamine: KKTd saab rakendada individuaalselt, paaridele ning grupis. Samuti on seda võimalik kasutada erinevates oludes, sh kinnipidamisasutused, vägivallatseja kodu või töökoht. (Grupi-)juhendajad õpetavad erinevaid oskusi, et vältida edasist naistevastast vägivalda, sh:

- kognitiivne restruktureerimine;
- empaatia suurendamine;
- suhtlusoskused;
- viha juhtimine;
- toimetulek armukadedusega.

Suurima mõjuga olid sekkumised, mis koosnesid 16-nädalasest grupiteraapiast koos osaluse säilitamise tehnikatega, mis vähendasid poolelijätmist (meeldetuletuskõned ning käsitsi kirjutatud toetavad märkmed pärast programmi vastuvõtmist ja puudunud kordi) (Babcock et al., 2004).

Majanduslik mõju: Tulu-kulu või majandusanalüüsi pole läbi viidud (College of Policing, 2023).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on loodud LSVst loobumise toetamiseks SKA vägivallast loobumise tugiliin ning ohvriabi koostöös PPAga rakendab Proaktiivse vestluse kontseptsiooni, mis põhineb KKT alustel (Kass, 2020). Vägivallast loobumisele on suunatud mitmed kriminaalpoliitika ennetusprogrammid, mis samuti KKT elemente sisaldavad (Kriminaalpoliitika.ee, 2023e).

PPA roll

PPA on Proaktiivsete vestluste pilootprojektis koostööpartneriks, kes pakub esmakordselt LSV kuriteos kahtlustatavatele võimalust vägivallast loobumise tugiliini nõustajaga kohtumiseks (Kass, 2020). Intervjuudest selgus samuti, et LSV juhtumi menetleja saab anda vägivallatsejale tugiliini nõustaja kontaktid või inimese nõusolekul saab anda inimese kontaktid nõustajale, kes võtab ise inimesega ühendust.

Soovitus andmete kogumiseks

- Toimikute analüüs – uute kuritegude või kinnipidamiste arv
- Uute kinnipidamiste arv politsei andmetel
- Vägivallaohvrite raporteeritud korduvvägivald
- Ohvri rahulolu kriminaalõigussüsteemiga
- Vägivallatseja hoiakud, uskumused ja eneseraporteeritud käitumine
- Intsidentide arv, kui vägivallatseja partner tundis end rünnatuna
- Konfliktilahendamise viisid, nt konfliktitaktikate skaala (*Revised Conflict Tactics Scale, CTS2*¹)

Mitmes uuringus kasutati intervjuusid vägivallatsejate ja nende partneritega 6 ja 12 kuud pärast süüdimõistmist ja KKT programmis osalemist.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõenduse alusel paljutöotava sekkumisega, kus PPA roll on teenusepakujate koostööpartnerina info jagamine ja vägivallatseja suunamine konkreetsetele teenustele.

3.3.4.4 Õnnetus- ja hädaabijuhtumite juhtumikorraldajad

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Tegemist on vägivallast põhjustatud vigastustega EMOSse sattunutele sekkumiste pakkumisega, mille käigus neid nõustatakse ja suunatakse erinevatele kogukonnateenustele. See on suunatud sellistele vägivallajuhtumitele, kus vägivald on leidnud aset kodust eemal inimeste vahel, kes pole suguluses ja võivad, aga ei pruugi olla tuttavad ehk see pole suunatud LSV juhtumitele (Brice & Boyle, 2020).

Mõju: Üksikuuringutest on teada, et õnnetus- ja hädaabijuhtumite juhtumikorraldajate rakendamine on kuritegevust vähendanud. Statistiliselt oluline vähenemine leiti kahes uuringus kuuest, mis hindasid uuesti vägivallakuritegude ohvriks sattumist ning ühes

¹ Üks versioon sellest skaalast on kättesaadav siit:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK64439/table/A47350/>

uuringus kolmest, mis hindasid kinnipidamiste ja vangistuste arvu. Ükski uuring ei leidnud kuritegevuse ega vägivaldse käitumise suurenemist selle sekkumisele järgnevalt (Brice & Boyle, 2020).

Toimemehhanism: Õnnetus- ja hädaabijuhtumite juhtumikorraldajate süsteem vähendab eelduslikult vägivaldas osalemist tulevikus, suurendades osaleja motivatsiooni muuta kõrge riskiga käitumisi ning parandades oskusi ja tingimusi, mis on selleks vajalikud. Rakendamine kasutab ära „õpimomenti“ ehk perioodi pärast traumaatilist kogemust, kui inimesed on vastuvõtlikumad hoiakute ja käitumise muutmisele (Brice & Boyle, 2020).

Mõjutegurid: Skeemid, mis hõlmavad ka perekonda, võivad olla efektiivsemad kui need, mis on suunatud ainult indiviidile. Võimalik, et selle taga on perekonna toimimistavade paranemine ja vanemate suurem kaasamine. Individuaalne sekkumine võib olla efektiivsem kui grupipõhine (Brice & Boyle, 2020).

Rakendamine: Õnnetus- ja hädaabijuhtumite juhtumikorraldajate kasutatavad meetodid võivad hõlmata:

- vaimse tervisega tegelemist;
- uimastitarvitamise rehabilitatsiooni;
- MI-d;
- hariduse ja tööga seotud ettevalmistust;
- konfliktilahendusoskuste ja vihajuhtimise oskuste täiustamist.

Õnnetus- ja hädaabijuhtumite juhtumikorraldajate süsteemi edukal rakendamisel võib lühisekkumise ja juhtumikorralduse kombinatsioon olla efektiivsem kui kumbki sekkumise tüüp individuaalselt.

- Lühisekkumine võtab aega kuni 35 minutit ning leiab aset EMOs. Seda pakub kas terapeut või on tegu arvutipõhise sekkumisega. Lühisekkumine võib hõlmata eesmärkide seadmist ja ülevaatamist, suunatud tagasisidet, MI tehnikaid, rollimänge ja edasisuunamisi teiste spetsialistide juurde.
- Juhtumikorraldus hõlmab kohtumisi juhtumikorraldajaga kuude või aastate jooksul pärast haiglast väljasaamist. Selle tulemuseks on individuaalsed ja perekonnapõhised juhtumiplaanid ning ligipääs teenustele, mis on suunatud psühholoogilistele ja sotsiaalsetele vajadustele (Brice & Boyle, 2020)..

Majanduslik mõju: Ülevaade majanduslikku mõju ega sekkumise maksumust ei käsitletud (Brice & Boyle, 2020).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüs ei tuvastanud täpselt samasuguse sekkumise olemasolu Eestis, kuid intervjuudest selgus, et haiglates on oma tugivõrgustikud ning sarnaseid juhtumikorralduse ülesandeid võivad täita erinevad töötajad, näiteks sotsiaaltöötajad. Samuti märkisid mitmed PPA ennetusteenuste koordinaatorid, et taoliste vägivaldajuhtumite puhul on koostöö kiirabi ja EMOga üldiselt olemas ning info liigub vajadusel PPAsse.

PPA roll

PPAI on tervishoiuteenuste pakkujatele koostööpartneriks olemise roll – nõustatakse näiteks vägivallatunnuste märkamise osas, võetakse vastu tervishoiuasutuste poolt edastatud infot ja tegeletakse vajadusel juhtumite edasise menetlusega.

Soovitus andmete kogumiseks

- Primaarsed tulemusnäitajad:
  - Uued vägivalla tõttu saadud vigastused
  - Kinnipidamine vägivalla tõttu
  - Vägivaldne surm
- Sekundaarsed tulemusnäitajad:
  - Hoiakud vägivalla suhtes
  - Kõrge riskiga käitumine (kaklemine, kuritegelik käitumine, relva kandmine, uimastite tarvitamine)
  - Teenuste kasutamine

Kokkuvõte: Tegemist on keskmise tõendusega paljutöotava sekkumisega, kus PPA peamine roll on tervishoiuasutustest saadud info alusel juhtumite edasine menetlemine.

3.3.4.5 Seksuaalkurjategijate tugi- ja vastutusvõrgustik

CRT sekkumise lühikirjeldus

Tugi- ja vastutusvõrgustiku seksuaalkurjategijatele moodustavad väikesed kogukonna vabatahtlike rühmad, kes toetavad seksuaalkurjategijaid pärast vanglast vabanemist ühiskonda taasintegreerumisel. Vabatahtlike pakutava toetuse näideteks on mentorlus, praktiline abi ja jälgimine. Kuigi mõnes ülevaateartikli aluseks olevas uuringus on leitud, et sekkumine võib vähendada üldist kuritegevust, pole see mõju statistilist oluline. Samuti ei leitud ülevaateartiklis, et sekkumine vähendaks uue seksuaalkuriteo toimepanemist (Clarke et al., 2017).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et sellise lähenemise olemasolekust ollakse teadlikud ning esmase idee tasandil alustatakse ehk varsti arutelusid, kuid hetkel sekkumist Eestis ei ole.

Kokkuvõte. Tegemist on paljutöotava mõjuga sekkumisega, millel on keskmine tõendus. Eestis seda veel ei rakendata ning PPAI sekkumises roll puudub.

3.3.4.6 Haridusalased sekkumised lähisuhtevägivalla ennetuseks

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumise eesmärk on ennetada noorte ja noorte täiskasvanute (11–26 aastased) seas esinevat LSVd. Sekkumine suurendab teadlikkust vastuvõetavast käitumisest ja üksikisiku õigustest suhetes. See koosneb haridusalastest meetoditest, mida rakendatakse kogukonnas või koolis (videod, arutelurühmad, loengud,

rollimängud)(Fellmeth et al., 2013). Hinnang sekkumise kohta põhineb kolmel kõrge kvaliteediga ülevaateartiklil (College of Policing, 2023).

Mõju: Kuigi mõned ülevaateartiklite aluseks olevad uuringud on tuvastanud LSV episoodide vähenemise sekkumisel osalejate seas, siis enamik uuringuid ei ole leidnud sekkumisel statistiliselt olulist mõju kuritegevusele ega ohvri kogemusele LSV suhtes (Fellmeth et al., 2013).

Toimemehhanism: Uuringutes selgitatakse, et sekkumine võib potentsiaalselt vähendada kuritegevust, õpetades osalejatele tõhusaid suhtlemisoskusi. Sekkumine õpetab, kuidas tulla toime stressi, pettumuse ja tagasilükkamisega. Samuti toetab see noori konfliktide lahendamisel ja edendab tervislikumaid suhteid (Fellmeth et al., 2013).

Mõjutegurid: Sekkumise mõju (üldiselt mitte statistiliselt olulisel määral) võib erineda keskkondade lõikes. Näiteks võib olla haridusalane sekkumine tõhusam maakoolides kui linnakoolides. Lisaks võivad sekkumised olla edukamad, kui neid rakendatakse nii kogukonnas kui ka koolis (De Koker et al., 2014). Mõju ei sõltu sekkumise kestusest, sekkumise läbiviijast (õpetaja või spetsialist) ega osalejate taustast (vanus, sugu). Sekkumine võib olla tõhusam riskirühmade puhul (st varem süüdimõistetud meessoost noorukite puhul) (De La Rue et al., 2014).

Rakendamine: Kõige levinum meetod oli videote kasutamine, millele järgnesid grupiarutelu või küsimuste-vastuste voor (Fellmeth et al., 2013). Samuti oli levinud meetodiks koolipõhised loengud (De Koker et al., 2014).

Majanduslik mõju: Üheski uuringus ei kirjeldatud hariduslike sekkumiste kulusid või kasusid. Ühtegi majandusanalüüsi ei esitatud (College of Policing, 2023).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et Eestis on hariduslike sekkumiste läbiviimine ja LSV käsitlemine pigem õpetajate roll (nt inimeseõpetuse raames) ning aineõpetajatele on loodud vastavasisulisi õppematerjale ja korraldatud täiendkoolitusi (Tartu Ülikooli Seksuaaltervise Uuringute Keskus & Tervise Arengu Instituut, 2020). Justiitsministeeriumi esindajaga intervjuus mainiti vajadust eraldi noortele mõeldud tervete suhete loomise programmi järele.

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPA on oma ennetustegevustes suunanud rõhu õpilaste harimiselt õpetajate harimisele ehk nende roll on LSV ennetuses ennekõike õpetajate nõustamine. Lisaks on PPA andnud välja kohtinguvägivalla infovoldiku, mis on leitav PPA kodulehelt (Politsei- ja Piirivalveamet, 2023a)

Soovitus andmete kogumiseks

- Kogetud LSV episoodide arv (mõõdetud ohvrite või vägivallatsetajate enesearuannete/mitteametlike andmete alusel või politsei poolt teatatud/ametlike andmete alusel)

- Kogetud LSV-st ja kohtinguvägivallast tingitud vigastuste arv (mitteametlikud ja ametlikud andmed)

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega paljutöotava sekkumisega, mida Eestis teatud määral rakendatakse ning kus PPA rolliks on vajadusel õpetajate harimine ja nõustamine.

3.3.4.7 Lähisuhtevägivalla järelkontrollid

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: LSV järelkontrollide eesmärk on pakkuda ohvrile ja vahel ka vägivallatsejale abi, vältimaks edasist vägivalda ning leidmaks probleemile pikaajalisi lahendusi. Järelkontrollid põhinevad eeldusel, et vägivallaohvrid on sekkumistele rohkem avatud perioodil vahetult pärast vägivallajuhtumit ning on seega valmis kaaluma käitumuslikke ja eluviisiga seotud muutusi (Davis et al., 2008).

Mõju: On tõendeid, et järelkontrollid on vähendanud eneseraporteeritud vägivallaohvriks sattumist, kuid mitmete uuringute keskmisena ei ole leitud statistiliselt olulist mõju kuritegevusele. On leitud, et järelkontrollid parandavad politseile vägivallast teatamist (Davis et al., 2008).

Toimemehhanism: LSV järelkontrolli teostajad töötavad vägivallaohvritega, et aidata neil mõista LSV tsüklilist olemust, lootuses, et teadmiste täiendamine vähendab uute vägivallategude tõenäosust. Samuti pakutakse ohvritele suuremat iseseisvust toetavaid sekkumisi nagu nõustamine, kutseõpe, sotsiaaltoetused või suunamine sotsiaalteenustele, mis võivad pakkuda ka majutusabi. Ülevaateartikkel käsitleb ka mehhanisme, mis mõjutavad vägivallatsejat, sh seda, et järelkontrolli teostajad räägivad vägivallatsejaga ning aitavad tal mõista, et rünnak on kriminaalkuritegu ning edasine väärkohtlemine toob kaasa edasisi sanktsioone (Davis et al., 2008).

Mõjutegurid: Ohvrid, kes elasid riigi poolt toetatud majutusasutustes, tahtsid vähema tõenäosusega oma kodust välja kolida ning neil oli seega suurem korduvvägivalla kogemise risk. Davis jt (2008) ei analüüsinud järelkontrollide mõju erinevat tüüpi vägivallale (nt vanurite- või lastevastasele vägivallale) (Davis et al., 2008).

Rakendamine: LSV järelkontrollid leiavad aset enamasti 24 tundi kuni 14 päeva pärast esmast politsei väljakutset. Järelkontrollimeeskond koosneb harilikult politseinikust ning ohvriabitöötajast. Davis jt (2008) ülevaates käsitletud kohtumised toimusid kõik näost-näkku; telefoni või posti teel ühenduse võtmist ei kasutatud. Ohvritele pakuti erinevat tüüpi tuge ja teenuseid, sh infot seadusandluse, lähenemiskeelu võimaluste, varjupaikade või kolimisabi kohta (Davis et al., 2008).

Majanduslik mõju: Maksumuse kohta info puudub (Davis et al., 2008).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et Eestis rakendatakse antud sekkumist LSV juhtumite puhul ja pere külastatakse uuesti 24 tunni kuni 5 päeva jooksul vastavalt kindlaksmääratud tingimustele. Sekkumisel on kindel protokoll, näiteks laste olemasolul peres antakse

sellest teada KOVi lastekaitsele, ohvrit nõustatakse ohvriabisse pöördumise osas ning vägivallatsejale soovitatakse vägivallast loobumise tugiliini.

PPA roll

PPA on sekkumise otsene läbiviija ning vastutab sekkumise toimumise eest.

Soovitus andmete kogumiseks

- Politseile laekunud vägivallateadete arv (6 ja 12 kuud pärast järelkontrolli)
- Küsitlus ohvritele vägivalla kogemise kohta (6 ja 12 kuud pärast järelkontrolli)
- Politsei poolt kinnipidamised vägivalla tõttu (6 ja 12 kuud pärast järelkontrolli)
- Lähenemiskeelu rakendamine (6 ja 12 kuud pärast järelkontrolli)

Lisaks ametlikult registreeritud vägivallajuhtumitele on tähtis mõõta ka ohvrite kogemusi, sest suurenenud registreeritud vägivallajuhtumite arv võib peegeldada mitte ainult korduvat vägivalda, vaid ka ohvrite suurenenud kindlustunnet politseile juhtumitest teatamisel.

Kokkuvõte: Tegu on tugeva tõendusega paljutöotava sekkumisega, mida PPA järjepidevalt oma töös rakendab.

3.3.4.8 Kriminaalkaristused lähisuhtevägivalla ennetamiseks

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sekkumine seisneb LSV tarvitajate suhtes kriminaalkaristuste kasutamises, et vältida vägivalla kordumist. Neid karistusi rakendatakse kriminaalõigussüsteemi kaudu ning need hõlmavad süüdistuse esitamist, süüdimõistvaid kohtuotsuseid, vabadusekaotust. Sekkumise mõju on ebaselge. Tuvastatud on nii sekkumise positiivset ja negatiivset mõju kuritegevusele kui ka selle mõju puudumist (Garner & Maxwell, 2010).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Eestis saab LSV toimepanijat karistada karistusseadustiku alusel. Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et LSV karistustele pole üht ja ainsat seadusparagrahvi, sest see on väga mitmetahuline ning võib avalduda erinevates vormides. Lisaks löömisele-peksmisele käib sinna alla ka ähvardamine, ahistav jälitamine, mõrvad, tapmised jne. PPA on samuti seotud vägivallajuhtumite menetlemisega, kuid kohtulike karistuste määramine kuulub Justiitsministeeriumi vastutusvaldkonda.

Kokkuvõte: Sekkumise mõju on hinnatud ebaselgeks, selle tõenduse tase on hetkel madal ning ka PPA on sekkumises Eestis ainult kaudne roll.

3.3.4.9 Psühholoogiline ravi lastevastases seksuaalvägivallas süüdi mõistetud täiskasvanutele

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sekkumine seisneb KKTl põhineva psühholoogilise teraapia osutamises lastevastases seksuaalvägivallas süüdi mõistetud kurjategijatele, et vältida korduvat kuritegu (Grønnerød et al., 2015).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et vanglates on pakutud seksuaalkurjategijatele psühhoteraapiat ning ka Kriminaalpoliitika.ee veebilehel on kirjeldatud seksuaalkurjategijatele mõeldud programmi „Uus suund“ (Kriminaalpoliitika.ee, 2023d). Pärast vanglakaristuse kandmist on sekkumised vabatahtlikud.

Kokkuvõte: Tegemist on sekkumisega, millel mõju puudub ning samuti on tõenduse tase madal. Kuigi Eestis taolist sekkumist rakendatakse, pole PPAI selles rolli.

3.3.5 KORDUVKURITEGEVUS

Korduvkuritegevuse kategooriasse on liigitatud 23 sekkumist. Nendest 12 on hinnatud toimivaks ning tõenduse tase on iga sekkumise puhul vähemalt keskmine. Kolm sekkumist on paljulubavad, kuigi üks nendest on madala tõendusastmega (vabastamine ajutise loa alusel). Seitse sekkumist on ebaselge või puuduva mõjuga ning nende kõigi puhul on tõenduse tase tugev või väga tugev.

Üks sekkumine (õigele teele hirmutamise programmid) on hinnatud kahjulikuks. Ka PPA ennetustegevuste analüüs tuvastas, et selle sekkumise kahjulikust mõjust ollakse teadlikud ning seda Eestis enam ei rakendata. Lisaks ei leitud Eestist sobivaid vasteid veel kahele sekkumisele (ellujäämislaagrid looduses ja sõjaväelised laagrid noortele kurjategijatele).

Mitmed korduvkuritegevuse valdkonda kuuluvatest sekkumistest on suunatud kinnipidamisasutustes viibivatele, sealt tingimuslikult või täielikult vabastatud kurjategijatele. Need kuuluvad Eesti kontekstis enamasti Justiitsministeeriumi vastutuse alla ning PPA nendesse sekkumistesse üldiselt ei panusta.

Küll aga on PPA oluline roll sekkumiste puhul, mis keskenduvad noorte kurjategijatega tegelemisele, konfliktilahendusele ja taastava õiguse põhimõtete rakendamisele. Nii on PPA kaasatud suuremal või vähemal määral üheksa sekkumise elluviimisesse. Ülevaatlik info on esitatud tabelis 6.

Tabel 6. Korduvkuritegevusega seotud CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Hariduse andmine vanglas (<i>Prison education</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Ei
Külastused vanglas (<i>Prison visits</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Ei
Kriminaalhooldusametnike koolitamine (<i>Probation officer training</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Ei
Seksuaalkurjategijate elektrooniline jälgimine (<i>Electronic tagging for sex offences</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Ei
Ohvri-kurjategija vahendamine (<i>Victim-offender mediation</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Jah
Taastav nõupidamine (<i>Restorative justice conferencing</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Jah
Politsei juhitud süüdistuse eelsed ümbersuunamismudelid noortele (<i>Police-led pre-charge diversion models for young offenders</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Majutusteenused (<i>Halfway house programmes</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Ei
Mentorlus (<i>Mentoring</i>)	Toimib	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Motiveeriv intervjuerimine (<i>Motivational interviewing</i>)	Toimib	Tugev	Vaste olemas	Jah
Koerte treenimise programmid vanglas (<i>Dog-training programmes in prison</i>)	Toimib	Keskmine	Lähedane vaste olemas	Ei
Moraaliteraapia (<i>Moral reconnection therapy</i>)	Toimib	Tugev	Lähedane vaste olemas	Ei
Vabastamine ajutise loa alusel (<i>Release on temporary licence</i>)	Paljutootav	Madal	Vaste olemas	Ei
Multisüsteemne pereteraapia (<i>Multisystemic therapy</i>)	Paljutootav	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Ellujäämislaagrid looduses (<i>Wilderness challenge programmes</i>)	Paljutootav	Tugev	Puudub	Ei
Päevakeskused (<i>Day reporting centres</i>)	Ebaselge mõju	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Agressiivsuse asendamise treening (<i>Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behaviour</i>)	Ebaselge mõju	Keskmine	Vaste olemas	Ei
Noore õigusrikkuja järeltoetus (<i>Young offender aftercare</i>)	Mõju puudub	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Sõjaväelised laagrid (<i>Boot camps</i>)	Mõju puudub	Väga tugev	Puudub	Ei
Kurjategijate elektrooniline jälgimine (<i>Electronic tagging for general offences</i>)	Mõju puudub	Väga tugev	Vaste olemas	Ei
Teismeliste kohtud (<i>Teen courts</i>)	Mõju puudub	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Ei
Noorte kohtlemine täiskasvanuna (<i>Trying youths as adults</i>)	Mõju puudub	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Õigete teele hirmutamise programmid (<i>Scared Straight programmes</i>)	Kahjulik	Väga tugev	Puudub	Ei

3.3.5.1 Hariduse andmine vanglas

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Haridus- ja ametiprogrammide eesmärk vanglates on täiendada vangide haridust või oskusi, parandades seeläbi vabanemise järgselt nende töövõimalusi ja vähendada korduvkuriteo sooritamise riski. Erinevat tüüpi kinnipidamisasutustes võib anda üldharidust, ametialast haridust või kraadiprogramme. Õpet viivad läbi vangla-töötajad või erasektori teenusepakkujad (L. M. Davis, 2013).

Mõju: Haridusprogrammides osalemist seostatakse 13% korduvkuritegevuse riski vähenemisega. Programmides osalenud leidsid ka vabanemise järgselt tõenäolisemalt töökoha (L. M. Davis, 2013).

Toimemehhanism: Haridus- ja ametikoolitusprogrammid mõjutavad korduvkuritegevust, kuna madal haridustase või ametialased oskused takistavad töö leidmist. Töö leidmine omakorda sotsialiseerib inimesi produktiivsesse rolli, mis suunab nende energia töösse, perekonda ja kogukonda ning kuritegevusest eemale (L. M. Davis, 2013). Lisaks korduvkuritegevuse ennetamisele vähendavad sellised programmid probleemset käitumist vanglas, andes produktiivseid tegevusi ja vahendid positiivse käitumise tugevdamiseks. Uuringud, mis näitavad kõrgemat tööle saamise määra, leidsid ka korduvkuritegevust vähendava mõju (D. B. Wilson et al., 2000).

Mõjutegurid: Korduvkuritegevuse vähenemist seostatakse täiskasvanutele põhi-, kesk-, keskeri- ning ametialase hariduse andmisega. Korduvkuritegevust vähendavad mõjutegurid on kogu klassi korraga õpetamine, ülikooli ja vanglaasutuse töötaja poolt antud tunnid ning programmid koos vabanemiseelsete teenustega, vangidele läbi programmi otsese või kaudse sideme loomine väliskeskkonnaga ning vabanemisjärgsetel kuudel edasise hariduse jätkamisel või tööturule sisenemisel abistamine (L. M. Davis, 2013). Leiti, et keskeriharidusel on suurim mõju ning üld- ja ametiharidusel keskmine mõju (D. B. Wilson et al., 2000).

Rakendamine: Paremad programmid sisaldavad vanglast vabanemise järgset komponenti, toetades hariduse jätkamist või tööjõuturule sisenemist. Vanglas hariduse andmine erineb riigiti/osariigiti. Üks barjäär programmi edukate tulemuste saavutamiseks võib olla märke karistusregistris, mis muudab tööle saamise raskemaks (L. M. Davis, 2013).

Majanduslik mõju: 2008. aasta andmetele tuginedes säästetakse 100 vangiga kohta kuldelt 0,87–0,97 miljonit USD aastas, võrreldes haridusprogrammides osalenute madalamaid korduvalt vanglasse sattumise määrasid ning keskmist vanglas viibimise pikkust. Otsesed uuesti vangistamise kulud on tunduvalt suuremad kui vanglas hariduse andmise kulud (L. M. Davis, 2013).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et Eesti vanglates saab omandada üld- ja kutseharidust ning riigikeelt ja kooli lõpetamine vanglas on igati soositud.

PPA roll

PPAI puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kuid Eesti kontekstis puudub selles PPAI roll.

3.3.5.2 Külastused vanglas

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Vanglakülastused annavad vangidele võimaluse pere, sõprade, kogukonna ja tugivõrgustikuga sidemete säilitamiseks või arendamiseks. See võib olla vabanemise järgselt kaitsemehhanismiks, mis aitab ennetada uue kuriteo toimepanemist. Külastuste alla kuuluvad näost-näku kohtumised vanglas, pikaajalised külastused vanglas (nt abieluviisiidid) ning ajutise loa alusel vanglast lahkumine (Mitchell et al., 2016).

Mõju: Vanglakülastustel on statistiliselt oluline korduvkuritegevust vähendav mõju (26% vähenemist võrreldes kontrollgrupiga, keda ei külastatud). Vanglakülastused vähendasid korduvat süüdimõistmist 28%, korduvat vangistamist 4% ning erinevat tüüpi korduvkuritegusid 56% (Mitchell et al., 2016).

Toimemehhanism: Vanglakülastused võivad säilitada või tugevdada positiivseid sotsiaalseid sidemeid, mis ennetavad kriminaalset käitumist vanglas viibimise ajal ning sealt lahkumise järgselt. Lisaks võivad need aidata vangidel paremini olulistele ressurssidele ligi pääseda (töö, ravi, majutus, sotsiaalteenused, transport) ning seostada end inimestega, kes pole vangis, toetades seeläbi pigem prosotsiaalse identiteedi arengut ja vähendades antisotsiaalsete suhete tekkeriski (Mitchell et al., 2016).

Mõjutegurid: Mõjuteguriteks on sugu (korduvkuritegevus vähenes ainult mehi ning nii mehi kui ka naisi sisaldavates valimites, ainult naisi sisaldavates valimites polnud muutus statistiliselt oluline) ja külastuse tüüp (36% vähenemist abielukülastuse ja ajutise vanglast lahkumise korral, 25% näost-näku kohtumise korral (Mitchell et al., 2016).

Rakendamine: Vanglad peaksid tegema külastused vangidele ja külastajatele paremini kättesaadavaks (külustusajad nähtavaks, külastustasude vähendamine või mitte rakendamine, lastesõbralikud ja pikemaks külastuseks sobivad ruumid). Külastamine peab tagama külastajate ja vanglatöötajate turvalisuse ning külastused peavad olema jälgitud ja personal koolitatud, et ära tunda ja reageerida vägivaldsetele või väärkohtlemise juhtudele (kui varem on olnud külastaja ja kurjategija vahel väärkohtlemist). On võimalik, et abieluviitide ja vanglast ajutise lahkumise positiivsed tulemused on seotud suurema intiimsuse ja lähedusega, mida võimaldavad pikemad visiitid ja suurem privaatsus ning kasulik võib olla kurjategijate paigutamine kodule lähedalolevatesse vanglatesse (Mitchell et al., 2016).

Majanduslik mõju: Puudub info kulutõhususe analüüsi ja majandusliku hindamise kohta (Mitchell et al., 2016).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüsist selgus, et Eestis on võimaldatud kõik CRT sekkumises nimetatud külastuste tüübid (lühiajaline ja pikaajaline külastus ning väljasõit vanglast).

PPA roll

PPA l puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kuid Eesti kontekstis puudub selles PPA l roll.

3.3.5.3 Kriminaalhooldusametnike koolitamine

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Kriminaalhooldusametnike töö on kurjategijate jälgimine katseajal või tingimisi vabastamisel. Ametliku koolituse tagamise eesmärk on kriminaalhooldusametnike jälgimisoskuste arendamine, et vähendada korduva kuriteo sooritamise tõenäosust (Chadwick et al., 2015).

Mõju: Kui kriminaalhooldusalused ja tingimisi vabastatud on koolitusi saanud kriminaalhooldusametniku jälgimise all, siis sooritavad nad väiksema tõenäosusega korduva kuriteo (36%) kui need, kelle kriminaalhooldusametnikud pole koolitatud (50%) (Chadwick et al., 2015).

Toimemehhanism: Rõhk on kriminaalhooldustöötaja oskustel (tõhus võimu kasutamine, prosotsiaalne modelleerimine, tõhusad probleemilahenduse strateegiad, kogukonna ressursside kasutamine, inimestevahelised suhted), mis peaksid suurendama kogukonna järelevalve ja teiste õigusrikkujate rehabiliteerimiseks mõeldud sekkumiste efektiivsust (Chadwick et al., 2015).

Mõjutegurid: Kriminaalhooldusametnike koolituste mõju on hinnatud nii kriminaalhoolduse all olevate kui ka tingimisi karistuse kandjate puhul. Pole uuritud, millistel tingimustel või milliste kurjategijate (nt noored, täiskasvanud, erinevad rassid ja riskitasemed) puhul sekkumine kõige paremini töötab (Chadwick et al., 2015).

Rakendamine: Keskmiselt kestab koolitus neli päeva, vahemikus 24–54 h. Baaskoolituse läbinud saavad korduvkoolitusi. Keskmiselt osaleb koolitusgrupis 24 inimest. Oluline on järjepideva toe olemasolu (nt täienduskursused, individuaalne tagasiside) koolituse läbijatele. Sekkumise läbiviimisel võib olla oluline kurjategija riskitaseme määramisel valideeritud riskihinnangu kasutamine, kriminaalhooldusametnike treenitus programmis osalejatele rollide selgitamiseks, oskuste õpetamine professionaalse ja toetava suhte loomiseks jälgitava ja jälgija vahel (Chadwick et al., 2015).

Majanduslik mõju: Kurjategijate kogukondliku jälgimise alla toomine maksab keskmiselt aastas 3 433 USD (2828 EUR toonase kursi järgi), samas aastane kinnipidamisasutuse kulu keskmise turvaastmega vanglas on 26 247 USD (21 618 EUR toonase kursi järgi). Aeg ja rahaline ressurss, mis kulub kriminaalhooldusametnike

koolitamiseks on arvatavasti kuluefektiivne, kuna suuremat hulka kurjategijaid saab kogukonnas paremini käsitleda (Chadwick et al., 2015).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et kriminaalhooldusametnike baasõpe Sisekaitseakadeemias on pidevas arengus. Täienduskoolituse võimalusi on samuti (töökohas). Koolitatakse ka kriminaalhoolduses võimalike programmide läbiviimist ning viimastel aastatel pööratakse tähelepanu traumateadlikkusele, et inimesi paremini aidata läbi õige reageerimisviisi valiku.

PPA roll

PPAI puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kuid Eesti kontekstis puudub selles PPAI roll.

3.3.5.4 Seksuaalkurjategijate elektrooniline jälgimine

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Elektroonilisel jälgimisel paigaldatakse kurjategijale jala- või randmevõru, mis kombineeritult vastuvõtjaga võimaldab tuvastada kindlatel ajahetkedel nende asukohta. See võimaldab jälgida ja jõustada liikumiskeeldu kindlatel aegadel või kohtades ning lubab kurjategija vanglast kogukonda. Elektroonilist jälgimist on kasutatud erinevat tüüpi kurjategijate, kaasa arvatud seksuaalkurjategijate puhul (Belur et al., 2020).

Mõju: Seksuaalkurjategijate elektroonilisel jälgimisel on statistiliselt oluline korduvkuritegevust vähendav mõju võrreldes kontrollgrupiga, kelle puhul jälgimist ei kasutata (Belur et al., 2020).

Toimemehhanism: Asukoha jälgimisel on suurem risk korduvkuritegu sooritades vahele jääda, kuriteo sooritamine nõuab rohkem pingutust (seadme eemaldamine), seadme kandmine tuletab kandjale programmi tingimusi meelde, jälgimine vähendab võimalusi kindlate isikutega kohtuda või kindlates kohtades viibida. Toimemehhanismiks on ka kontakti suurenemine jälgitava ja tema pere vahel (kuna nad viibivad enamasti kodus, mitte vangistuses), tööl käimise võimalus (tekib vastutus ja sissetulek), ligipääs teraapiatele, uimastite ja alkoholi tarvitamise keelamine ning testimine, kokkupuute vähenemine vanglateskkonnaga (negatiivne mõju vangidelt vs. positiivne mõju töölt ja kodust) (Belur et al., 2020).

Mõjutegurid: Üldise kuritegevuse puhul on elektroonilise jälgimise oluliseks mõjuteguriks seksuaalkurjategijate sooritajad (Belur et al., 2020).

Rakendamine: Edukaks jälgimisprogrammi rakendamiseks on oluline korralik suhtlus erinevate rakendamisse panustavate asutuste vahel, selge programmi disain, paika pandud administratiivsed ja kommunikatsiooni strateegiad ning tehnoloogiline võimekus (Belur et al., 2020).

Majanduslik mõju: Programmi hind sõltub kasutatavast tehnoloogiast. Elektrooniline jälgimine on odavam kui vangla, kuid kallim kui tavapärase kriminaalhooldus, mis seda tüüpi jälgimist ei sisalda. Kuludena tuleb arvestada seadmeid, personali, jälgimisasutuses kasutatavat varustust, võimalikke politseikulusid (kui on ette nähtud nende reageerimine tingimuste rikkumisele). USAs on mõnes programmis omaosalus, Euroopas mitte (Belur et al., 2020).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Justiitsministeeriumi esindajaga intervjuust selgus, et Eestis on võimalik seksuaalkurjategijatele elektrooniline jälgimine ning seda võib rakendada ka koos lähenemis-keeluga kindlatele kohtadele või isikutele. Sekkumine aitab hoida kurjategijad vanglateskkonnast ja selle mõjutustest eemal.

PPA roll

PPAI puudub sekkumises otsene roll, kuid kui kriminaalhooldusel viibiv isik jääb mõne rikkumisega vahele, edastab PPA selle kohta info vastavale kriminaalhooldajale.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, kuid Eesti kontekstis puudub selles PPAI otsene roll.

3.3.5 Ohvri-kurjategija vahendamine

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Ohvri-kurjategija vahendamine on planeeritud kohtumine ohvri ja kurjategija vahel. Nõupidamisel arutatakse kuriteo tagajärgi ja lepitakse kokku kahju korvamises (nt vabandus, raha). See võib olla vabatahtlik või kohtu poolt määratud, asendada kinnipidamisasutusse suunamist või eelneda vangistusele. See eristub taastavast nõupidamisest, kuna ohvri-kurjategija vahendamise ei pruugi olla kaasatud teisi mõjutatud osapooli (pere, kogukond) (Bradshaw et al., 2006).

Mõju: Kurjategijad, kes osalevad sekkumises, sooritavad 34% väiksema tõenäosusega korduva kuriteo kui need, kes sekkumises ei osale (Bradshaw et al., 2006).

Toimemehhanism: Ohvri-kurjategija vahendamine pakub protsessi, mis võimaldab neil, keda kuritegu otseselt puudutas, kuriteole järgnevalt reageerida: võttes kurjategija vastutusele, pakkudes ohvrile emotsionaalset ja materiaalselt abi, töötades turvalise ja hooliva kogukonna arendamisega nii ohvrile kui ka kurjategijale (Bradshaw et al., 2006). Kurjategijal on oluline tunnistada kahju, mida ta ohvrile tekitas (Nugent et al., 2004).

Mõjutegurid: Potentsiaalsed mõjutegurid võivad olla uuringu metodoloogiline kvaliteet ning jälgimisperioodi kestus (lühem periood näitab suuremat mõju). Kuritegevuse tüübist (vägivalla- või varavastane kuritegu) mõju suurus ei sõltu (Bradshaw et al., 2006). Kolm olulist mõjutegurit on sekkumis- ja kontrolligrupi vägivaldsete kurjategijate hulk (mida rohkem vägivaldseid kurjategijad, seda suurem korduvkuritegevuse määr), korduvkuritegevuse defineerimine (korduva vahistamise puhul on tulemused kehvemad kui korduva süüdimõistmise puhul, kuna vahistada võidakse rohkem

alaealisi, kui lõpuks süüdi mõista) ning kontrollgruppide võrreldavus (mida paremini võrreldav kontrollgrupp, seda madalam korduvkuritegevuse määr) (Nugent et al., 2004).

Rakendamine: Kohtumise ettevalmistamisel on nõutud, et ohver ja kurjategija kaaluksid, mida nad kohtumisel ootavad ja millist hüvitust sobivaks peavad. 80% juhtudest kohtub vahendaja nende mõlemaga ka eraldi. Seejärel korraldatakse juhendatud näost-näku kohtumine turvalises ruumis, mis võimaldab dialoogi, keskendudes emotsionaalsetele ja infovajadustele ning võimaldab luua plaani kahju hüvitamiseks. Tavaliselt kasutatakse sekkumist varavastaste kuritegude ja kergemate rünnakute korral, mõned programmid on laiendatud ka vägivaldsetele kurjategijatele (Bradshaw et al., 2006). Enamasti on sekkumine mõeldud noortele, kuid mõnel juhul saab laiendada ka täiskasvanutele (Nugent et al., 2004).

Majanduslik mõju: Puudub info kulutõhususe analüüsi ja majandusliku hindamise kohta (Bradshaw et al., 2006; Nugent et al., 2004).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüsist selgus, et ohvri-kurjategija vahendamist ja konfliktilahendust tehakse Eestis aktiivselt nii noortele kui ka täiskasvanutele (Sotsiaalkindlustusamet 1, 2023). Lisaks mainiti intervjuus, et Põhja- ja Ida regioonis toimus “Taastava õiguse projekt” (lõpp 2023. aasta kevadel), mille käigus koolitati välja arvukalt uusi konfliktilahendajaid (nt õpetajate seas), kes saavad lisaks SKA teenusepakkujatele edaspidi sekkumist osutada. Intervjuudes lisati, et lepitust püütakse PPA ametnike poolt kasutada eriti noorte puhul, kui ohver on selleks valmis ning kahju on võimalik heastada.

PPA roll

PPA saab suunata SKA taastava õiguse teenusele, selgitades ohvrile ja kurjategijale, mida selline konflikti vahendamine taastava õiguse põhimõttel tähendab ning peab küsima osalejatelt nõusolekut (Sotsiaalkindlustusamet, 2023d).

Soovitus andmete kogumiseks

- Ohvri-kurjategija vahendamises osalenud inimese sama tüüpi kuriteo sooritamine (mõõdetud näiteks 1 aasta möödumisel)
- Ohvri-kurjategija vahendamises osalenud inimese uus kontakt kriminaalõigussüsteemiga (näiteks vahistamine, kontakt politseiga, katseaja rikkumine)

Kokkuvõte: Tegemist on toimiva ning tugeva tõendusega sekkumisega, mida Eestis aktiivselt rakendatakse ning milles PPA on oluline roll koostöövõrgustikus teenusele suunamisel.

3.3.5.6 Taastav nõupidamine

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Taastav nõupidamine on planeeritud ning näost-näku kohtumine ohvri ja kurjategija vahel, kus võivad osaleda ka teised kuriteost mõjutatud inimesed (perekonnd, kogukonnaliikmed). Kohtumist juhivad koolitatud läbiviija. Nõupidamisel arutatakse kuriteo tagajärgi ja lepitakse kokku kahju hüvitamises (nt vabandus, raha). See võib olla

vabatahtlik või kohtu poolt määratud, asendada kinnipidamisasutusse suunamist või eelneda vangistusele (Strang et al., 2013).

Mõju: Kurjategijad, kes osalevad taastaval nõupidamisel, sooritavad oluliselt väiksema tõenäosusega kahe aasta jooksul uue kuriteo kui seal mitteosalevad kurjategijad. Taastav nõupidamine viib oluliselt väiksema arvu vägivaldsete kuritegudeni, varavastaste süütegude puhul olulist mõju pole. Taastav nõupidamine on efektiivne, kui seda kasutatakse traditsiooniliste kriminaalõiguse protseduuride (nt vangla) täiendusena, mitte asendajana (mõju pole). Ohvrid, kes osalevad taastaval nõupidamisel tunnevad tõenäolisemalt, et on saanud siira vabanduse, soovivad vähem kättemaksu, tunnevad end turvalisemalt ning on rahul protsessi ja selle õiglusega (Strang et al., 2013).

Toimemehhanism: Kurjategija kohtumine ohvriga näost-näku võib vähendada kurjategija võimalust oma tegusid õigustada ja eitada kuritegude mõju ohvrile. Taastav nõupidamine võib pakkuda moraalset arengut neile, kellel on olnud vähe kokkupuudet konstruktiivsete moraalsete kogemustega. Taastav nõupidamine võib tunduda kurjategijatele õiglasem (suurendab tajutud protsessi legitiimsust, julgustab vabatahtlikku osalemist) ja olla rohkem koostööle suunatud kui tavaline kriminaalõiguse protsess, mis tekitab suurema rahulolu. Sekkumine võimaldab võtta tegevuse eest vastutust ja avaldada kahetsust. Sekkumine on suunatud pigem reintegreerimisele kui häbistamisele ja pigem ohvrile kui kurjategijale (Livingstone et al., 2013).

Mõjutegurid: Mõjuteguriteks on sekkumise saaja vanus (täiskasvanute puhul töötab veidi paremini) ja kuritegude tüüp (oluline korduvkuritegevust vähendav mõju on vägivallakuritegudel, varavastastel kuritegudel pole) (Strang et al., 2013).

Rakendamine: Läbiviija peab esmalt eraldi üks-ühele vestlused kurjategija ja ohvriga taastava nõupidamise olemusest (mis see on, kuidas toimib), küsib osalemise nõusolekut ning lepib kokku kohtumise ohvrile sobival ajal. Osalejad (ohver, kurjategija, toetajad, läbiviija) istuvad kohtumisel ringis, uks suletud. Sekkumine võib toimuda - kirjastatakse kurjategija poolt ning antakse sobivale institutsioonile (politsei, kohus) kokkuleppe järgimise soodustamiseks (Strang et al., 2013). Kohtumised võivad kesta 30–90 minutit, kohtumise fookus on panna paika sobiv tegevusplaan, et edasi liikuda. Plaan sisaldab üldiselt ohvri ees vabandamist, kahju hüvitamist, käitumispiiranguid ja ravi (Livingstone et al., 2013).

Majanduslik mõju: Sekkumise kuluefektiivsus võib sõltuda sekkumise läbiviimise asukohast (Strang et al., 2013).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüsist selgus, et Eestis tehakse taastava nõupidamise sekkumist ning sellesse on kaasatud lisaks ohvrile ja kurjategijale ka teised olulised konflikti osapooled (Sotsiaalkindlustusamet, 2023d).

PPA roll

PPA saab kurjategija ja ohvri suunata SKA taastava õiguse teenusele, selgitades neile ja teistele mõjutatud osapooltele, mida selline konflikti vahendamine taastava õiguse

põhimõttel tähendab ning küsida ka osalejatelt nõusolekut (Sotsiaalkindlustusamet, 2023d).

Soovitus andmete kogumiseks

- Taastaval nõupidamisel osalenud kurjategija korduva vägivallakuriteo sooritamiste arv
- Taastaval nõupidamisel osalenud kurjategija korduva varavastaste kuritegude sooritamiste arv
- Taastaval nõupidamisel osalenud kurjategija korduvate süüdimõistmiste arv
- Taastaval nõupidamisel osalenud kurjategija korduvate vahistamiste arv
- Taastaval nõupidamisel osalenud ohvri rahulolu

Kokkuvõte: Tegemist on toimiva ning tugeva tõendusega sekkumisega, mida Eestis aktiivselt rakendatakse ning milles PPAI on oluline roll koostöövõrgustikus teenusele suunamisel.

3.3.5.7 Politsei juhitud süüdistuse eelsed ümbersuunamismudelid noortele

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine on noorte, alla 18-aastaste õigusrikkujate puhul alternatiiviks tavapärastele kohtumenetlusele. See võimaldab süüdistuse eelselt politseil rakendada hoopis hoiatust, taastavat hoiatust, viimas hoiatust ja noomitust. Sekkumine võib olla ainult ümbersuunamine, ümbersuunamine koos teenustele suunamisega või ümbersuunamine koos politsei juhitud taastava õigusega (D. B. Wilson et al., 2018).

Mõju: Politsei juhitud süüdistuse eelsed ümbersuunamismudelid noortele kurjategijatele omavad tagasihoidlikku, kuid statistiliselt olulist mõju korduvkuritegevuse vähendamisele (6% vähenemine võrreldes kontrollgrupiga, kellel rakendatakse tavapäraseid karistusi). Korduvkuritegevuse mõõtmiseks on kasutatud näiteks korduvat sekkumise rakendamist, vahistamisi, kohtusse jõudmist ja kohtus süüdimõistmist (D. B. Wilson et al., 2018).

Toimemehhanism: Ümbersuunamismudelid vähendavad noorte kurjategijate kokku puudet kriminaalõigussüsteemis eakaaslastega (negatiivsete väärtuste ja hoiakute edastamine) ja vähendavad kurjategijaks sildistamist, mis võib julgustada noori tulevikus õigusrikkumiste suhtes oma ootusi teisiti kujundama. Andestamine ja mitte sildistamine lubab noorel kurjategijal edukamalt ühiskonda reintegreeruda. Lisaks, sekkumine suunab noored õigusrikkujad teenustele, mis võivad tulevikus häbelist käitumist ennetada (D. B. Wilson et al., 2018).

Mõjutegurid: Ümbersuunamise mudeli tüübil (nt kautsjon, ümbersuunamine koos teenustega, ümbersuunamine koos taasava õiguse põhimõtetega) ning asukohal (erinevad riigid) polnud sekkumisele olulist statistilist mõju (D. B. Wilson et al., 2018).

Rakendamine: Traditsioonilised politsei hoiatused hõlmavad minimaalselt politsei-ametnikku, noort ja tema vanemaid või eestkostjaid. Ohvrid pole kaasatud ja politseiametnikud ei saa regulaarselt koolitusi, kuid selgitavad õiguslikke ja sotsiaalseid tagajärgi jätkuvalle antisotsiaalsele või kriminaalsele käitumisele. Järgnevad

sekkumise variandid (nt hoiatus + taastava õiguse põhimõtete rakendamine) hõlmavad lisaelemente, näiteks ohvri kaasamist lepitusse või taastavasse nõupidamisse). Viimase hoiatusena kasutatakse süüteo tõsiduse hindamist. Süüteo raskus määrab, kas noor saab noomituse või lõpliku hoiatuse koos suunamisega asutuste vahelisse võrgustikku lisahindamiseks ning käitumisravi programmi paigutamiseks (D. B. Wilson et al., 2018)

Majanduslik mõju: Puudub info kulutõhususe analüüsi ja majandusliku hindamise kohta (D. B. Wilson et al., 2018).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et PPAs on menetlejal/piirkonnapolitseinikul kaalutusõigus ehk õigus otsustada, mis kuriteole järgneb. Noorte puhul kasutatakse väga erinevaid mittekaristuslikke meetmeid (programmidesse ja teenustele suunamine, taastava õiguse põhimõtete rakendamine) ning trahvimine või kinnisesse asutusse suunamine on üldse kõige viimane võimalus, mida kasutada.

PPA roll

Piirkonnapolitseinikul/menetlejal on juhtiv roll noorega mittekaristuslike meetmete kokkuleppimisel ja nende täitmise jälgimisel.

Soovitus andmete kogumiseks

- Sekkumist saanud noorele korduva sekkumise rakendamine
- Sekkumist saanud noore vahistamine
- Sekkumist saanud noore jõudmine kohtusse
- Sekkumist saanud noore süüdimõistev kohtuotsus

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mida Eestis rakendatakse ning milles PPAI on üks juhtivaid rolle.

3.3.5.8 Majutusteenused

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Majutusteenuste programmid on kogukonnapõhised programmid, mis tagavad kurjategijate toetamise osana nende karistusest või vabanemistingimustest. Enamik programme toetab kurjategijate reintegreerumist ühiskonda pärast vanglast vabanemist. Teenus sisaldab enamasti majutust (koos ööpäevaringse valvega), ligipääsu tööle, haridusele ja eluliselt oluliste oskuste õppimisele (Wong et al., 2019).

Mõju: Majutusteenuste programmidel on statistiliselt oluline mõju korduvkuritegevuse vähendamisele (korduva vahistamise ja vangistamise määr väheneb) võrreldes kontrollgrupiga, kes said vanglast vabanemise järgselt traditsioonilist kriminaalhoolduse järelevalvet (Wong et al., 2019).

Toimemehhanism: Toimemehhanismid hõlmavad järgnevate riskifaktoritega inimestega tegelemist: töötud, kodutud, erinevate ainete ja illegaalsete uimastite tarvitajad (Wong et al., 2019).

Mõjutegurid: Majutusteenused võivad olla tõhusad europiidse rassi esindajate puhul ning omada vähemuste puhul vastupidist efekti. Arvatakse, et tõhusust võivad mõjutada ka individuaalsed (vanus, sugu) ja programmi tegurid (väiksema riskiga või motiveeritud osalejate valimine programmi) (Wong et al., 2019).

Rakendamine: Rakendamisel on teenusepakkuja puhul oluline: 1) võimekus pakkuda osalejatele ajutist majutust kogukonnapõhises majutusasutuses, 2) teenusel olija igapäevane jälgimine ja kontakt majutusteenuse personaliga, 3) võimekus tagada osaleja reeglitest kinnipidamine (uimastitestimine, liikumiskeeld), 4) võimekus pakkuda ühiskonda reintegreerumiseks vajalikke teenuseid. Teenuse osutamise sagedus, kestus, intensiivsus on majutusteenuste programmides erinevad (Wong et al., 2019).

Majanduslik mõju: Puudub info kulutõhususe analüüsi ja majandusliku hindamise kohta (Wong et al., 2019).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et Eestis on vangist vabanenutele jätkutoena võimalik majutusteenus kuni 6 kuud. Lisaks majutusele katab see mitmeid toetavaid tegevusi, mis aitavad vanglast vabanenul ühiskonda paremini sulanduda. Võimaldatakse sotsiaal- ja võlanõustamist, psühholoogi konsultatsioone, kohapealset tööd ja muid toetavaid tegevusi.

PPA roll

PPAI puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mida Eestis rakendatakse, aga milles PPAI pole rolli.

3.3.5.9 Mentorlus

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Pakkuda seaduserikkujatele kogenuma isiku tuge, et täiustada nende teadmisi, oskusi, võimeid või kogemusi. Mentorlus hõlmab kahe isiku vahelisi interaktsioone pikema aja jooksul, milles mentoril on suuremad kogemused ja teadmised, mida mentee saab omaks võtta. Mentor saab pakkuda nii praktilist tuge erinevate elu- ja olmeküsimuste lahendamisel kui ka emotsionaalset tuge (College of Policing, 2023).

Mõju: Mentorlus võib vähendada kuritegevust, suunates inimesi eemale kriminaalsetest tegevustest ja suhtumistest ning samuti toetades tervet või positiivset arengut (Tolan et al., 2013).

Toimemehhanism: Mentorluses on neli keskset toimeprotsessi: 1) Mentee samastab end mentori kui hästi toimetuleva isikuga, mis abistab motivatsiooni leidmisel ja käitumise kohandamisel; 2) Mentor jagab infot või õpetab menteed toime tulema sotsiaalsete, hariduslike, õiguslike, perekondlike ja eakaaslastega seotud väljakutsetega; 3) Mentor toetab menteed erinevates süsteemides ja olukordades; 4) Mentor pakub menteele

emotsionaalset tuge ja sõprust, mis toetab mentee enesetõhusust, enesekindlust ja eneseväarikust. Oluline vähenemine seaduserikkumiste arvus leidis aset, kui mentorluse praktilise ja emotsionaalse toetuse komponendid olid olemas; samuti leiti, et mentoriga veedetud aeg võib vähendada mentee võimalusi seaduserikkumisteks või aitab lahti murda varem loodud kuritegelikest võrgustikest (Jolliffe & Farrington, 2008; Tolan et al., 2013).

Mõjutegurid: Mentorlus vähendas statistiliselt olulisel määral õigusrikkumisi, agressiivsust ja uimastite tarvitamist. Samuti leiti positiivne mõju mentee akadeemilisele sooritusele. Erinevate tegurite kaalumisel leiti, et mõju oli ainult mentori motivatsioonil (kuritegevus väheneb, kui mentori motivatsioon põhineb mentori professionaalsel arengul) (Tolan et al., 2013). Mentorlusel oli oluline positiivne mõju korduvkuritegevuse ennetamisele just siis, kui see viidi läbi enne karistuse määramist (Jolliffe & Farrington, 2008).

Rakendamine: Püsivat mõju mentorlusprogrammides ei tuvastatud ühelgi erinevatest väljaõppe, läbiviimise ega rakendamise määra näitajatest (Tolan et al., 2013). Mentee on harilikult riskirühmas erinevatel põhjustel, sh individuaalsed tegurid (nt häiriv käitumine koolis, rikkumised, uimastite tarvitamine) ja/või sotsiaalsed tegurid (nt ühe vanemaga perekond, sotsiaalne isoleeritus). Efektiivsemad olid mentorlusprogrammid, kus kohtumised toimuvad vähemalt kord nädalas ja need, kus keskmine kontakti kestus mentori ja mentee vahel on pikem, võrreldes vähem intensiivsete ja harvemate kontaktidega sekkumistega. Samuti leiti, et mentorlusel üksinda on korduvkuritegevusele väike mõju, kuid koos teiste sekkumistega (nt töö või hariduse leidmine) oli mõju oluline. Mentorlus oli edukam isikute puhul, kes olid politsei poolt vahistatud, võrreldes noorte riskirühma kuuluvate inimestega või nendega, kes kannavad tingimisi karistust. Mentorluse kasulik mõju korduvkuritegevusele oli piiratud selle aja-perioodiga, mille jooksul mentorlust pakuti (Jolliffe & Farrington, 2008). Mentorlus on väärtuslik komponent pikaajalises sekkumisstrateegias inimestele, kes on olnud politseiga kontaktis, kuid kellel pole pikaajalist kriminaalset tausta.

Majanduslik mõju: Üks USA (California) uuring mainis, et mentorid said ühe mentorlusprogrammi kohta tasu 240 USD (190 EUR toonase kursi järgi), mis sisaldas tasu nii aja eest, mis kulus väljaõppele kui ka mentorlusele. Austraalias tasustati 2004. aastal mentoreid 16 AUD/h (9,52 EUR toonase kursi järgi) ning see tegi sel aastal ühe mentee kuluks 6264 AUD (3728 EUR toonase kursi järgi) aastas (Edwards et al., 2015).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüs ei tuvastanud Eestist täpselt sama nimetusega sekkumist, ent erinevate programmide osaks olev tugisikuteenus täidab suures osas samu eesmärgi nagu CRTs kirjeldatav sekkumine. Näiteks vanglast vabanenute tugisikuteenusel määratakse vabanenule tugisik, kes keskendub vabaneja toetamisele uutest kuritegudest hoidumisel, sotsiaalsete oskuste (taas)õppimisele ja tööturule naasmisele (Justiitsministeerium, 2023). Ka SÜTIK programmis määratakse narkootikumide tarvitajatele tugisik, kes pakub mitmekülgset abi, muu hulgas aitab leida elukoha või

töö, pöörduda tervishoiuasutusse ja planeerida sõltuvusravi. Paljud tugiisikud on ka kogemusnõustajad (Kallaste & Vaher, 2023).

PPA roll

PPAI on sekkumises pigem kaudne roll läbi inimeste suunamise SÜTIK programmi. Vanglast vabanenute jätkutoe osas PPAI rolli pole.

Soovitus andmete kogumiseks

- Uued väär- või kuriteod
- Uued kinnipidamised
- Uute kuritegelike kontaktide arv
- Kinnipidamiste arv vabaduses veedetud kuu kohta
- Vägivaldsed kuritegelikud käitumised pärast sekkumist
- Distsiplinaarkaristused koolis vägivaldse käitumise eest
- Eneseraporteeritud vägivald
- Eneseraporteeritud agressiivne käitumine
- Eneseraporteeritud kaklused või relva kandmine (viimase 30 päeva jooksul)
- Hoiakud vägivalda suhtes

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega ning toimiva sekkumisega, kus PPAI on ainult kaudne roll inimeste suunamisel sobivasse programmi.

3.3.5.10 Motiveeriv intervjuerimine

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: MI on hinnangutevaba, empaatiline ja optimistlik nõustamisstiil, mida kasutatakse kurjategijate puhul, kes osalevad kohtu poolt määratud standardses LSV programmis. MI peaks aitama ületada kurjategija vastupanu, vaenulikkust või eitamist programmidesse suunamisel. Sekkumist saab kasutada nii vahel kui ka kogukonnas viibides. MI aluseks on uskumus, et käitumise muutmiseks tuleb läbida mitu faasi: varajase eelmõtiskluse ja mõtiskluse faasid, muutusteks valmistumine, valmisolek tegutsemiseks, säilitamine (Vigurs et al., 2017).

Mõju: Ohvri poolt raporteeritud kuritegude määr väheneb, kui vägivallatseja saab MI sekkumist ning osaleb standardiseeritud LSV toimepanijate programmis, võrreldes kontrollgrupiga, kes sekkumist ei saa (Vigurs et al., 2017).

Toimemehhanism: MI põhineb käitumise muutmise teorial – lähisuhtevägivallatsejad ei pruugi olla valmis käitumist muutma, kui nad suunatakse lihtsalt kriminaalkohtu poolt standardiseeritud LSV toimepanijate programmi. MI püüab aidata vägivallatsejad muutuste varasematest etappidest hilisematesse, keskendudes tegutsemisele ja uuele, vägivallatule käitumisele (Vigurs et al., 2017).

Mõjutegurid: Mõjutegurid on vanus, sugu, rass ning mõned psühholoogilised omadused. MI on efektiivsem vaenulike, ravile vastu olevate ning varasemas muutuste faasis olevate osalejate puhul. Hilisemas muutuste faasis olevad vägivallatsejad, kes viivitavad MIse pöördumisega, ei saa vägivallatsejate programmist nii palju abi kui kontrollgrupp.

Programmi pooleli jätnutel on suurema tõenäosusega hiljem politseiga tegemist, võrreldes nendega, kes programmi lõpetavad (Vigurs et al., 2017).

Rakendamine: MI-d tehakse standardiseeritud, käsiraamatul põhineva sekkumisena (väljendatakse vägivallatseja suhtes empaatiat, tuuakse esile vastukäivusi, ei voidelda osaleja vastupanuga, toetatakse enesetõhusust). Sekkumist saab läbi viia kiirete sessioonidena, üksik- või grupisessioonidena kuni 26 nädalat järjest. Teraapiate läbiviijateks on nt terapeut, psühholoogia doktorandid, teadlased. Sekkumise lähenemisviisi täpsuse tagamiseks on oluline terapeutide koolitamine, eksperthinnangud ja tagasiside (Vigurs et al., 2017).

Majanduslik mõju: Puudub info kulutõhususe analüüsi ja majandusliku hindamise kohta (Vigurs et al., 2017).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüs tuvastas, et Eestis on sekkumise vasteks Ohvriabi vägivallast loobumise tugiliin, mille nõustajad kasutavad MI tehnikat ning suunavad vägivallatseja edasi sobivasse sotsiaalprogrammi (Kass, 2020).

PPA roll

Intervjuudest selgus, et PPA teeb Ohvriabiga tihedat koostööd. LSV juhtumi menetleja saab anda vägivallatsejale tugiliini nõustaja kontaktid või inimese nõusolekul edastab PPA ametnik ise vägivallatseja kontaktid nõustajale, kes seejärel inimesega kontakteerub.

Soovitus andmete kogumiseks

- Ohvri poolt raporteeritud kuritegude arv
- Korduvate süüdimõistmistest arv
- Politsei poolt vahistamiste arv
- Vägivallatseja psühholoogilised muutujad (vaenulikkus, enesehinnang, suhtumine naistesse/meestesse)
- Ohvri raporteeritud vägivaldse käitumise vähenemine või lõppemine

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõendusega ning toimivaks hinnatud sekkumisega. Kuigi PPA ei vii ise sekkumist ellu, on tal oluline roll vägivallatsejate suunamisel Ohvriabi nõustamisele.

3.3.5.11 Koerte treenimise programmid vanglas

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Koerte treenimise programmides treenivad vangis olevad kurjategijad teenistuskooeri (juhtkooerad, teraapiakooerad) või õpetavad varjupaigakooertele põhi-käsklusi, et suurendada nende kodu leidmise tõenäosust. Eesmärk on vähendada korduvkuritegevust, antisotsiaalset käitumist, alkoholi- ja uimastite tarvitamist ning suurendada enesekontrolli, enesekindlust ning üleüldist vaimset tervist ja heaolu (Cooke & Farrington, 2016).

Mõju: Sekkumine vähendab korduva rikkumise ja süüdimõistmise, agressiooni, alkoholi- ja uimastite tarvitamise ning vanglas sooritatud kuritegude määra. Koerte treenimise programmides osalenute retsidivismi ja korduva süüdimõistmise määr on 36% väiksem võrreldes vangidega, kes programmis ei osale (Cooke & Farrington, 2016).

Toimemehhanism: Arvatakse, et koerte treenimise programmide toimemehhanism seisneb selles, et vangid peavad programmis osalemiseks probleemidest hoiduma ning nad õpivad koertega treenides kannatlikkust, mis neid selles aitab. Vangid tunnevad end eesmärkide saavutamiseks võimestatuna ning empaatia suurenemine koertega muudab ka inimestega sideme loomise lihtsamaks, suurendab nende emotsionaalset intelligentsust ja hakkamasaamise oskusi (Cooke & Farrington, 2016).

Mõjutegurid: Pole uuritud, millistel tingimustel või millistes populatsioonides sekkumine kõige paremini võiks töötada (Cooke & Farrington, 2016).

Rakendamine: Enamik programme nõuab, et süüdimõistetutel poleks olnud teatud aja jooksul enne programmi kaasamist käitumisega seotud rikkumisi ning nad jätkaksid head käitumist programmi kestel. Programmid erinevad osalejate arvu, osalemiskriteeriumite, kestvuse ning päevase koertega veedetava aja poolest. Paljud programmid sisaldavad kutsealaseid komponente (Cooke & Farrington, 2016).

Majanduslik mõju: Vanglas on koerte treenimine odavam kui väljaspool vanglat (4 000 USD vanglas vs. 10 000–12 000 USD vanglast väljas) (Cooke & Farrington, 2016).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüsist selgus, et Eestis on CRTle vastavat sekkumist piloteeritud programmis „Käpp ja Käsi“ (Varjupaikade MTÜ, 2023). Justiitsministeeriumi esindajaga intervjuus toodi välja, et programmis osalejate hinnangul oli tegevus edukas, kuid jätkurahastuse puudumisel programm lõpetati.

PPA roll

PPAI puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on keskmise tõendusega ning toimiva sekkumisega, mida Eestis on pilootprojekti käigus rakendatud ning milles PPAI pole Eesti kontekstis rolli.

3.3.5.12 Moraaliteraapia

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Moraaliteraapiat kasutatakse vahi all ning kautsjoni või katseajaga kogukonnas viibivate kurjategijate raviks. Moraaliteraapia on kognitiiv-käitumusliku suunitlusega, uskudes, et kognitiivsed muutused viivad muutusteni käitumises. Programm on disainitud muutma kurjategijate mõtteid moraalsetest küsimustest ning suunama neid moraalset otsuseid tegema (Ferguson & Wormith, 2013).

Mõju: Korduvkuritegevuse määr sekkumisgrupis on 28% ja kontrollgrupis 44%, mis tähendab, et võrreldes kontrollgrupiga vähenes korduvkuritegevuse määr kolmandiku võrra. Sekkumine on efektiivsem, kui mõõdetavaks väärtuseks on korduv vahistamine ning vähem tõhus korduva süüdimõistmise puhul. Oluline mõju säilib vähemalt 5 aastat (Ferguson & Wormith, 2013).

Toimemehhanism: Sekkumine põhineb moraalse arengu teorial – seaduserikkumine on aktsepteeritavam neile, kes on moraalses arengus varasemas, enesekesksemas staadiumis. Sekkumine viib kurjategijad madalamalt moraalselt tasandilt kõrgemale, kus sotsiaalsed normid ja teised inimesed muutuvad olulisemaks. Sekkumine mõjutab kurjategijate mõtlemist ja moraalsete otsuste langetamist ning seeläbi olukordades otsususte tegemist ja käitumist. Moraalne teraapia vähendab stressi ja aitab viha kontrollida (Ferguson & Wormith, 2013).

Mõjutegurid: Mõjutegurid on vanus (täiskasvanutel tõhusam), sugu (naistega tõhusam) ning sekkumise toimumiskoht (toimib paremini ametiasutustes kui kogukonnas) (Ferguson & Wormith, 2013).

Rakendamine: Rakendatakse struktureeritud programmi, mis põhineb harjutusi kirjeldaval juhisel ning mida viiakse läbi 10–15 liikmelistes gruppides. Tehakse 12–16 teraapiaseanssi, tavaliselt kaks korda nädalas ning 1–2 h korraga. Igale osalejale antakse töövihik, milles on harjutused ja õppematerjal. Programm sisaldab uskumuste vastandamist, hoiakute ja käitumise hindamist olemasolevates suhetes, positiivse käitumise ja harjumuste tugevdamist, positiivse identiteedi kujundamist, frustratsioonitaluvuse arendamist ning moraalse arengu viimist kõrgemale tasandile (Ferguson & Wormith, 2013).

Majanduslik mõju: Kulud võivad väheneda vahistamiste protsessimise kulude ning vangistuse ja sellega seotud kulude vähenemise kaudu (Ferguson & Wormith, 2013).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Kuigi täpselt sama nimetusega programmi Eestis ei tuvastatud, siis intervjuudest selgus, et näiteks vanglates on kaplanid, kellega käsitletakse moraaliküsimusi. Samuti võib olla

moraalsete väärtuste ümber arutlemine põimitud erinevatesse kurjategijate rehabilitatsiooniprogrammidesse (Kriminaalpoliitika.ee, 2023e)

PPA roll

PPAl puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõendusega ning toimiva sekkumisega, milles Eesti kontekstis PPA roll puudub.

3.3.5.13 Vabastamine ajutise loa alusel

CRT sekkumise lühikirjeldus

Eesmärk: Vabastamine ajutise loa alusel lubab kurjategijatel lühiajaliselt kinnipidamisasutusest lahkuda. Seda rakendatakse näiteks karistuse kandmise lõpuperioodil. Sekkumine võib lubada kurjategija ajutiselt koju või tööle, kuid tööst vaba aeg tuleb veeta vanglas. Eesmärk on kurjategijate parem ühiskonda integreerumine, töövabastuse puhul oskuste täiendamine sujuvamaks integreerumiseks (Cheliotis, 2008).

Mõju: On tõendeid, et see sekkumine on kuritegevust vähendanud, kuid kõigi uuringute keskmisena ei ole leitud statistiliselt olulist mõju kuritegevusele. Neli uuringut viiest, mis hindasid ajutise loa alusel vabastamist, leidsid, et vabastatud panid toime oluliselt vähem rikkumisi (Cheliotis, 2008). Kuus uuringut keskendusid konkreetsele tööga seotud vabastuse programmi kinnipeetavatele, kellel olid uimastitarvitamise probleemid ning leidsid, et programmis osalenud panid toime oluliselt vähem uusi süütegusid ning tarvitasid ka vähem uimasteid (Cheliotis, 2008).

Toimemehhanism: Võimaldades seaduserikkujatel taasluua pere- ja sotsiaalseid sidemeid ning ehitada endale tugivõrgustikku, hõlbustab ajutise loa alusel vabastamine tagasipöördumist kogukonda ja julgustab neid mitte uusi süütegusid toime panema. Töötamise jaoks ajutise vabastuse saamine aitab arendada oskusi, mida on kinnipidamisasutusest vabanemisel tarvis ning võimaldab säästa ka raha. Uimastitarvitajatest seaduserikkujate puhul pakutakse ajutise vabastuse puhul ka tuge sõltuvusest vabanemisel, mis võib vähendada korduvkuritegude toimepaneku tõenäosust. Töötamise jaoks ajutise vabastuse saanute tööhõive pärast lõplikku vabanemist oli oluliselt kõrgem kui neil, kes ei olnud töölkäimiseks ajutist vabastust saanud. Kolm uuringut neljast leidsid, et uimastitarvitamise näitajad olid ajutiselt vabastatutel hiljem madalamad (Cheliotis, 2008).

Mõjutegurid: Ülevaateartikkel (Cheliotis, 2008) mainib võimalikke mõjutegureid, kuid ei uuri neid sügavuti. Teguriteks on: 1) kas programme viiakse läbi kogukonnas või asutuses, nt avavanglas, 2) osalejate toimepandud süütegude raskusaste, 3) programmide kestus.

Kolm uuringut neljast, mis uurisid terapeutiliste kogukondade mõju ajutise vabastuse programmides osalejatele, leidsid, et need, kelle programmis oli ka terapeutiline osa, sattusid oluliselt väiksema tõenäosusega uuesti kinnipidamisasutusse ning tarvitasid vabanedes väiksema tõenäosusega illegaalseid uimasteid (Cheliotis, 2008).

Rakendamine: Ajutise vabastuse programme saab läbi viia nii asutustes kui kogukondades; need võivad keskenduda töötamisele, kogukonna ressurssidele, eluasemele või perekonna taasühendamisele. Neid programme kasutatakse nii selleks, et julgustada kinnipidamise ajal head käitumist kui selleks, et hinnata, kas vangid on valmis katseajaks (Cheliotis, 2008).

Majanduslik mõju: Majandusliku mõju analüüsi ei ole tehtud (Cheliotis, 2008).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Analüüsist selgus, et Eestis rakendatakse sekkumist. Näiteks avavanglas on võimalik käia ka tööl väljaspool vanglat kindlaid kriteeriume täites. PPAI puudub sekkumises roll.

Kokkuvõte: Tegemist on paljutöotava, kuid madala tõendusega sekkumisega, milles Eestis pole PPAI rolli.

3.3.5.14 Multisüsteemne pereteraapia

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Intensiivne, kodudes läbi viidav teraapia peredele, kus kasvavad sotsiaalsete, emotsionaalsete või käitumisprobleemidega noored. Väljaõppe saanud terapeudid tegelevad probleemse noore pereliikmetega, et teha kindlaks ja muuta individuaalseid, perekonnaga seotud ja keskkondlikke mõjureid, mis aitavad kaasa probleemkäitumisele. Sekkumised püüavad parandada kommunikatsiooni, vanemlikke oskusi, eakaaslaste vahelisi suhteid, sooritust koolis ja sotsiaalseid võrgustikke (Littell et al., 2005).

Mõju: Kõiki uuringuid arvesse võttes pole sekkumisel statistiliselt olulist mõju kuritegevuse vähenemisele. Siiski, mõned üksikuuringud on näidanud vähenemist vahistamise või süüdimõistmise tõenäosuses, vahistamiste arvus, vangistuse tõenäosuses või karistuse pikkuses (Littell et al., 2005).

Toimemehhanism: Ülevaateartikkel ei too välja, milliste mehhanismide kaudu sekkumine töötab (Littell et al., 2005).

Mõjutegurid: Uuringutes ei olnud piisavalt andmeid, et hinnata, millistel tingimustel sekkumine kõige paremini töötaks. Kuritegevusega mitteseotud tulemuste (suhted eakaaslastega, sotsiaalne kompetentsus ja perekonna toimimine) osas ei leitud olulist mõju (Littell et al., 2005).

Rakendamine: Keskmise kontakttundide arv terapeutide ja pereliikmete vahel jäi vahemikku 23–92 tundi. Multisüsteemne pereteraapia ei koosne kindlatest sekkumistest ning kasutab probleemikeskseid mudeleid. Programme litsenseerib üks organisatsioon (MST Services) ning kasutusel on kvaliteedikontrolli protseduurid (Littell et al., 2005).

Majanduslik mõju: Ülevaateartiklis ei ole toodud majanduslikku analüüsi ning teised andmeallikad, kus on infot rakendamise maksumuse kohta, on praeguseks vananenud (USAs aastal 2001 4743 USD osaleja kohta, mis teeb 5097 EUR toonase kursi järgi ning

aastal 2002 6000–7000 USD juhtumi kohta, mis teeb 6808–7943 EUR toonase kursi järgi) (Littell et al., 2005). Aastal 2013 oli hinnang 7576 USD osaleja kohta (Washington State Institute for Public Policy, 2014).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis rakendatakse sarnast sekkumist ehk mitmedimensioonilist pereteraapiat, mis on suunatud 11–19-aastastele noorukitele, kellel esineb õigusrikkumisi, uimastite tarvitamist ja sellega seonduvaid käitumuslikke ja emotsionaalseid probleeme. Mitmedimensiooniline pereteraapia on uuringu järgi Eestile sobivam teraapia vorm kui multisüsteemne teraapia (Karton & Puolokainen, 2014). Mitmedimensioonilise teraapia terapeut töötab samaaegselt nelja üksteisest sõltuva osapoolega: noor, vanem, perekond ja koostööpartnerid väljaspool perekonda. Teraapia protsess on intensiivne iganädalane koostöö terapeudi, lapse ja vanema vahel, mis kestab 5–6 kuud ja mille käigus tehakse tööd nii lapse kui vanemaga ja ka omavaheliste suhetega perekonnas (Kriminaalpoliitika.ee, 2023b). Intervjuudest ennetusteenuste koordinaatoritega tuli välja, et teenus on vajalik ja võiks olla paremini kättesaadav.

PPA roll

Noori suunatakse sellele SKA teenusele PPA poolt ise või läbi KOVi.

Soovitus andmete kogumiseks

- Paigutamine kodust välja (kinnipidamisasutusse sattumine, kinnipidamisasutuses veedetud päevade arv, hospitaliseerimine)
- Vahistamine või süüdimõistmine (kinnipidamiste või süüdimõistmiste arv)
- Uimastitarvitamine (positiivne narkotesti tulemus kanepi ja kokaiiniga 6 kuud pärast sekkumist, eneseraporteeritud alkoholi või kanepi tarvitamine 6 kuud pärast sekkumist, eneseraporteeritud teiste uimastite tarvitamine 6 kuud pärast sekkumist)
- Eneseraporteeritud väärted
- Suhted eakaaslastega
- Sotsiaalne kompetentsus
- Käitumisprobleemid ja sümptomid (käitumisprobleemid, psühhiaatrilised sümptomid, internaliseeritud ja eksternaliseeritud käitumismustrid, vanemate psühhiaatrilised sümptomid)
- Perekonna toimimine (ühtekuuluvus, kohanemisvõime)

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõenduse alusel paljutöötava sekkumisega, milles PPA on oluliseks teenusele suunajaks.

3.3.5.15 Ellujäämislaagrid looduses (Wilderness Challenge Programmes)

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Ellujäämislaagrid looduses hõlmavad füüsiliselt nõudlikke välitegevusi (näiteks kanuusõit, koobaste uurimine, kaljuronimine ja ellujäämisoskused metsikus looduses) noortele. Neid programme rakendatakse mõnikord koos teraapia või teiste sekkumistega. Peamine fookus on korduvkuritegude ennetamisel, mida mõõdetakse

kas ametlikult registreeritud kuritegude või eneseraporteeritud kuritegeliku käitumise kaudu (College of Policing, 2023).

Mõju: Tõendid näitavad, et see sekkumine vähendab kuritegevust. On leitud, et looduses ellujäämislaagrites osalenutest ainult 29% panevad toime uue kuriteo, võrreldes kontrollgrupi 37%, mis oli statistiliselt oluline erinevus (Wilson & Lipsey, 2000).

Toimemehhanism: Usutakse, et ellujäämislaagrid looduses töötavad selle kaudu, et pakuvad osalejatele otseseid kogemusi, mis soodustavad isiklikku arengut. Wilson ja Lipsey (2000) märgivad, et samm-sammult suuremaid väljakutseid esitavaid füüsilisi tegevusi ära õppides on osalejatel võimalik toetada oma enesehinnangut ja arendada enesekontrolli ning samuti omandada prosotsiaalset suhtlemisoskust. Samuti on leitud, et osalejatel suureneb iseseisvus, enesekindlus, püsivus, füüsiline võimekus ja leidlikkus. Et enesehinnang ja enesekontroll on seotud antisotsiaalse käitumise ja seaduserikkumistega, on usutav, et neid oskusi omandavad inimesed on emotsionaalselt tugevamad ning panevad väiksema tõenäosusega uusi kuritegusid toime. Uuringutes on leitud, et osalejate enesehinnang tõusis, kuid enesekontrolli suurenemine ei olnud statistiliselt oluline (Bedard, 2004). Kuna uuringuid on vähe, siis tuleks olla ettevaatlik tulemuste laiendamisel.

Mõjutegurid: Korduvkuritegevusele avaldatava mõju osas ei olnud vahet, kui vanad olid osalejad või kui suur oli kuriteo toimepanemise risk (alates neist, kes polnud kuritegusid toime pannud kuni kinnipidamisasutustes viibijateni). Kõrge intensiivsusega ellujäämislaagritel oli oluliselt suurem mõju uute kuritegude toimepanemisele kui programmidel, mille tegevused olid vähem aktiivsed. Samuti oli suurem mõju nendel programmidel, mis sisaldasid teraapia komponenti. Oletatakse, et teraapiasessioonid aitasid osalejatel kinnistada õpitut ja seostada seda oma käitumisega. Programmi kestuse osas leidsid Wilson ja Lipsey (2000), et pikemad programmid (kestusega üle 3 kuu) olid vähemefektiivsed korduvate kuritegude ennetamisel. Ülevaate autorid spekuleerisid, et mida pikemad programmid, seda enam lahjeneb nende mõju, sest neid viiakse läbi kombinatsioonis teiste sekkumistega.

Rakendamine: Harilikult osaleb programmides kuni 12 osalejat kahe või kolme juhendajaga. Kogu programmi jooksul peetakse oluliseks füüsilise vormi treenimist, ellujäämisoskuste koolitust, tegevuste ohutuskoolitust ja meeskonnakoolitust. Mõnikord tehakse kolmepäevaseid tegevusi, kus osaleja saab üksinda võimaluse näidata enesega toimetulekuoskusi ja vähendada oma sõltuvust kaaslastest. Bedard (2004) tegi kindlaks hulga takistusi, mis võivad edukat rakendamist segada. Osalejad võivad olla füüsiliselt halvas vormis ja programmi tegevused võivad neile seega väga väsitavad olla. Osad noored võivad reageerida paremini traditsioonilistele karistustele ja rehabilitatsiooni vormidele. Osalejate kodune keskkond võib tekitada raskusi programmis õpitud oskuste rakendamisel. Sama uuring leiab, et programmi läbiviijate poolt korraldatavad jätkutegevused võivad olla olulised, et kinnistada õpieesmärke. Keeruline on ka õige koha valimine, mis oleks piisavalt kõrvaline, et osalejad lahkuda ei saaks ning samas piisavalt tsivilisatsioonile lähedal, et hädaolukordi oleks võimalik sujuvalt lahendada.

Majanduslik mõju: Tulu-kulu analüüse ega maksumuse analüüse ei ole läbi viidud. Siiski leiti, et ellujäämislaagreid looduses on kulukas hakata läbi viima, sest see nõuab läbiviijate väljaõpetamist ning sobiva koha leidmist (S. J. Wilson & Lipsey, 2000).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Analüüs ei tuvastanud, et sekkumist Eestis tehtaks.

PPA roll

PPAI puudub sekkumises roll.

Soovitus andmete kogumiseks

- Antisotsiaalne käitumine ja väärted
- Sotsiaalsed oskused
- Kontrollkese
- Enesehinnang
- Psühholoogiline kohanemine
- Kohanemine koolis

Programmi enda mõõdikute puhul tuleks kindlasti arvesse võtta programmi pikkust, füüsiliselt aktiivsete tegevuste intensiivsust ning seda, kas programmis on eraldi terapeutiline komponent.

Kokkuvõte: Tegemist on paljutöotava sekkumisega, millel on tugev tõendus, kuid analüüs ei tuvastanud taoliste laagrite läbiviimist Eestis.

3.3.5.16 Päevakeskused

CRT sekkumise lühikirjeldus

Päevakeskused on kogukonnaasutused, mis pakuvad vangist vabanenutele rehabilitatsiooni- ja üleminekuprogramme. Programmi osalistel on lubatud elada kodus, kuid nad peavad igapäevaselt järelevalve ja programmi eesmärkide täitmiseks keskuses kohal käima. Programmi osaks võib olla ka regulaarne uimastitestimine või hariduslikes- ja ametialastes programmides osalemise nõue (Wong et al., 2019).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et otseselt taolisi päevakeskusi Eestis pole, aga paralleeliks võiks tuua kriminaalhooldusametniku juures käimise määratud ajal. Samuti pakutakse kriminaalhoolduses või vanglast vabanemise järgsel majutusteenusel olijatele rehabilitatsiooniprogramme. PPAI on sekkumises pigem kaudne roll – PPA ametnikud võivad teha vajaduspõhist koostööd kriminaalhooldusametnikega.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõenduse alusel ebaselge mõjuga sekkumisega, milles PPAI on tagasihoidlik roll.

3.3.5.17 Agressiivsuse asendamise treening

CRT sekkumise lühikirjeldus

Agressiivsuse asendamise treening on sotsiaalsete oskuste treeningprogramm, mille eesmärk on asendada antisotsiaalsed käitumismustrid prosotsiaalsetega. Programm käsitleb prosotsiaalsete oskuste arendamist, viharavi ja moraaliküsimusi (Brännström et al., 2016).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Eestis viiakse läbi Agressiivsuse asendamise treeningut. See põhineb kognitiiv-käitumuslikul lähenemisel, koosneb sotsiaalsete oskuste, viha ohjamise ja kõlblustreeningust ning on mõeldud peamiselt korduvalt isikutevahelist vägivalda kasutanud õigusrikkujatele (Kriminaalpoliitika.ee, 2023a). Intervjuust selgus, et sekkumist on tehtud nii kinnises lasteasutuses viibivatele noortele kui ka täiskasvanutele ning vanglapersonali on koolitatud seda läbi viima.

Kokkuvõte

Tegemist on keskmise tõenduse alusel ebaselge mõjuga sekkumisega, milles Eestis PPAI rolli pole.

3.3.5.18 Noore õigusrikkuja järeltoetus

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sekkumine pakub kogukonnapõhist tuge kinnipidamisasutusest vabanevatele noortele õigusrikkujatele, et lihtsustada nende reintegreerumist kogukonda ja ennetada korduvat õigusrikkumist. Tugi seisneb jälgimises, kontrollimises ning erineva abi pakkumises, näiteks nõustamine ja hariduslik abi (Weaver & Campbell, 2015).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et Eestis pakutakse järeltoetusena kinnisest lasteasutusest (Maarjamaa Hariduskolleegeiumist) naasjatele näiteks "Ringist välja" mudelit. Selle sekkumise käigus moodustatakse noortele tugivõrgustik, kuhu on lisaks vajalikele spetsialistidele kaasatud ka noore pere, hooldaja või eestkostjad (Sotsiaalkindlustusamet, 2023c). PPA ametnikud saavad soovitada noorele antud programmi ja osalevad ise tugivõrgustiku töös. Piirkonnapolitseinikud on teadlikud, kui noor vabaneb ning hoiavad neil silma peal. Ida regioonis toodi välja, et mudelit peetakse kasulikuks, ent paljud ametnikud pole veel vastavat koolitust saanud. Lisaks selgus intervjuudes, et (hetkel Põhja regioonis) on võimalik noori suunata STEP programmi, mis keskendub õigusrikkumise taustaga noorte kooli ja tööle aitamisele.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõenduse alusel puuduva mõjuga sekkumisega, kuid mida Eestis rakendatakse aktiivselt ning milles PPAI on nii programmi soovitaja kui ka tugivõrgustiku töös osaleja roll.

3.3.5.19 Sõjaväelised treeninglaagrid

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sõjaväelised treeninglaagrid on mõeldud alternatiivina alaealiste või täiskasvanute katseaja või vanglakaristuse asemel. Need on loodud sõjaväelaagrite baasil ning hõlmavad õppuseid, tseremooniaid ja füüsilist treeningut. Programmis järgitakse rangelt päevakava, väärkäitumist karistatakse sageli füüsilise tegevusega (näiteks kätekõverdused). Programmid erinevad sisu, füüsiliste ja terapeutiliste aspektide poolest (D. B. Wilson et al., 2018).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Analüüs ei tuvastanud Eestis taoliste laagrite korraldamist ning PPAI pole selles rolli.

Kokkuvõte: Tegemist on puuduva mõjuga sekkumisega, mille tõendus on väga tugev ning mida Eestis ei rakendata.

3.3.5.20 Kurjategijate elektrooniline jälgimine

CRT sekkumise lühikirjeldus

Elektroonilisel jälgimisel paigaldatakse kurjategijale jala- või randmevõru, mis kombineeritult vastuvõtjaga võimaldab tuvastada kindlatel ajahetkedel nende asukohta. See võimaldab jälgida ja jõustada liikumiskeeldu kindlatel aegadel või kohtades ning lubab kurjategija vanglast kogukonda. Sekkumist on rakendatud erinevat tüüpi kurjategijatel, kuid selle toimivat mõju on tõendatud ainult seksuaalkurjategijate puhul (Belur et al., 2020).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et Eestis rakendatakse elektroonilist jälgimist (näiteks ennetähtaegsel vanglast vabanemisel), kuid see on kriminaalhoolduse vastutusallas ning PPAI otsesest rolli sekkumises pole ette nähtud. Siiski, kui kriminaalhooldusel viibiv isik jääb mõne rikkumisega vahele, edastab PPA selle kohta info vastavale kriminaalhooldajale.

Kokkuvõte: Tegemist on puuduva mõjuga sekkumisega, mille tõendus on väga tugev ning milles Eesti kontekstis PPAI otsene roll puudub.

3.3.5.21 Teismeliste kohtud

CRT sekkumise lühikirjeldus

Teismeliste kohtud („eakaaslaste“ kohtud) on süsteem, mis suunab teismelised tavapärasest kohtusüsteemist kõrvale. Teismeliste kohtud on vabatahtlikud ning kohtusüsteemi erinevaid rolle (kohtunik, advokaat jne) täidavad seal teised eakaaslased. Kohus saab määrata näiteks ühiskondlikku tööd, töötubasid, vabanduskirju ning programmi edukalt läbinu karistus kustutatakse (Bouchard & Wong, 2017).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuust Justiitsministeeriumi esindajaga selgus, et hetkel kaalutakse Hollandi eeskujul noortekohtu mudeli katsetamist, kus valitakse välja pilootkoolid ja koolitatakse välja noored kohtunikud, et noored otsustaks koolikeskkonnas toimunud rikkumiste korral ise, kuidas reageerida. Hetkel on see Eestis alles idee tasandil ning PPAI sekkumises rolli pole.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugevalt tõendatud puuduva mõjuga sekkumisega, milles PPAI pole rolli.

3.3.5.22 Noorte kohtlemine täiskasvanuna

CRT sekkumise lühikirjeldus

Paljudes maailma riikides on eraldi alaealistele ja täiskasvanutele mõeldud kohtud. Kindlatel tingimustel, sõltuvalt kuriteo raskusastmest ja kurjategija ohtlikkusest, saab suunata alaealised täiskasvanutele mõeldud kohtusüsteemi, kus on võimalik määrata karmimaid karistusi eesmärgiga ära hoida tulevasi õigusrikkumisi (Zane et al., 2016).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et Eestis rakendatakse alaealise puhul eelkõige mittekariistuslikke meetmeid, kuid eriti raskete kuritegude puhul saab alaealisele määrata samuti erinevaid karistusi, kaasa arvatud vangistust. Alaealistega tegelevad Eestis neile spetsialiseerunud kohtunikud, kuid eraldi alaealiste ja täiskasvanute kohust Eestis pole. PPA roll on alaealiste süütegude menetlemine ja mittekariustuslike meetmete rakendamine.

Kokkuvõte: Tegemist on puuduva mõjuga sekkumisega, mille tõendus on tugev ning mida on ka Eestis võimalik rakendada. PPA on alaealise õigusemõistmise küsimustes oluline koostööpartner.

3.3.5.23 Õigele teele hirmutamise programmid

CRT sekkumise lühikirjeldus

Programmid hõlmavad organiseeritud vanglakülastusi noortele õigusrikkujatele või riskinoortele, et vangid jagaksid nendega oma vanglaelu kogemusi ning lugusid, mis viis nende vangistuseni. Eesmärk on heidutada riskinoori, näidates neile vanglaelu tegelikkust, kuid on leitud, et sekkumisel on hoopis kuritegevust suurendav mõju (Petrosino et al., 2013).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Analüüs ei tuvastanud, et Eestis antud sekkumist veel rakendataks ning PPAI pole sekkumises rolli.

Soovitus andmete kogumiseks: Sekkumist ei soovitata rakendada, sest sellel on kahjulik mõju.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugevalt tõendatud kahjuliku mõjuga sekkumisega, mida ka Eestis enam ei rakendata.

3.3.6 ÜLDENNETUS

Analüüsis liigitati üldennetuse kategooriasse 12 CRT sekkumist. Siia alla kuuluvad lastele ja noortele suunatud tegevused (näiteks sotsiaalsete oskuste koolitusprogramm, koolivälised programmid, muusikaga tegelemine, noorte liikumiskeelud), vaimsele tervisele keskenduvad tegevused (vaimse tervise kohtud, sundravi, kriisisekkumise meeskonnad), lastega peredele mõeldud tegevused (terapeutiline asendushooldus, tervishoiutöötaja kodukülastus), aga ka tulirelvaseadused ja politseinike vormikaamerate kasutus.

Kolm sekkumist on hinnatud toimivaks, kuid neist ühe sekkumise puhul on tõenduse tugevus madal (tulirelvaseadused). Kaks sekkumist on hinnatud paljutöotavaks ning kolm sekkumist on väga tugeva tõenduse alusel ebaselge mõjuga. Nelja sekkumise puhul mõju puudub, kuigi ühe tegevuse (muusikaga tegelemine) tõenduse aste on madal.

Kõigile üldennetuse sekkumistele on Eestis täpne või lähedane vaste olemas ning PPA lööb kaasa neist seitsme sekkumise puhul koostööpartneri või sekkumise läbiviijana. Sekkumised, milles PPAI rolli pole, kuuluvad Eestis kas tervishoiu-, justiits- või haridussüsteemi vastutusvaldkonda. Info on koondatud tabelisse 7.

Tabel 7. Üldennetusega seotud CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Terapeutiline asendushooldus (<i>Therapeutic foster care</i>)	Toimib	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Vaimse tervise kohtud (<i>Mental health courts</i>)	Toimib	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Ei
Tulirelvaseadused (<i>Firearm laws</i>)	Toimib	Madal	Vaste olemas	Jah
Sotsiaalsete oskuste koolitusprogramm lastele (<i>Social skills training for children</i>)	Paljutöotav	Tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Tervishoiutöötaja kodukülastus (<i>Health visitors</i>)	Paljutöotav	Keskmine	Lähedane vaste olemas	Ei
Vormikaamerad (<i>Body-worn cameras</i>)	Ebaselge mõju	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Noorte liikumiskeelud (<i>Youth curfews</i>)	Ebaselge mõju	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Kriisisekkumise meeskonnad (<i>Crisis intervention teams</i>)	Ebaselge mõju	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Koolijärgsed programmid (<i>After-school programmes</i>)	Mõju puudub	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Muusikaga tegelemine (<i>Music making</i>)	Mõju puudub	Madal	Lähedane vaste olemas	Ei

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Alternatiivsed haridusprogrammid (<i>Alternative education programmes</i>)	Mõju puudub	Tugev	Vaste olemas	Ei
Sundravi (<i>Compulsory community treatment</i>)	Mõju puudub	Tugev	Vaste olemas	Ei

3.3.6.1 Terapeutiline asendushooldus

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Terapeutiline asendushooldus on välja töötatud noortele, kes ei saa oma kodus elada, harilikult käitumisprobleemide, sh korduvate seaduserikkumiste tõttu. Need noored paigutatakse asenduskodudesse, kus kasuvanemad on saanud väljaõppe, kuidas pakkuda struktureeritud keskkonda, et toetada prosotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste omandamist. Osa terapeutilisest asendushooldusest hõlmab intensiivset jälgimist kodus, koolis ja vaba aja tegevuste käigus (College of Policing, 2023).

Mõju: Tõendid viitavad, et terapeutiline asendushooldus vähendab kuritegevust (Hahn et al., 2005; MacDonald & Turner, 2007; Osei et al., 2016). Metaanalüüsis leiti ametlikult teatatud väärtegevuste ja kuritegevuste statistiliselt oluline vähenemine nende hulgas, kes olid terapeutilise asendushoolduse läbinud nii 12 kui 24 kuud pärast programmi lõppemist (MacDonald & Turner, 2007).

Toimemehhanism: Ülevaateartiklid viitasid mitmele mehhanismile, mille kaudu terapeutilisel asendushooldusel on mõju kuritegevusele. Peamine mehhanism probleemsete noorte puhul terapeutilises asendushoolduses on organiseeritud ja kogenud toe pakkumine. Läbi spetsialistide ja väljaõpetatud hooldajate võrgustiku on võimalik tegeleda situatsioonidega, mis on teiste programmide jaoks liiga väljakutsete rohked (MacDonald & Turner, 2007).

Noorte ja nende asendushooldajate vahelised suhted on käitumise muutmiseks olulised. Terapeutiline asenduskodu pakub noortele struktureeritud ja toetavat kasvatust, kui nende vanemad seda pakkuda ei suuda. Asendushooldajad mängivad olulist rolli noorte sotsialiseerimisel prosotsiaalsetesse käitumismustritesse. Asendushooldajad õpetavad noortele vastutustundlikke perekondlikke käitumismustreid ja trennivad neid järjepidevamalt koolis kohal käima, õpetajate ja eakaaslastega suhtlema ning kodutööd tegema (Hahn et al., 2005; Osei et al., 2016).

Ülevaateartiklid näitavad, et terapeutiline asenduskodu eraldab noore inimese tema kuritegelikest eakaaslastest, samas kui grupikodudesse paigutamine (tavapärase sekkumise krooniliselt kuritegelike noorte puhul) sageli suurendab kokkupuudet kuritegelike eakaaslastega. See võib viia jagatud antisotsiaalsete identiteetide

väljakujunemiseni grupikodu noorte hulgas ning tugevdada agressiivseid ja kuritegelikke käitumismustreid (Hahn et al., 2005; Osei et al., 2016).

Mõjutegurid:

- Vanus – Hahn jt (2005) näitasid, et mõju noorematele lastele (5–13-aastased) ei väljendunud selgelt ja täheldati, et soovimatute käitumismustrite esinemine tõusis pisut (statistiliselt mitteolulisel määral). Vanematele lastele (12–18-aastased) oli mõju positiivsem. Kuritegeliku minevikuga noorte vägivalla esinemine vähenes keskmiselt 72% võrra võrreldes kontrollgrupiga (noored, kes saavad mõnd muud sekkumist kogukonnas).
- Sugu – Hahn jt (2005) märkisid, et kahe uuringu tulemused tüdrukute ja poiste kohta olid sarnased. Siiski nentis üks uuring, et tüdrukutel võib terapeutiline asenduskodu käitumisprobleeme suurendada.
- Perekondlik taust – Hahn jt (2005) ülevaateartiklis analüüsitud kolmest uuringust selgus, et noore inimese taust ja varasem keskkond võivad terapeutilise asenduskodu efektiivsust vähendada, eriti noortel, kes on olnud seksuaalse väärkohtlemise ohvrid ja nendel, kes pärinevad peredest, kus vanematel on kuritegelik minevik või kes on korduvalt narkootikume kuritarvitanud.

Rakendamine: MacDonald ja Turner (2007) märkisid, et rakendamine peaks keskenduma asendushooldajatele ja noortele kättesaadavatele tugiresurssidele, mis hõlmavad regulaarseid kohtumisi ja terapeutilisi teenuseid. Lisaks tuleks noori hoolikalt jälgida kodus ja koolis, kontakt kuritegelike eakaaslastega tuleks keelata ning reeglite rikkumine peaks kaasa tooma otsesed tagajärjed. Eriti tüdrukute puhul peab asenduskodu tegelema emotsionaalsete ja psühhiaatriliste probleemidega, mis sageli kaasnevad väärkäitumisega, ning sotsiaalse agressiooni vältimise oskustega.

Hahn jt (2005) mainisid ka mõningaid takistusi terapeutilise asendushoolduse rakendamisel, sh raskused sobivate asenduserede värbamisel ja koolitamisel. Värbamine ja koolitus peavad toimuma aastaringset, et koolitatud asendusvanemate hulk oleks stabiilne. Lisaks soodustas asendusvanemate projektis püsimist lisaks tavapärasele hüvitamisele igakuise lisatasu pakkumine.

Majanduslik mõju: Üheski ülevaates ei tehtud kulu-tulu analüüsi ega sünteesitud tõendeid programmi kulude kohta (College of Policing, 2023).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on olemas nii pere- kui asutusepõhised asendushoolduse teenused, kuhu alaealisi vajadusel paigutada, kuid analüüs ei tuvastanud eraldi asendushooldusteenuse olemasolu käitumisraskustega või seaduserikkumise taustaga lastele (Sotsiaalkindlustusamet, 2023a). Teisalt on olemas kinnise lasteasutuse teenus, kuhu saab suunata lapsi või hoolealuseid, kes seavad oma käitumisega ohtu enda või teiste elu (Sotsiaalkindlustusamet, 2023b).

PPA roll

Intervjuust selgus, et PPA võib olla asendushooldusega kaudselt seotud, vahetades vajadusel KOVga alaealise olukorra kohta informatsiooni. Samas mainiti ka, et asendushooldus pole otseselt ennetusteemana PPAs laual.

Soovitus andmete kogumiseks

- Psühholoogiline distress
- Koolis kohalkäimine
- Kodutööde tegemine
- Tööhõive või tööoskuste omandamine
- Hooldajate raporteeritud käitumisprobleemid lapsel
- Eneseraporteeritud väärteod
- Registreeritud väärteod
- Eneseraporteeritud kuriteod
- Eneseraporteeritud rasked kuriteod ja kallaletungid
- Kriminaalmenetlused
- Ravil viibitud päevade arv
- Kodus elatud päevade arv
- Turvakodus elatud päevade arv
- Harilikul asendushooldusel veedetud päevade arv
- Jooksus oldud päevade arv
- Kinnistes lasteasutustes veedetud päevade arv
- Päevade arv, mis kulus terapeutilisele asendushooldusele saamiseni
- Terapeutilisel asendushooldusel veedetud päevade arv

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõendusega ning toimiva sekkumisega, mida Eestis veel täpselt samadel tingimustel ei rakendatada ning milles PPAI on KOVi koostööpartneri roll.

3.3.6.2 Vaimse tervise kohtud

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Vaimse tervise kohtute eesmärk on keeruliste vaimsete probleemidega (skisofreenia, raske dementsus, bipolaarne häire) kurjategijate suunamine vangistuse asemel pigem raviteenustele. Programmi osalisele määratud ravi täitmist jälgib juhtumikorraldaja. Enamasti kestab karistus ehk raviprogramm 12–18 kuud, selle eduka lõpetamise puhul on võimalik karistus toimikust eemaldada (Cross, 2011; Sarteschi et al., 2011).

Mõju: Vaimse tervise kohtutes osalejate puhul on vähem korduvkuritegevust kui kontrollgrupis, kes sekkumises ei osale (Sarteschi et al., 2011).

Toimemehhanism: Vaimse tervise kohtud võivad töötada seetõttu, et keskenduvad rehabilitatsioonile – seadust saab rakendada teraapiate kaudu ning inimesi abistades, mitte karistusele keskendudes. Kurjategija elukvaliteedi parandamine ja talle sobiva ravi osutamine võivad vähendada tulevasi kuritegusid (Sarteschi et al., 2011). Võtmeks

on kaastundlik kohtuniku-osaleha suhe, osaleja kohtlemine austusega, tema kaasamine ja aktiivne kuulamine (Cross, 2011).

Mõjutegurid: Olulised mõjutegurid võivad olla rass, vanus ja sugu. Programmi lõpuni tegemine võib olla oluline mõjutegur, kuna ravi doos on oluline. Mitme vaimse probleemiga inimesed (nt need, kellel on lisaks uimastite tarvitamise probleem) kukuvad tõenäolisemalt programmist välja kui ühe probleemiga inimesed (Cross, 2011; Sarteschi et al., 2011).

Rakendamine: Vaimse tervise kohtud varieeruvad sõltuvalt asukohas pakutavatest protseduuridest ja kättesaadavatest raviteenustest. Ühised nimetajad on, et osalejad peavad regulaarselt kohtule oma progressi ja raviplaani muutusi raporteerima ning programmi mittetäitmisele järgnevad karistused. Osalemine on vabatahtlik ja lõpeb individuaalsete eesmärkide saavutamisel (Cross, 2011). Olulised on head suhted kohtunike, kohtu töötajate ja osalejate vahel, kohtunike käitumine pigem juhtumikorraldaja kui kohtunikuna, teenuste kvaliteet ning personali piisavus (vähesus mõjutab osaleja jälgimist) (Sarteschi et al., 2011).

Majanduslik mõju: Näiteks Pennsylvania kohus säästis sekkumist kasutades aastatel 2005–2007 3,5 miljonit USD. Vaimse tervise kohtud omavad potentsiaali vähendada kõige kulukamate ravivormide kasutamist, kuhu muidu osalejad võiksid sattuda (nt hospitaliseerimine) (Sarteschi et al., 2011).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on võimalik suunata raskete vaimsete probleemidega inimesed tavapärase kohtuprotsessi käigus küll psühhiaatrilisele sundravile, aga iga ravil veedetud päev võrdub ühe vangistuspäevaga, ravil käimine otseselt karistust ei kustuta (Riigi Teataja, 2001b). Intervjuust selgus, et kriminaalmenetluses on vaimse tervise teenuseid rohkem tekkinud, aga nende kättesaadavus on piiratud. PPA ja Justiitsministeeriumi käed jäävad lühikeseks vaimse tervise probleemidega inimeste aitamisega. Justiitsministeeriumis on välja töötamisel vaimse tervise sekkumised neile, kes on juba sattunud vanglasse või kriminaalhooldusesse, et neid suudetaks paremini suunata diagnoosimiseks vajalikele protseduuridele j ravile.

PPA roll

PPAl puudub roll sekkumises.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mida CRTs kirjeldatud kujul Eestis ei rakendata ning milles PPAI puudub roll.

3.3.6.3 Tulirelvaseadused

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Tulirelvaseadused mõjutavad tulirelvade kättesaadavust, eesmärgiga vähendada või ennetada vägivallakuritegusid. See hõlmab sageli ooteaega või taustakontrolli tulirelvade ostmisel. Süstemaatilisi ülevaateid on tehtud vähe ja need

põhinevad USAs läbiviidud uuringutel. Erinevate õiguslike raamistike tõttu on vaja arvestada ka erinevat geograafilist konteksti (College of Policing, 2023).

Mõju: Tõendid näitavad, et tulirelvi käsitlevad seadused vähendavad kuritegevust, kuna nad piiravad relvade kättesaadavust (Makarios & Pratt, 2012; Zeoli et al., 2016; Hahn et al., 2005). 29 uuringut hõlmav süstemaatiline ülevaade näitas, et tulirelvaseadused vähendasid relvadega seotud kuritegevust vähesel, kuid statistiliselt olulisel määral. Lisaks sellele vähendas statistiliselt olulisel määral kuritegevust relvade ostmise ja omamise vaheliste ooteaegade kehtestamine (Makarios & Pratt, 2012).

Toimemehhanism: On mitmeid mehhanisme, mille abil tulirelvi käsitlevad seadused võivad vähendada relvade omamisega seotud kuritegevust. Näiteks taustakontrolli ja ooteaegade eesmärk on vähendada õigusrikkujate ligipääsu relvadele (Makarios & Pratt, 2012; Hahn et al., 2005).

Mõjutegurid: Süstemaatiliste ülevaadete tulemused näitasid mitmeid võimalikke mõjutegureid, võttes arvesse rakendatud seaduse liiki (Makarios & Pratt, 2012; Zeoli et al., 2016; Hahn et al., 2005). Uuritud on tulirelvade kättesaadavust piiravate seaduste mõju partneritevahelisele LSVle. Tulemused näitasid, et tulirelvade omamise piiramine nende isikute puhul, kelle suhtes kohaldatakse LSV lähenemiskeeldu, vähendas tõhusalt LSVga seotud mõrvade määra (Zeoli et al., 2016).

Rakendamine: Ülevaadetes on märgitud, et tulirelvade ostmise kontrollisüsteemi rakendamisel on sageli raskusi. Kõige tõenäolisemad põhjused olid andmete puudumine mõnede piirangukategooriate kohta või see, et karistusregistrid olid raskesti kättesaadavad (Hahn et al., 2005).

Majanduslik mõju: Ülevaadetes ei ole täpsustatud tulirelvi käsitlevate õigusaktide kulusid ega kasu. Samuti ei esitatud majandusanalüüsi (College of Policing, 2023).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis kehtib relvaseadus, mis kehtestab relvade omamisele kindlad nõuded, keelud ja piirangud (näiteks relvade omamiseks on vajalik taustakontroll jne) (Riigi Teataja, 2001c).

PPA roll

Intervjuudest selgus, et politsei saab esitada seaduste muudatustepepanekuid, kuid nende peamine roll on seotud seaduse rakendamisega – kontrollida kõiki relvataotlejaid ja -omanikke. Tegeletakse näiteks relvade hoiutingimuste rikkumistega, relvaloaga inimestelt vastutustundetu käitumise tõttu relvade äravõtmisega, relvade leidmisel või lahkunud majaomanikust jäänud relvade puhul nende vabatahtliku loovutamise temaatikaga, jahiseltsidega. Märgiti, et kitsaskoht ja arenguvajadus on pneumorelvade (õhkrelvade), stardipüstolite jm relvataoliste esemete lubamine, mille puhul pole võimalik visuaalselt tuvastada, kas relv on päris või mitte ning see võib viia tõsiste tagajärgedeni.

Soovitus andmete kogumiseks

- Vägivallakuritegude ja relvadega seotud kuritegude liik
- Ettevaatamatuses tingitud vigastused tulirelvaga
- Enesetappude arv
- Kuritegude (vägivallakuritegude) uurimise käigus leitud tulirelvade arv kui tulemusnäitaja

Kokkuvõte: Tegemist on küll toimivaks hinnatud sekkumisega, kuid sellel on veel madal tõendus. Eestis kehtib Relvaseadus, mille rakendumise jälgimisel on PPAI vastutav roll.

3.3.6.4 Sotsiaalsete oskuste koolitusprogramm lastele

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Sekkumine hõlmab programmi läbiviimist, mis õpetab selliseid sotsiaalseid oskusi nagu enesekontroll, viha juhtimine, empaatia ohvri suhtes, inimestevaheliste probleemide lahendamine ja suhtlemine teistega. Eesmärk on ennetada antisotsiaalset käitumist ja seda viiakse läbi koolikeskkonnas. See on suunatud 4–18 aastastele lastele. Tõendid näitavad, et lastele sotsiaalsete oskuste õpetamine toob kaasa antisotsiaalse käitumise vähenemise (Lösel & Beermann, 2003).

Mõju: Tõendid viitavad sellele, et see sekkumine vähendab antisotsiaalset käitumist. Mõned uuringud näitasid, et hästi rakendatud kognitiiv-käitumuslikud programmid, mis olid suunatud käitumisprobleemidega riskinoortele, vähendasid osalejate antisotsiaalset käitumist statistiliselt olulisel määral (Lösel & Beermann, 2003).

Toimemehhanism: Lastele sotsiaalsete oskuste õpetamise eesmärk on ennetada antisotsiaalse käitumise varajast väljakujunemist. Sotsiaalsed ja sotsiaal- kognitiivsed oskused paranesid katsegrupis vastavalt 39% ja 40%. Need oskused on antisotsiaalse käitumise vähendamise eelduseks (Lösel & Beermann, 2003).

Mõjutegurid: Ülevaateartiklis (Lösel & Beermann, 2003) on analüüsitud erinevaid mõjutegureid, nagu sotsiaalsete oskuste koolituse tüüp, koolitaja tüüp, koolituse kestus, lapse omadused ja see, kas sekkumine oli universaalne või suunatud konkreetsetele sihtrühmadele. Ainult kognitiiv-käitumuslikud programmid vähendasid märkimisväärselt antisotsiaalset käitumist hinnatuna nii vahetult pärast sekkumist kui ka järelhindamise ajal. Tundub, et koolitaja tüüp põhjustas mõju osas mõningaid erinevusi: kui programmi viisid läbi teadlased või koolitatud üliõpilased, oli mõju sekkumisjärgsele antisotsiaalse käitumise tasemele statistiliselt oluliselt parem võrreldes sellega, kui programmi viisid läbi õpetajad või psühhosotsiaalse arengu tugi-spetsialistid.

Rakendamine: Suuremat ennetavat mõju võib oodata ainult siis, kui programme kombineeritakse ja kohendatakse hästi osalejate oludele. Tulemused viitavad sellele, et laste oskuste koolitusprogrammid võivad jõuda kogu sihtrühmani (näiteks koolis), võivad olla seotud suhteliselt väikeste kuludega (näiteks õpetajate poolt läbiviidavad

rühmatreeningud) ja neid on igapäevases praktikas lihtsam rakendada kui perekonnale suunatud või kombineeritud programme (Lösel & Beelmann, 2003).

Majanduslik mõju: Uuringud ei andnud infot kulude kohta (College of Policing, 2023).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eesti koolides ja lasteaedades rakendatakse erinevaid programme, mis keskenduvad sotsiaalsete oskuste arendamisele. Näiteks "Kiusamisest vabaks" programm, mille eesmärk on riskikäitumise ennetamine ja kiusamist ennetava kultuuri arendamine lastekollektiivis (Kiusamisest vabaks, s.a.) ning VEPA metoodika kasutamine, mis edendab õpilaste eneseregulatsiooni oskusi ja sotsiaal-emotsionaalset pädevust (*VEPA põhimõtted*, 2023).

PPA roll

Kuigi PPA pole otseselt programmide läbiviimisega seotud, siis näiteks intervjuust PPA Ida prefektuuri ennetusteenuse koordinaatoriga selgus, et koolidele tuletatakse meelde, et nad võiksid olla vähemalt ühega neist programmidest liitunud. Analüüsist selgus ka, et PPA on otsese laste teadlikkuse suurendamise asemel keskendunud õpetajate ja koolide harimisele, kes saavad teadmisi lastele edasi anda.

Soovitus andmete kogumiseks

- Antisotsiaalne käitumine (nt lapsevanema, õpetaja või lapse enda raporteeritud; vaatlusandmed või ametlikud dokumendid)
- Sotsiaalsed oskused (nt suhtlusoskused, prosotsiaalne käitumine)
- Sotsiaal-kognitiivsed oskused (nt enesekontroll, sotsiaalsed probleemi-lahendusoskused)

Kokkuvõte: Tegemist on paljutöotava sekkumisega, millel on tugev tõendus ning milles PPA on pigem kaudne ja õpetajatele/koolidele suunatud nõuandev roll.

3.3.6.5 Tervishoiutöötaja kodukülastus

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: „Kodukülastuste“ sekkumine hõlmab koolitatud personali (tervishoiutöötajatest nn tervisekülastajad), kes külastavad väikeste lastega (alla kahe aasta vanused lapsed) vanemaid nende kodus. Külastuste eesmärk on anda teavet laste hooldamise kohta ja koolitada vanemaid. Kodukülastuste sihtrühmad erinevad riigiti. Näiteks Ühendkuningriigis on need sekkumised universaalsed, samas kui USAs on need suunatud kitsamatele sihtrühmadele (madala sissetulekuga vanemad, rahvusvähemused, noored emad, madalama haridustasemega vanemad) (Bilukha et al., 2005). Samuti on erilise tähelepanu all kodud, kus emad ja lapsed on väärkohtlemise ohus.

Mõju: Tõendid näitavad, et kodukülastused on kuritegevust vähendanud (Bilukha et al., 2005). Süstemaatilistes ülevaadetes on täheldatud mõju laste väärkohtlemisele ja hooletusse jätmisele, laste poolt toimepandud vägivallale hilisemas elus ning vanemate vahelisele LSVle (Bilukha et al., 2005; Prosman et al., 2016). Tulemused näitasid, et

väärkohtlemise ja hooletusse jätmise määr oli 39% madalam nende laste puhul, kelle peredele tehti varajases lapsepõlves kodukülastusi. Varases lapsepõlves toimunud kodukülastused tundusid olevat edukamad madala sotsiaalmajandusliku staatusega leibkondade puhul. Lisaks olid tõhusamad programmid, mis hõlmasid sünnieelseid ja järgseid külastusi (Bilukha et al., 2005).

Toimemehhanism: Kodukülastuste mõju võib olla tingitud mitmest põhjusest. Inimökoloogia teooria, mis käsitleb lapse koduse keskkonna tähtsust tema arengu seisukohalt (Bronfenbrenner, 1979) ja kiindumusteooria, mis käsitleb lapse ja vanema vahelise sideme tähtsust (Erikson, 1950; Bowlby, 1969) seletavad, kuidas kodukülastused vähendavad laste hooletusse jätmist ja vanemate vägivalda. Kodukülastused suurendavad vanemate enesekindlust, teadmisi ja oskusi ning parandavad seega laste kasvatuskeskkonda ja positiivset kiindumust vanematesse (Bilukha et al., 2005).

Mõjutegurid: Kodukülastused näivad olevat edukamad madala sotsiaalmajandusliku staatusega leibkondade puhul. Külastust läbi viiva tervishoiutöötaja liik mõjutas sekkumise tõhusust. Näiteks ilmnes, et meditsiiniõdede ja vaimse tervise spetsialistide külastused vähendasid oluliselt kuritegevust (vastavalt 48% ja 45%) (Bilukha et al., 2005). Pikem programmi kestus oli oluline tõhusust tõstev mõjutegur, eriti suur mõju oli programmidel, mis kestsid kaks aastat või rohkem (Bilukha et al., 2005).

Rakendamine: Selle sekkumise rakendamisel on erinevusi Ühendkuningriigi ja USA vahel – Ühendkuningriigis on sekkumine suunatud kõigile lastele, USA-s vaid riskirühmadele (Bilukha et al., 2005). Kodukülastusprogramme pakutakse sageli koos päevahoiu, lastevanemate rühmaohtumiste ja huvikaitsega. Tundub, et eduka rakendamise takistused hõlmavad peamiselt tervisekülastajate värbamise, koolitamise ja hoidmisega seotud probleeme, mis on tingitud madalast palgast ja rasketest töötingimustest.

Majanduslik mõju: Tasuvusanalüüsi ei tehtud, kuna selleks vajalik info ei olnud kättesaadav. On olemas vaid üksikute uuringute tulemused, mis kajastavad medõe külastuste kulusid 2 aasta jooksul ning üks uuring, mis raporteeris tulu-kulu analüüsi tulemusena kasu 350,61 USD madala sissetulekuga pere kohta aastal 1997 (Olds et al., 1993).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Kuigi Eestis pole veel päris sama sekkumist, on astunud selle suunas esimesi samme. Aastatel 2021–2023 viiakse läbi ämmaemandate koduvisiitide projekti, millel on sarnased eesmärgid CRTs kirjeldatud kodukülastuste sekkumisega (*Lapse Heaolu Arengukeskus*, 2023).

PPA roll

PPAI pole sekkumises rolli.

Kokkuvõte: Tegemist on keskmise tõendusega paljutöötava sekkumisega, millele sarnast lähenemist Eestis piloteeritakse, kuid milles pole PPAI rolli.

3.3.6.6 Vormikaamerad

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Kehal kantavad kaamerad on politseiametnike poolt kasutatavad salvestusseadmed, mis koguvad avalikkusega suhtlemise ajal heli- ja videoandmeid. On tehtud mõned ülevaated selle kohta, kui tõhus on seda tüüpi kaamerate kasutamine kuritegevuse vähendamisel (Cubitt et al., 2017; Lum et al., 2020). Enamik tulemusi pärineb USAs läbiviidud uuringutest, mille fookus on erinev. Uuritud on vormikaamerate mõju ametnike vastu suunatud rünnakutele ja vastupanule, kuritegevusega mitteseotud tulemustele, kaebustele ametnike vastu, politseiametnike algatatud väljakutsetele, liikluskontrollidele ja -trahvidele ning väljakutsetele reageerimise aegadele (Lum et al., 2020).

Mõju: Statistiliselt olulist mõju kuritegevusele ei ole leitud (Lum et al., 2020). On mõningaid tõendeid selle kohta, et selline sekkumine suurendab rünnakuid või vastupanu vormikaameraid kandvate ametnike vastu, kuid ka see tulemus ei olnud statistiliselt oluline (Lum et al., 2020). Samas, kui tulemuse mõõtmiseks kasutati kaebuste arvu politseinike suhtes, siis leiti, et kaebused vormikaameraid kandvate politseinike suhtes vähenesid 17% (Lum et al., 2020).

Toimemehhanism: On leitud, et vormikaamerate kasutamine suurendab politseinike eneseteadlikkust, kuna on teada, et suhtlus salvestatakse (Lum et al., 2020). See tõi kaasa selle, et politseinikud kasutasid vähem liigset jõudu. Positiivne mõju kehtis ka politseiga kokkupuutuvate inimeste kohta üldisemalt, toetades nende „head“ käitumist kokkupuute ajal politseiga ja vähendades sotsiaalselt vastuvõetamatut käitumist (Lum et al., 2020). Samuti võib vormikaameratel olla mõju selle kaudu, et need hõlbustavad tõendite kogumist ning toetavad oluliste sündmuste meenutamist (Cubitt et al., 2017).

Mõjutegurid: On mõningaid tõendeid tingimuste kohta, mis võivad sekkumise efektiivsust mõjutada, kuid neid pole süsteemselt analüüsitud (College of Policing, 2023).

Rakendamine: Sekkumise rakendamise kohta on esitatud vähe infot. Uuringutes kirjeldati, et politsei suhtumine vormikaameratesse oli positiivne, sama kehtis ka kogukondade kohta (Lum et al., 2020).

Majanduslik mõju: Majandusanalüüsi ei ole tehtud ja vaid üksikud uuringud mainivad kulusid. Šotimaal Aberdeeni piirkonnas läbi viidud kahe uuringu kestel hoiti kohtu-, hagemise ja politseikuludena kokku 50 000 GBP (58 089 EUR toonase kursi järgi), mis teeb aasta kohta kokkuhoidu hinnanguliselt 125 000 GBP (145 222 EUR toonase kursi järgi). (Cubitt et al., 2016).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et PPAs on kasutusel vormikaamerad, mis võimaldavad koguda video- ja audioteadet. Kaamera pannakse sisse näiteks mõne olukorra eskaleerumisel, et hiljem oleks kergem juhtumit lahendada. Seda kasutatakse kindlasti ka LSV juhtumite puhul, kus kaamera pannakse tööle enne saabumist ning teavitatakse inimesi

filmimisest. Kaamera kasutamisest teavitamine distsiplineerib inimesi ning kaamerat saab kasutada tõendite kogumise eesmärgil.

PPA roll

PPA on sekkumise põhivastutaja ja -rakendaja.

Soovitus andmete kogumiseks

- Jõu kasutamine politseiniku poolt
- Kaebused politseiniku suhtes
- Politseiniku ründamine/vigastused/vastupanu
- Kinnipidamiste arv
- Politseiniku algatatud väljakutsed
- Peatamised liikluses ja liiklustrahvid
- Juhuslikud küsitlemised või läbiotsimised
- Intsidendaruanded
- Reageerimisaeg
- Liiklusega mitteseotud väärted
- Sündmuskohal veedetud aeg

Kokkuvõte: Tegemist on ebaselge mõjuga sekkumisega, mille tõendus on hinnatud väga tugevaks, kuid põhineb peamiselt USA uuringutel. Eestis rakendatakse sekkumist aktiivselt PPA poolt.

3.3.6.7 Noorte liikumiskeelud

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Liikumiskeelu seadusi kasutatakse selleks, et piirata noorte viibimist teatud avalikes kohtades kindlaksmääratud ajavahemikel. Sellega tagatakse, et politseil on õigus peatada ja küsitleda noori (kuni 17-aastaseid), keda kahtlustatakse keeluaaja rikkumises. Noori võib paluda koju tagasi pöörduda või nad võidakse kinni pidada, kui seda peetakse asjakohaseks. Selle eesmärk on vähendada teatavat liiki alaealiste kuritegevust või jõukude tegevust. Seda tüüpi seadused on olemas paljudes USA osariikides ja neil on mõningaid sarnasusi Ühendkuningriigis kehtivate rahvahulkade hajutamise määrustega (Wilson et al., 2016).

Mõju: Alaealiste liikumiskeelud võivad olla kuritegevust vähendanud või suurendanud, kuid üldiselt ei ole tõendeid, et see oleks avaldanud statistiliselt olulist mõju kuritegevusele keeluajal või väljaspool keeluaega. Tõendid viitavad sellele, et keeluaega võib kasutada vahendina, mille abil saab tuvastada noori, kellel on suur oht kuritegude toimepanemiseks, kuna nad viibivad liikumiskeelu ajal avalikus ruumis ning seejärel saaks nende perekondadele pakkuda sotsiaalteenuseid (Wilson et al., 2016).

Toimemehhanism: Tõendite kohaselt on kolm mehhanismi, mille abil alaealiste liikumiskeeldude seadused võivad mõjutada kuritegevust: võimaluste teooria, heidutamine ja vanemlik järelevalve (Wilson et al., 2016).

Mõjutegurid: On erinevaid uuringutulemusi liikumiskeeldude poliitika liikide või kuritegude tüüpide vaheliste erinevuste kohta, kuid ükski neist polnud statistiliselt oluline (Wilson et al., 2016).

Rakendamine: Liikumiskeelu seadused panevad suurt rõhku lastevanemate vastutusele. Vanemaid nähakse esimese liinina liikumiskeeldude jõustamisel. Kui mõned liikumiskeelu seadused karistavad nii alaealisi kui ka nende vanemaid rikkumiste eest, siis mõned karistavad ainult vanemaid (Wilson et al., 2016). See võib olla sekkumise rakendamisel probleemiks. Kui alaealistel ei ole turvalist kodukeskkonda või vanemaid, kes tahavad ja suudavad nende eest vastutust võtta, on sekkumise tõhusus väiksem. Wilson jt (2016) toovad välja erinevates uuringutes testitud liikumiskeelu aegasid. Kaks peamist varianti on öine liikumiskeeld (alates kella 22–23st ja lõpuga kell 5–6 hommikul) ning koolitundide kestuse aegne liikumiskeeld (alates kella 8st hommikul kuni 13–15ni päeval).

Majanduslik mõju: Uuringutes on hinnatud alaealiste liikumiskeeldude rakendamise otseseid kulusid. Ülevaates märgiti, et kuigi liikumiskeelde peetakse sageli odavaks viisiks alaealiste kuritegevuse probleemidega tegelemiseks, mõjutavad keeluaja kogukulu tegelikult paljud tegurid (Wilson et al., 2016). Nende hulka kuuluvad politsei palgakorraldus, ületunnitöö kasutamine ja kulud, mis on seotud alaealiste vahi alla võtmisega (Adams, 2003).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Eestis on alla 16-aastaselt keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikes kohtades kellaaegadel 23:00–6:00. Suveperioodil, 01.06–31.08, on alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikes kohtades vahemikus 24:00–5:00 (Lastekaitseseadus, 1992, § 23) . Intervjuudest selgus, et PPA hoiab aktiivselt noortel ning nende kogunemiskohtadel suunatud patrullimist kasutades silma peal.

PPA roll

PPA roll on noorte liikumiskeelu rakendamise jälgimine. Seda tehakse läbi suunatud patrullimise, noorte kogunemiskohtade kaardistamise ning noortekeskustega koostööna (mobiilne noorsootöö).

Soovitus andmete kogumiseks

- Noorte kinnipidamiste arv
- Täiskasvanute kinnipidamiste arv
- Noorte süüteod (eneseraporteeritud või registreeritud)
- Noorte kinnipidamised (eneseraporteeritud või registreeritud)
- Noorte arv, kes on ründe ohvriks sattunud
- Tapetud noorte arv

Kõiki neid näitajaid peaks mõõtma nii liikumiskeelu ajal kui väljaspool seda, et saada täielik ülevaade.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõenduse alusel ebaselge mõjuga sekkumisega, mida rakendatakse ka Eestis. PPAI on sekkumises oluline roll – jälgida läbi erinevate tegevuste vastavast seadusest kinnipidamist.

3.3.6.8 Kriisisekkumise meeskonnad

CRT sekkumise lühikirjeldus

Sekkumine hõlmab politseinike koolitamist vaimse tervise haiguste, sellega tegeleva süsteemi ja seaduste osas, et politsei oskaks paremini vaimse tervise probleemidega inimesega suhelda ning juhatada ta vahistamise asemel edasi sobivatesse asutustesse/keskkonda. Koolitusi viivad läbi erinevad kogukonna asutused ning vaimse tervise probleemidega inimeste lähedased. Koolituste läbimine julgustab politseinikke võtma nii korrakaitsja kui ka kogukonda toetavat rolli (Taheri, 2016).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et süsteemset lähenemist vaimse tervise probleemide käsitlemisele veel pole, kuid püütakse tekitada pädevust suurendavaid koolitusi, kuidas vaimse tervise probleemidega inimestega tegeleda (näiteks on toimunud dementsussündroomi koolitus). Üldiselt lähtutakse reeglist, et kui inimene on endale või teistele ohtlik, tuleb tal käed raudu panna ning kuna PPAI pole võimekust hinnata, kas tegemist on vaimse tervise probleemi või mõne muu olukorraga, saab kutsuda välja ka kiirabi.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõenduse alusel ebaselge mõjuga sekkumisega. PPA on teinud sekkumist toetavaid tegevusi ehk pakkunud ametnikele näiteks dementsussündroomi koolitust.

3.3.6.9 Koolijärgsed programmid

CRT sekkumise lühikirjeldus

Koolijärgsed programmid on organiseeritud tegevused, mis on suunatud lastele ja noortele, kes pole tegevustega hõivatud või on järelevalveta. Need programmid on sageli vabatahtlikud ja võivad hõlmata kooliväliseid tegevusi ja juhendamist (Taheri & Welsh, 2016).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et Eestis rakendatakse SPIN-programmi, kuhu saab suunata riskirühmas ja huviorbiidis olevaid lapsi, et neil poleks üleliigselt vaba aega. SPIN-programmis osalejatele toimuvad jalgpallitreeningud, mille käigus õpetatakse lastele eluks vajalikke sotsiaalseid ja enesejuhtimise oskuseid. Programmi mõju-uuring (eel- ja järeluuringu disain, puudus kontrollgrupp) on näidanud positiivseid tulemusi näiteks noorte enesekontrolli, prosotsiaalsete hoiakute, impulsiivsuse ja koolikohustuse täitmise puhul (SPIN-programm, 2023). Intervjueeritavad tõid veel välja, et SPIN-programmi ei rakendata igas KOVs ning problemaatika väiksemate omavalitsuste puhul seisneb selles, kuidas saada kokku piisavalt suur ühte vanuserühma kuuluv grupp. PPA on SPIN-programmis oluline partner, kelle rolliks on nii noorte suunamine programmi kui ka aktiivne tegelemine nendega treeningutel ja töötubades.

Kokkuvõte: Tegemist on CRT järgi väga tugeva tõenduse alusel sekkumisega, millel mõju puudub. Samas, Eestis rakendatakse näiteks SPIN-programmi, mille mõju hindamine on tuvastanud noorte seas mitmeid positiivseid tulemusi. PPAI on SPIN-programmi elluviimisel oluline roll.

3.3.6.10 Muusikaga tegelemine

CRT sekkumise lühikirjeldus

Ühendkuningriigis hinnatud muusikategevused on suunatud 11–25 aastastele riskirühma noortele. Need hõlmavad näiteks grupis musitseerimist, pilliõpet või räppi. Muusikasekkumiste eesmärk on edendada sotsiaalseid oskusi, pakkudes positiivseid kogemusi ja võimalust enesearenguks (Daykin et al., 2013).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Eestis on võimalik noortel osaleda muusikateraapias erinevate erasektori pakutavate teenuste kaudu, kuid analüüs ei tuvastanud, et seda süstemaatiliselt ennetustegevuses kasutatakse. Samas, viiteid muusikateraapia soovitamisele noortele näiteks läbi lastekaitse on välja toodud Justiitsministeeriumi tellitud Kantari analüüsis „Alaealiste õigusrikkumistele suunatud lühisekkumiste analüüs“ (Kantar, 2021).

Kokkuvõte: Tegemist on madala tõenduse alusel sekkumisega, millel puudub mõju ning Eestis pole sekkumises PPAI rolli.

3.3.6.11 Alternatiivsed haridusprogrammid

CRT sekkumise lühikirjeldus

Alternatiivsed haridusprogrammid on mõeldud noortele, kes ei saa või ei taha traditsioonilises õppes osaleda ning kellel on probleemid koolis kohalkäimise või distsipliiniga. Programme viiakse ellu riigi- või erakoolides ning nendes keskendutakse näiteks väiksele kooli- ja klassisuurusele, õpilasekesksetele ja individuaalsetele õppekavadele (Cox et al., 1995).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Eesti koolides võimaldatakse õpilastele vajadusest sõltuvalt erineva astmega tuge, õppimist eriklassis või koduõppel, erikoolis, individuaalse õppekava järgi jne (Haridus- ja Teadusministeerium, 2023). Eriõppe võimaluste tagamine on Eestis haridussüsteemi vastutusallas ning PPAI selles roll puudub.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõenduse alusel puuduva mõjuga sekkumisega, milles Eesti kontekstis pole PPAI rolli.

3.3.6.12 Sundravi

CRT sekkumise lühikirjeldus

Kohustuslik kogukondlik ravi on sekkumine, mis muudab ravi järgimise psüühikahäiretega inimeste jaoks seadusega nõutavaks (Eestis sundravi). Sundravil olijad peavad järgima oma ravirežiimi, mille on määranud kohus. Sekkumine kannab

vaimse tervise spetsialistidele ja kohtunikele õiguse saada inimene vastu tahtmist haiglasse tagasi, kui ta ravile ei allu (Kisely et al., 2017).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et Eestis on võimaldatud kohtu poolt määratud psühhiaatriline sundravi, mida viiakse läbi kohtuekspertiisiga – psühhiaater vaatab juhtumi läbi ja sundravile saab määrata ainult kohtunik. Osakaalu mõttes suunatakse sundravile pigem vähe isikuid. PPAI pole sundravile määramises hetkel rolli.

Kokkuvõte: Tegemist on tugeva tõenduse alusel sekkumisega, millel mõju puudub ning kus puudub ka PPAI roll.

3.3.7 POLITSEITÖÖ METOODIKAD

Politseitöö metoodikate alla liigitati neli politseitöö strateegilist lähenemist või metoodikat. Kolm nendest on väga tugeva tõendusega ning need on hinnatud toimivaks. Analüüsist selgus, et PPAs rakendatakse suuremal või vähemal määral kõiki neid sekkumisi või nendele lähedasi töömeetodeid.

Ühe metoodika puhul on väga tugev tõendus, et sellel puudub mõju (null-tolerantsil põhinev politseitöö) ning PPA ennetusteenuste koordinaatorite arvates seda Eestis ka pigem ei rakendata. Ülevaade sekkumistest on tabelis 8.

Tabel 8. Politseitöö metoodikatega seotud CRT sekkumised

Sekkumise nimi	Mõju	Tõenduse tugevus	Eesti vaste	PPA kaasatud
Fokuseeritud heidutusstrateegiad (<i>Focused deterrence strategies</i>)	Toimib	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Hotspottide strateegia (<i>Hot spots policing</i>)	Toimib	Väga tugev	Vaste olemas	Jah
Probleemikeskne politseitöö (<i>Problem-oriented policing</i>)	Toimib	Väga tugev	Lähedane vaste olemas	Jah
Null-tolerantsil põhinev politseitöö (<i>Zero-tolerance policing</i>)	Mõju puudub	Väga tugev	Vaste puudub	Ei

3.3.7.1 Fokuseeritud heidutusstrateegiad

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Fokuseeritud heidutus- või hoiatusstrateegiad on strateegiad, mis on suunatud varavastastele kuritegudele või korduvkuritegevusele. See tähendab range jõustamise kombineerimist toetuse parema kättesaadavusega („piitsa ja prääniku“ tüüpi lähenemine). Fokuseeritud heidutusstrateegia hõlmab analüütilist tööd, mille käigus tehakse kindlaks peamised õigusrikkujad, suheldakse nendega ja pakutakse mitmesuguseid toetusmeetmeid (College of Policing, 2023).

Mõju: Tõendid näitavad, et fokuseeritud heidutusstrateegiate kasutamine vähendab kuritegevust kõigi kolme sihtrühma puhul: kriminaalsed jõugud, uimastiturud ja kõrge kuritegevusriskiga invidiidid (Braga, Weisburd, et al., 2019). Leiti, et kuritegevuse vähenemine oli kõige tugevam programmide puhul, mis vähendasid vägivalda jõukude ja kuritegelikult aktiivsete rühmade vaheliste konfliktide vähendamise kaudu, millele järgnesid programmid, mis olid suunatud kõrge riskiga üksikisikutele (Braga et al., 2019).

Toimemehhanism: Fokuseeritud heidutusstrateegiad näivad mõjutavat õigusrikkujate käitumist, kuna selle kaudu mõistetakse paremini, miks nad on kuritegevusega seotud. Samuti on fokuseeritud heidutusstrateegiatesse kaasatud lisaks politseile ka kogukonnad ja sotsiaaltenuste pakkujad. Sageli pakutakse sotsiaalseid sekkumisi, näiteks

töölalast koolitust, tööd, sõltuvusravi ja abi eluaseme leidmisel (Braga, Weisburd, et al., 2019).

Mõjutegurid: Fokuseeritud heidutuse tõhusus näib olevat erinev sihtrühma tüübist sõltuvalt. Braga jt (2019) ülevaate tulemused näitasid, et kuritegevus vähenes enim strateegiate puhul, mis keskendusid jõukude ja kuritegelike rühmituste toimepandud vägivallale.

Rakendamine: Teatud tüüpi fokuseeritud heidutuse, näiteks uimastiturgudele suunatud programmide puhul näib olevat rakendamisprobleeme. Edukad heidutusprogrammid on suunatud konkreetsele kuritegevusega seotud probleemile (Braga, Weisburd, et al., 2019). Kasutada tuleks kohalikke teadusuuringuid konkreetsete kohalike probleemide kohta, et reageerida kogukondadele ja kohalikele oludele sobivalt. Teine oluline tegur edu saavutamiseks on võrgustik, kus on esindatud erinevad võimekused ja erinevate asutuste vaheliste vastastikku kasulike suhete arendamine.

Majanduslik mõju: Ülevaates ei esitatud teavet fokuseeritud heidutuse kulude ega kasu kohta ning majandusanalüüsi ei teostatud (Braga, Weisburd, et al., 2019).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et teadlikult konkreetse lähenemise/strategiana sekkumist ei kasutata, küll aga tehakse tegelikkuses tegevusi, mis on väga sarnased. Näiteks Ida regioonis võetakse välja „edetabeleid“ inimestest, kes mingil ajaperioodil õigusrikkumistega rohkem seotud on ja jälgitakse neid sagedamini. Proovitakse ka lähenemist, kus võetakse süsteemselt välja varavastaste süütegude peamised sooritajad, kontakteerutakse KOVga, et uurida nende inimeste tausta ja leida võimalusi neile sobivate tugiteenuste pakkumiseks (näiteks tugiisik, ravi).

PPA roll

Strateegia rakendamine ning rakendamiseks vajalikes koostöövõrgustikes osalemine.

Soovitus andmete kogumiseks

- Ründed tulirelvadega
- Tapmiste arv
- Tapmised tulirelvadega
- Jõukudega seotud tulistamised
- Jõukudega seotud tapmised
- Jõukudega seotud kuriteod kokku
- Kuulihaavade arv
- Uimastitega seotud rikkumised
- Vägivallakuriteod
- Varavastased süüteod
- Relva kandmine
- Vägivallajuhtumid
- Väljakutsed, kus politsei kasutas relva

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mida teatud määral PPAs ka rakendatakse, kuid mis vajaks suuremat teadvustamist.

3.3.7.2 Hotspotide strateegia

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Hotspotide ehk kuumkohtade strateegia tähendab, et politsei suunab ressursid ja tegevused nendesse kohtadesse, kus kuritegevus enamasti aset leiab ja kuhu koondub. Kui ressursid ja tegevused suunatakse raskuspunktidesse, peaksid kuritegevusega seotud sündmused nendes piirkondades vähenema ja vähendama kuritegevuse üldist taset. Tegevused varieeruvad politseipatrullidest „hotspotides“ kuni probleemikeskse politseitööni. Süstemaatiline ülevaade hotspotide strateegia kohta hõlmas 65 uuringut, mis viidi läbi peamiselt USAs, mõned ka Ühendkuningriigis, Rootsis ja teistes riikides. Kasutati erinevaid kuritegevusega seotud tulemusnäitajaid, nagu intsidendiaruanded, hädaabikõned ja vahistamised (Braga, Turchan, et al., 2019).

Mõju: Tõendid näitavad, et see strateegia vähendab kuritegevust. Metaanalüüsi tulemused näitasid, et see tõi kaasa üldise kuritegevuse väikese, kuid siiski statistiliselt olulise vähenemise piirkondades, kus rakendati politseitöös hotspotide strateegiat. See vähenemine oli ilmne mõnede kuritegude, sealhulgas narkokuritegude, varavastaste ja vägivallakuritegude puhul (Braga, Turchan, et al., 2019).

Toimemehhanism: Ülevaates pakuti välja mõned mehhanismid, mille abil tegevuste kuritegevuse hotspotidesse suunamine võib mõju avaldada (Braga, Turchan, et al., 2019). Tuvastati kaks mehhanismi, mis toetavad tõhusust – heidutus ja kuriteovõimaluste vähendamine. Leiti, et kuritegevust saab vähendada, kui suunata ressursid ja tegevused piirkondadesse, kus kuritegevuse tase on kõrgem. Hotspotidele suunatud politseitöö eesmärk on häirida kurjategijaid, tagades valvurite (kas politseiametnike või videovalve) kohaloleku, vähendades selle kaudu kuriteo toimepanemise võimalusi (Braga, Turchan, et al., 2019).

Mõjutegurid: Ülevaates analüüsiti erinevusi kuriteo liigi, programmi tüübi ja hindamise struktuuri järgi (Braga, Turchan, et al., 2019). Tulemustest selgus, et kõige tõhusamalt vähendas hotspotide strateegia narkokuritegusid, seejärel varavastaseid kuritegusid ja seejärel vägivallakuritegusid. Lisaks sellele tunduvad probleemipõhised politseitöö strateegiad olevat tõhusamad kui traditsioonilise politseitöö suurendamine (näiteks patrullide arvu suurendamine või agressiivsem seaduste jõustamine).

Rakendamine: Süstemaatiline ülevaade sisaldas üsna vähe teavet rakendamise kohta (Braga, Turchan, et al., 2019). Kirjeldati vaid mõningaid näiteid tegevuste kohta, nagu suunatud patrullimine, ennetavad vahistamised, liiklusjärelvalve tõhustamine, videovalve, numbrimärkide lugejad ja probleemikeskne politseitöö. Kirjeldati mõningaid probleeme, mis võivad sekkumist mõjutada, nagu personaliprobleemid, ametnike vastuseis, vähene pühendumus, vähene kinnipidamine hotspotidest või teiste asutuste toetuse puudumine (Braga, Turchan, et al., 2019).

Majanduslik mõju: Süstemaatilise ülevaate tulemused ei sisaldanud andmeid majandusanalüüsi kohta. Üks uuring sisaldas siiski kulude ja tulude analüüsi. Tulemused näitasid, et politseiametnike 21 minutit pikem patrullimine igas tuvastatud hotspotis oli seotud 85–360 vähema vangistuspäevaga seal piirkonnas. Lisaks oli see seotud 5,60–23 GBP (6,3–25,7 EUR toonase kursi järgi) kokkuhoiduga iga kogukonna-politseiametniku (*police community support officer*) patrullile kulutatud 1 GBP kohta (Braga, Turchan, et al., 2019).

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et PPAs kasutatakse suunatud patrullimist. PPA andmestiku pealt („Hotspot“ kaardilt) saab tuvastada probleemseid kohad (kus, mis ja millal toimub, näiteks suurüritused) ning suunata sinna läbimõeldult õige väljaõppega ressursi. Sekkumist rakendatakse aktiivselt ka noortele suunatud patrullitegevuses.

PPA roll

PPA on antud strateegia planeerija (andmete kogumine) ja rakendaja (patrullimine).

Soovitus andmete kogumiseks

- Juhtumiaruanded
- Hädaabikõnede arv
- Vahistamiste arv
- Kuritegude arv (liigiti, nt narko-, varavastased- ja vägivallakuriteod)

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mida PPAs erinevate probleemide käsitlemisel rakendatakse.

3.3.7.3 Probleemikeskne politseitöö

CRT sekkumine EMMIE raamistiku järgi

Eesmärk: Probleemikeskne politseitöö ehk probleeme lahendav politseitöö on kuritegusid ja korrariikumisi lahendav lähenemine, mis hõlmab:

- spetsiifilise probleemi kindlakstegemist;
- probleemi põhjalikku analüüsi selle mõistmiseks;
- rätseplahenduse väljatöötamist;
- lahenduse mõju hindamist.

Probleemikeskset politseitööd saab kirjeldada SARA probleemilahenduse mudeli kontekstis (Hinkle et al., 2020):

- skannimine (*scanning*) – potentsiaalsete kuritegude ja korrariikumistega seotud probleemide identifitseerimine ja prioriseerimine;
- analüüs (*analysis*) – potentsiaalsete probleemide analüüs info kogumise kaudu, et teha kindlaks probleemi algpõhjused;
- reageerimine (*response*) – spetsiifiliste tegevuste väljatöötamine ja rakendamine, et adresseerida probleemi põhjuseid, mis on analüüsi faasis kindlaks tehtud;

- hindamine (*assessment*) – sekkumise mõju mõõtmine, et testida, kas reageerimise faasis tehtud sekkumisel oli soovitud tulemus ja muudatuste tegemine, kui see osutub vajalikuks.

Mõju: Leiti, et probleemikesksel politseitööl oli väike, kuid tähenduslik ja statistiliselt oluline mõju kuritegevusele ja korrariikkumistele, võrreldes tavapärase politseitöoga, sekkumiste puudumisega või alternatiivsete sekkumistega (Hinkle et al., 2020).

Toimemehhanism: Kuna probleemikeskne politseitöö on kohandatud spetsiifilistele probleemidele, võivad toimemehhanismid varieeruda. SARA mudeli või mõne teise sarnase lähenemise kasutamine on oluline mõjutegur probleemikeskse politseitöö mõjus kuritegevusele (Hinkle et al., 2020). Probleemikeskne politseitöö tekitab muutust tulemustes läbi suurenenud teadmiste ja reageerimisvõime mehhanismidele, mille kaudu mingi konkreetne probleem toimib.

Mõjutegurid: Kuna probleemikeskse politseitöö sekkumised on kujundatud vastavalt probleemi kontekstist sõltuvatele tingimustele, on mõjutegurite analüüs keerukas. Probleemikeskse politseitöö sekkumiste kombineerimine *hotspot*ide strateegiaga (suunates tegevused nendesse kohtadesse, kus kuritegevus on eriti kontsentreeritud) võib olla väga efektiivne (Hinkle et al., 2020).

Rakendamine: Probleemikeskse politseitöö rakendamisel 32 uuringut 34st kirjeldasid vähemalt mõõdukal tasemel edu. Kõige tavalisem probleem rakendamisel oli väliste asjaosaliste või projektipartnerite vähene pühendumus sekkumistele. Politseivälised osapooled ei järginud sageli sekkumist nii nagu planeeritud, tõlgendasid valesti selle eesmärgi või ei osutanud abi siis, kui tarvis. Neid probleeme võimendas ressursside vähesus nii politsei kui partnerite jaoks. Rakendamisel tekkis probleeme, kui vajaminevaid ressursse alahinnati või tuvastatud probleemid olid liiga suured või rohkearvulised. Mõned uuringud mainisid tegureid, mis mõjutavad rakendamist: koostööpartnerite madal usaldus politsei suhtes, politseinike (eriti kõrgematel positsioonidel töötajate) madal pühendumus sekkumisele. Uuringud, kus saadi kõige vähem edukaid tulemusi, märkisid, et kehvad partnerlussuhted erinevate asutuste ja kogukondadega piirasid rakendamist (Hinkle et al., 2020).

Majanduslik mõju: Süstemaatilise ülevaate tasandil ei tehtud maksumuse analüüsi, kuigi mõned uuringud esitasid tulemusi, mis käsitlesid probleemikeskse politseitöö tulemusena säästetud raha või töötunde (Hinkle et al., 2020). Kõigil juhtudel oli probleemikeskne politseitöö seotud olulise kulude kokkuhoiuga.

Eesti kaardistus ja sekkumise lühikirjeldus

Intervjuudest selgus, et teadlikult probleemipõhise lähenemise metoodikat Eestis ei kasutata, aga tegelikkuses tehakse tegevusi, mis on väga sarnased või kasutatakse selle lähenemise komponente. Näiteks kirjeldati üldiselt probleemidele lähenemist nii, et neile lähenetakse esmalt piirkonnapõhiselt (näiteks jaoskonna põhiselt), sealt edasi tuvastatakse konkreetse piirkonna elanikkonna suurimad probleemid ja planeeritakse selle järgi tegevuskava. Samuti on näiteks PPA 2030 strateegias strateegiline eesmärk „Õigus on jalule seatud“, mis sisaldab eesmärgi probleemipõhise lähenemise

rakendamiseks nii alaealistega töös, ohvrite aitamises kui ka üldiselt koostöös partneritega (Luige et al., 2019)

PPA roll

PPA on lähenemise otsene rakendaja ning lähenemisest lähtuvalt valitud tegevuste elluviimiseks oluliste koostöövõrgustike liige.

Soovitus andmete kogumiseks

Selle sekkumise puhul sõltuvad mõõdetavad näitajad sellest, millisele probleemile on keskendutud. Ülevaateartiklis (Hinkle et al., 2020) kirjeldati näiteks järgnevaid näitajaid, mille puhul mingis piirkonnas probleemipõhise lähenemise efektiivsust oli mõõdetud:

- Murdvarguste arv
- Noomituste arv noortele
- Pisivarguste arv
- Varavastaste kuritegude arv
- Vägivallakuriteod
- Uimastite ost/müük tänavatel
- Rünnete arv
- Tingimisi vabastamise edukus
- Raporteeritud võltsingute arv
- Kõigi väljakutsete arv

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugeva tõendusega toimiva sekkumisega, mille komponente PPAs rakendatakse, ent mis vajaks politsetöö metoodikana paremat teadvustamist ja metoodika rakendamist kogu ulatuses.

3.3.7.4 Null-tolerantsil põhinev politsetöö

CRT sekkumise lühikirjeldus

Nulltolerantsi poliitika on agressiivne korra säilitamine probleemide lahendamiseks – täidetakse rangelt seadust ning on nulltolerants ka madalama astme kuritegevuse ja korratu käitumise osas (näiteks grafiti tegemine). Nulltolerantsi poliitika vastandub kogukonnapõhisele politsetööle (Braga, Welsh, et al., 2019).

Eesti kaardistus ja PPA roll

Intervjuudest selgus, et Eestis pigem nulltolerantsi poliitikat politsetöös ei rakendata. Kui, siis ainult mõnes konkreetses küsimuses (joores juhid kõrvaldatakse roolist). Üldiselt on suund sellel, et võimalikult palju ilma karistuseta inimesi mõjutada.

Kokkuvõte: Tegemist on väga tugevalt tõendatud puuduva mõjuga sekkumisega, mida Eestis PPAs ei rakendata.

3.4 Soovitused CRTga mitteanaloogete PPA ennetustegevuste hindamiseks

PPAs tehakse mitmeid ennetustegevusi, mis CRTs kajastust pole leidnud. Teemadest, mis ei kuulu antud analüüsi fookusesse, tegeletakse PPAs veel piirivalve ja veeohutusega, kodakondsuse, migratsiooni ning korrupsiooni küsimustega. Eraldi töid ennetusteenuste koordinaatorid olulise fookusvaldkonnana välja küberkuritegevuse, aga ka näiteks radikaliseerumise ja seksuaalse väärkohtlemise.

Lisaks ilmnes ka CRTs käsitletud teemavaldkondades (liiklus, uimastid jne) tegevusi, mida Eestis tehakse, kuid CRTs pole hinnatud või mida eelnevast CRT ja PPA tegevuste võrdluses pole mainitud. Mitmed nendest tegevustest on suunatud koolidele või õpetajatele ning keskenduvad nende nõustamisele erinevatel teemadel (liiklus, uimastiennetus, kriisiolukordades hakkamasaamine). Üks sekkumine on seotud LSV juhtumite puhul võrgustikutöös osalemisega, üks uimastitarvitajate suunamisega erinevatesse programmidesse ning kaks liiklusohutusele (helkurkontrollid ja elektritõukerattad). Samuti on oluline osa kogukonnaga suhtlemisel, eakatevastase vägivallaga tegelemisel ning PPA ametnike koolitamisel.

Mõne sekkumise puhul on eelnevast analüüsist lähtuvalt võimalik anda ka konkreetsemaid soovitusi andmete kogumiseks. Intervjuudes enim esile kerkinud vastavad sekkumised, PPA roll nendes ning soovitus andmete kogumiseks on koondatud tabelisse 9.

Tabel 9. PPA sekkumised, mis CRT sekkumistes ei kajastu

Valdkond	PPA roll	Soovitus andmete kogumiseks (kui on kohane)
Liiklus		
Liikluskasvatuse alane koostöö koolide/õpetajatega	PPA roll on koolide/õpetajate harimine, nõustamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Täpsem hindamine sõltub konkreetsest koolituse temaatikast • Koolitusse kaasatud õppeasutuste arv • Koolituse läbinud inimeste arv • Koolitusel osalejate osatähtsus koolipersonalist
Helkurkontrollid	PPA viib kontrollile läbi. Helkurite olemasolu tagavad nt erinevad vabaihendused, koolid, KOVD.	<ul style="list-style-type: none"> • Helkuri kandmine ja mitte kandmine • Jalakäijate osalusel asetleidnud liiklusõnnetuste arv • Jalakäijate vigastustega lõppenud liiklusõnnetuste arv

		<ul style="list-style-type: none"> • Jalakäijate surmaga lõppenud liiklusõnnetuste arv
Elektrilistele tõukeratastele suunatud sekkumised	PPA on oluline koostööpartner KOVdele ja teenusepakkujatele.	<ul style="list-style-type: none"> • Elektritõukeratastega toimunud raporteeritud õnnetuste arv • Vigastustega lõppenud liiklusõnnetuste arv • Surmaga lõppenud liiklusõnnetuste arv • Liiklusõnnetuste koguarv • Vigastustega lõppenud liiklusõnnetuste koguarv • Surmaga lõppenud liiklusõnnetuste koguarv
Uimastid		
Erinevad uimastitega seotud programmid (Valik, Tubakakabinet)	PPA on programmidesse suunaja või nende soovitaja, pole programmide/sekkumiste läbiviija.	<ul style="list-style-type: none"> • Täpsem hindamine sõltub konkreetsest programmist • Programmi suunamise toimumine • Programmi läbimine/mitteläbimine • Korduva sama tüüpi õigusrikkumiselt tabamiste arv • Eneseraporteeritud korduvate süütegude arv • Korduv vahistamiste arv • Korduv süüdimõistmiste arv • Korduv vangistuste arv
Koolipersonali teadlikkuse tõstmine uimastiennetusest (nt projekt Ohuteadlik kool)	PPA roll on koolide/õpetajate harimine, nõustamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Täpsem hindamine sõltub konkreetsest koolituse temaatikast • Koolituse kaasatud õppeasutuste arv • Koolituse läbinud inimeste arv • Koolitusel osalejate osatähtsus koolipersonalist
Vägivald		
MARAC võrgustikutöös osalemine LSV juhtumite puhul	PPA on võrgustiku liige.	<ul style="list-style-type: none"> • Partneritevahelise koostöö toimivuse

		<p>hindamine (kuidas, kas võrgustik toimib)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Korduvate LSV juhtumite arv • Vägivallatseja korduvate vahistamiste arv • Vägivallatseja korduvate süüdimõistmistest arv • Vägivallaohvrite raporteeritud korduvvägivald • Ohvri rahulolu kriminaalõigussüsteemi ga • Vägivallatseja hoiakud, uskumused ja eneseraporteeritud käitumine
PPA ametnike koolitamine LSV osas	PPA on sekkumise eest vastutaja.	<ul style="list-style-type: none"> • Ohvri suhtumine politseisse • LSV juhtumite arv • Korduvate LSV juhtumite arv • Koolituse läbinud ametnike arv • Koolitatud ametnike osatähtsus kõigist ametnikest
Tegevused eakatevastase vägivallega võitlemiseks (nt koduhooldajate koolitamine)	PPA roll on nõustamine/harimine.	<ul style="list-style-type: none"> • Täpsem hindamine sõltub konkreetsest koolituse temaatikast ja sihtgrupist • Koolitusse kaasatud asutuste/inimeste arv • Eakatevastaste vägivaldajuhtumite arv • Vägivaldajuhtumite koguarv • Ohvri raporteeritud vägivaldakuuritegevuste arv
Korduvkuritegevus		
Perevestlused alaealise esmakordse õigusrikkujaga	PPA on perevestluste läbiviija.	<ul style="list-style-type: none"> • Näidustatud perevestluste toimumine/mittetoimimine • Kõigi meetodist sõltuvate etappide läbiviimine/mitteläbiviimine vestlusel

		<ul style="list-style-type: none"> • Korduva õigusrikkumiselt tabamiste arv • Korduva sama tüüpi õigusrikkumiselt tabamiste arv • Eneseraporteeritud korduvate õigusrikkumiste arv • Alaealiste vahistamiste arv • Alaealiste süüdimõistmiste arv
Üldennetus		
ÄKK õppus koolipersonalile, mis õpetab kriisiolukordades hakkamasaamist	PPA on üks läbiviijatest.	<ul style="list-style-type: none"> • Hindamine sõltub kriisiolukordade defineerimisest, seejärel võimalik hinnata kriisiolukordade toimumist ning nendega hakkamasaamist • Koolitusse kaasatud õppeasutuste arv • Koolituse läbinud inimeste arv • Koolitusel osalejate osatähtsus koolipersonalist
Kogukonnaüritustel (nt projekt Turvaline Küla), korteriühistute koosolekutel jm osalemine, kus toimub otsene kodanikega suhtlemine, ka nt vanusegrupiti tehtavad tegevused (eakad, lapsed) – eesmärgid võivad olla erinevad, näiteks liiklusohutus, veeohutus, varavastased süüteod	PPA ametnikud osalevad, viivad läbi, on koostööpartnerid.	<ul style="list-style-type: none"> • Üldine soovitus on liikuda universaalselt ennetuselt rohkem valikulisele ja näidustatud ennetusele • Intervjuudes mainiti ühiskonna ootust kogukonnaga aktiivseks suhtlemiseks, mille puudumine võib mõjutada erinevaid tegureid: kogukonna turvatunde hindamine, suhtumise hindamine PPAse

3.4.1 Üldised hindamissoovitused

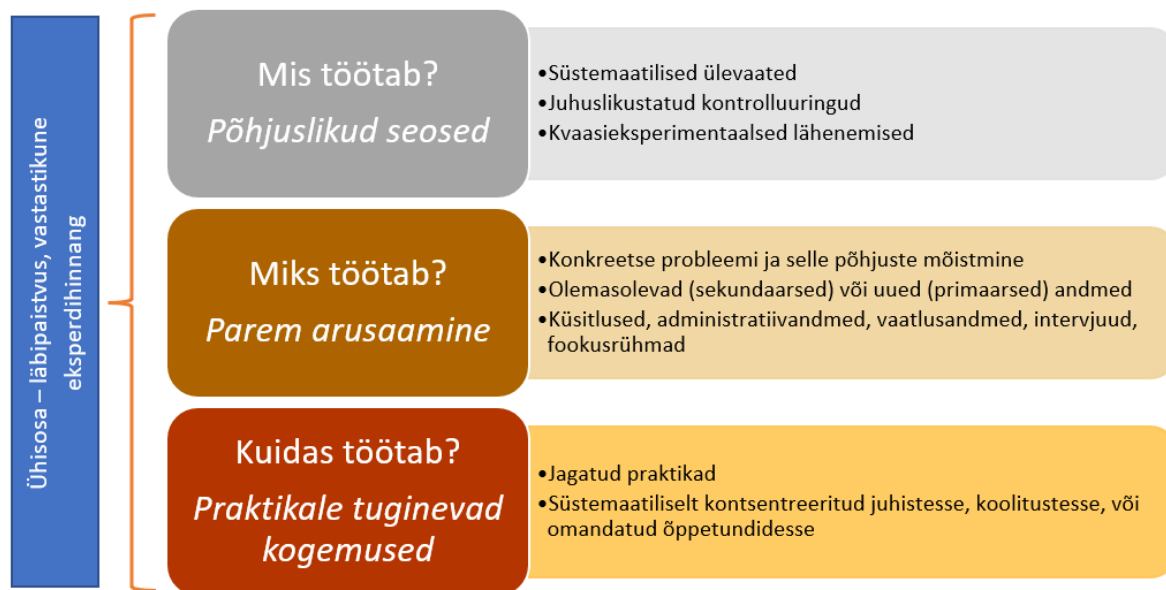
Käesolevas analüüsis erinevate sekkumiste all väljatoodud andmete kogumise soovitused lähtuvad sellest, milliseid andmeid võiks PPA ise või koostöö uuringupartneritega sekkumise kohta üldiselt koguma hakata/edasi koguda, et luua

baas edaspidiste mõju-uuringute teostamiseks. Samuti annab pidev andmete kogumine võimaluse tuvastada muutusi enne ja pärast erinevate sekkumiste rakendamist ning kui andmed on kogutud piisava detailsusega kindlaksmääratud piirkonna põhiselt, siis võrrelda ka sekkumisest mõjutatud ning mittemõjutatud inimrühmi/inimesi. Seega **soovitame välja töötada/täiendada olemasolevat indikaatorite süsteemi, mis võimaldaks vajadusel piisava detailsusega piirkondlikku analüüsi teostamist.**

Uuringute mõju hindamisel tuleb otsustada, millisele küsimusele vastust otsitakse ning kas selleks on vajalikud ressursid olemas. Selleks, et vastata küsimusele „Kas [sekkumine] võib töötada?“, tuleb läbi viia **mõjususe uuring** (ingl k *efficacy trial*), kus sekkumise mõju uuritakse kõrgelt kontrollitud uuringutingimustes (nn ideaaltingimustes), uuringu populatsioon on hoolikalt valitud ning homogeenne, esineb mitmeid välistamiskriteeriume, teenusepakkujad on suure kogemusega ning kõrgelt koolitatud, rakendamine on standardiseeritud ning rangelt jõustatud (et tagada võimalikult kõrge rakendustruudus) ja samal ajal teisi sekkumisi aset leida ei tohi. Vastamaks küsimusele „Kas [sekkumine] töötab?“ , viiakse läbi **tulemuslikkuse uuring** (ingl k *effectiveness trial*), kus sekkumise mõju uuritakse tavatingimustes, uuringu populatsioon on heterogeenne (see eeldab ka suuremat valimit), välistamiskriteeriume on vähe või mitte üldse, uuring on esinduslik tavateenusepakkujate osas, rakendamine toimub paindlikkusega ning samaaegsed muud sekkumised ja sekkumiste vahetamine on lubatud. Kuigi mõjususe uuringud suurendavad sekkumise mõju tuvastamise tõenäosust (eeldusel, et see on olemas), võetakse tulemuslikkuse uuringutes arvesse väliseid tegureid, mis võivad sekkumise mõju vähendada (Singal et al., 2014; Gottfredson et al., 2015;).

Lisaks tasub silmas pidada ka seda, mida soovitakse sekkumiste mõju uurides saavutada – kas on huvi teada saada, mis töötab ja mis mitte – või on ka tarvis teadmist sellest, miks mingi sekkumine töötab? Ei tasu kõrvale jätta ka praktikale tuginevaid teadmisi ja kogemusi, mis aitavad vastata küsimusele „kuidas töötab?“. Joonisel 2 on toodud erinevat tüüpi uuringud, mida tasub kaaluda vastavalt sellele, millised on uurimisküsimused (Miller, 2013).

Joonis 2. Kuidas sobitada meetod uurimisküsimusega?

Komplekssete sekkumiste uurimisel jääb sageli väheks ainult küsimusest, kas sekkumine töötab või mitte, selles tähenduses, et kas see saavutab oma soovitud eesmärgi. Vaja on küsida laiemalt: vaadelda ka kaasnevaid mõjusid, hinnata sekkumise väärtust võrreldes ressurssidega, mis kuluvad selle läbiviimiseks, teha kindlaks mehhanismid, mille kaudu see töötab ning võtta arvesse, kuidas sekkumine suhestub konteksti, milles teda rakendatakse – ja viimaks ka seda, kuidas tõendeid saab kasutada reaalses elus otsuste tegemiseks. **Kui valik on täpsete vastuste vahel kitsastele küsimustele ja vähem kindlate vastuste vahel laiematele ja komplekssematele küsimustele, tuleks uurijatel vastata neile küsimustele, mis on otsusetegijatele kõige kasulikumad, mitte nendele, millele saab täpsemalt vastata** (Skivington et al., 2021).

Igas uuringu faasis tuleks leida vastused kuuele põhilisele küsimusele:

1. Kuidas sekkumine suhestub oma kontekstiga?
2. Mis on sekkumise aluseks olev programmiteooria?
3. Kuidas erinevate osapoolte vaatenurki saab uuringut tehes arvesse võtta?
4. Millised on peamised määramatuse allikad?
5. Kuidas saab sekkumist paremaks muuta?
6. Mis on sekkumise tagajärjeks olev ressurssivajadus ja tulemused?

Nende küsimuste vastused aitavad otsustada, kas uuringuga edasi minna või tuleb pöörduda varasemasse faasi tagasi (Skivington et al., 2021).

Kuna analüüs ja andmete kogumise soovitused põhinevad suuresti teiste riikide (Suurbritannia, USA, Kanada, Austraalia jne) praktikatel, kogemustel, kontekstidel ja süsteemidel, tuleks iga sekkumise puhul eraldi hinnata nende andmete kogumise ja kasutamise võimalikkust ja vajadust Eesti kontekstis. Seetõttu **soovitame enne mõju-uuringuid läbi viia rakendatavusuuringuid, et hinnata, mil määral ja millisel kujul on põhjalikud ja mitmetasandilised mõjuhindamised üldse teostatavad ja õigustatud.**

Soovitame teha koostööd esmalt sekkumise läbiviimisega seotud teiste osapooltega ning samuti asjakohaste akadeemiliste asutustega. Miller (2013) toob esile jätkusuutliku haridus- ja teadusalase koostöö olulisuse politsei ja akadeemiliste institutsioonide vahel, mis joonistub hästi välja ka WWCCRI algatuses. Teadusalane koostöö tõstab politseiametnike seas suutlikkust uurimistööd mõista, kritiseerida ja kasutada; suurendab/kiirendab kuritegevusest ja politseitööst arusaamist ning tõendusel põhineva probleemilahenduse kasutamist. Lisaks aitab koostöö kaasa innovatsioonile uuringute tõendusbaasi loomisel ning selle rakendamisel läbi teadmiste vahetamise erinevatel politseitöö tasanditel (Miller, 2013). Seetõttu **soovitame teadlikult erinevatest akadeemilistest partneritest koosneva koostöövõrgustiku loomist või täiendamist, kes aitaksid panustada erinevate valdkondade ennetustegevuste rakendus- ja mõju-uuringute planeerimisse, läbiviimisesse ja analüüsi.**

Kokkuvõttes, PPA ennetustegevuste võrdlus Suurbritannia CRT sekkumistega annab esmase arusaama, millised PPA tegevused võivad olla mõjusad ning millistel suurem mõju puudub, aitab rohkem tähelepanu pöörata juba käimasolevatele paljutootava mõjuga sekkumistele, vältida kahjuliku mõjuga või mõju mitteomavate sekkumiste sooritamist ning võib-olla kaaluda ka täiesti uute sekkumiste ellu kutsumist või mujalt riikidest ületoomist ja kohendamist. Samas tuleb silmas pidada, et nende sekkumiste hindamise taga olevad ülevaateartiklid põhinevad teistes riikides läbiviidud uuringutel ning ei pruugi alati Eesti konteksti üle tooduna täpselt samu tulemusi anda. Seega peaks lähtuma iga sekkumise edasisel elluviimisel ka Eestis läbiviidud hindamistest ning PPA, partnerite ja sekkumise saajate tagasisidest. Sekkumiste kohta asjakohaste andmete kogumine ning rakendatavusuuringute läbiviimine loob aluse tulevikus mõju-uuringute läbiviimiseks ning teaduspartnerlus teadusasutuste ja uuringukeskustega võib aidata nii sekkumispõhiste uuringute planeerimisel ja läbiviimisel kui ka üldiselt ametnike arusaama suurendamisel teadusel põhinevast politseitööst.

Kasutatud kirjandus

- Adams, K. (2003). The effectiveness of juvenile curfews at crime prevention. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 587(1), 136–159. <https://doi.org/10.1177/0002716202250944>
- Anderson, P., Chisholm, D., & Fuhr, D. C. (2009). Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm caused by alcohol. *The Lancet*, 373(9682), 2234–2246. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(09\)60744-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(09)60744-3)
- Aos, S., Phipps, P., Barnoski, R., & Lieb, R. (2001). *The comparative costs and benefits of programs to reduce crime (Version 4.0). Document Number 01-05-1201*. Washington State Institute for Public Policy.
- AUDIT test*. (2016). Tervise Arengu Instituut. https://alkoinfo.ee/wp-content/uploads/2016/09/audit_EST.pdf
- Babcock, J. C., Green, C. E., & Robie, C. (2004). Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical Psychology Review*, 23(8), 1023–1053. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2002.07.001>
- Baldwin, S. A., Christian, S., Berkeljon, A., & Shadish, W. R. (2012). The effects of family therapies for adolescent delinquency and substance abuse: A meta-analysis. *Journal of Marital and Family Therapy*, 38(1), 281–304. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2011.00248.x>
- Barnett-Woods, B. (2013). The alleyway transformation: Secondary service street to urban public space. *Panorama*, 48–53.
- Bedard, R. M. (2004). *Wilderness therapy programs for juvenile delinquents: A meta-analysis*. Colorado State University.
- Belur, J., Thornton, A., Tompson, L., Manning, M., Sidebottom, A., & Bowers, K. (2020). A systematic review of the effectiveness of the electronic monitoring of offenders. *Journal of Criminal Justice*, 68, 101686. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101686>
- Belur, J., Tompson, L., Thornton, A., & Simon, M. (2021). Interrater reliability in systematic review methodology: Exploring variation in coder decision-making. *Sociological Methods & Research*, 50(2), 837–865. <https://doi.org/10.1177/0049124118799372>
- Bennett, T., Holloway, K., & Farrington, D. (2008). The effectiveness of neighborhood watch. *Campbell Systematic Reviews*, 4(1), 1–46. <https://doi.org/10.4073/csr.2008.18>
- Bergen, G., Pitan, A., Qu, S., Shults, R. A., Chattopadhyay, S. K., Elder, R. W., Sleet, D. A., Coleman, H. L., Compton, R. P., Nichols, J. L., Clymer, J. M., & Calvert, W. B. (2014). Publicized sobriety checkpoint programs. *American Journal of Preventive Medicine*, 46(5), 529–539. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2014.01.018>
- Bilukha, O., Hahn, R. A., Crosby, A., Fullilove, M. T., Liberman, A., Moscicki, E., Snyder, S., Tuma, F., Corso, P., Schofield, A., & Briss, P. A. (2005). The effectiveness of early childhood

- home visitation in preventing violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(2), 11–39. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.10.004>
- Bouchard, J., & Wong, J. S. (2017). A jury of their peers: A meta-analysis of the effects of teen court on criminal recidivism. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(7), 1472–1487. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0667-7>
- Bowen, D. J., Kreuter, M., Spring, B., Cofta-Woerpel, L., Linnan, L., Weiner, D., Bakken, S., Kaplan, C. P., Squiers, L., Fabrizio, C., & Fernandez, M. (2009). How we design feasibility studies. *American Journal of Preventive Medicine*, 36(5), 452–457. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2009.02.002>
- Bowers, K., Tompson, L., & Johnson, S. (2014). Implementing information science in policing: Mapping the evidence base. *Policing*, 8(4), 339–352. <https://doi.org/10.1093/police/pau052>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss. Vol. 1. Attachment*. Basic Books.
- Bradshaw, W., Roseborough, D., & Umbreit, M. S. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24(1), 87–98. <https://doi.org/10.1002/crq.159>
- Braga, A. A., Turchan, B., Papachristos, A. V., & Hureau, D. M. (2019). Hot spots policing of small geographic areas effects on crime. *Campbell Systematic Reviews*, 15(3), e1046. <https://doi.org/10.1002/cl2.1046>
- Braga, A. A., Weisburd, D., & Turchan, B. (2019). Focused deterrence strategies effects on crime: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 15(3), e1051. <https://doi.org/10.1002/cl2.1051>
- Braga, A. A., Welsh, B. C., & Schnell, C. (2019). Disorder policing to reduce crime: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 15(3), e1050. <https://doi.org/10.1002/cl2.1050>
- Brännström, L., Kaunitz, C., Andershed, A.-K., South, S., & Smedslund, G. (2016). Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behavior in adolescents and adults: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 27, 30–41. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.02.006>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brice, J. M., & Boyle, A. A. (2020). Are ED-based violence intervention programmes effective in reducing revictimisation and perpetration in victims of violence? A systematic review. *Emergency Medicine Journal*, 489–495. <https://doi.org/10.1136/emered-2019-208970>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

- Casteel, C., & Peek-Asa, C. (2000). Effectiveness of crime prevention through environmental design (CPTED) in reducing robberies. *American Journal of Preventive Medicine, 18*(4), 99–115. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(00\)00146-X](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(00)00146-X)
- Chadwick, N., Dewolf, A., & Serin, R. (2015). Effectively training community supervision officers: A meta-analytic review of the impact on offender outcome. *Criminal Justice and Behavior, 42*(10), 977–989. <https://doi.org/10.1177/0093854815595661>
- Cheliotis, L. K. (2008). Reconsidering the effectiveness of temporary release: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior, 13*(3), 153–168. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.02.004>
- Clarke, M., Brown, S., & Völlm, B. (2017). Circles of support and accountability for sex offenders: A systematic review of outcomes. *Sexual Abuse, 29*(5), 446–478. <https://doi.org/10.1177/1079063215603691>
- Coben, J. H., & Larkin, G. L. (1999). Effectiveness of ignition interlock devices in reducing drunk driving recidivism. *American Journal of Preventive Medicine, 16*(1), 81–87. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00117-2](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00117-2)
- Cohn, E. G., Kakar, S., Perkins, C., Steinbach, R., & Edwards, P. (2020). Red light camera interventions for reducing traffic violations and traffic crashes: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews, 16*(2), e1091. <https://doi.org/10.1002/cl2.1091>
- College of Policing. (2023a). *About the crime reduction toolkit and EMMIE framework*. <https://www.college.police.uk/research/crime-reduction-toolkit/about-toolkit-emmie>;
- College of Policing. (2023b). *Crime reduction toolkit*. <https://www.college.police.uk/research/crime-reduction-toolkit>;
- Cooke, B. J., & Farrington, D. P. (2016). The effectiveness of dog-training programs in prison: A systematic review and meta-analysis of the literature. *The Prison Journal, 96*(6), 854–876. <https://doi.org/10.1177/0032885516671919>
- Cox, S. M., Davidson, W. S., & Bynum, T. S. (1995). A meta-analytic assessment of delinquency-related outcomes of alternative education programs. *Crime & Delinquency, 41*(2), 219–234. <https://doi.org/10.1177/001128795041002004>
- Croci, G., Laycock, G., & Chainey, S. (2022). A realistic approach to policy formulation: The adapted EMMIE framework. *Policy Studies, 1*–21. <https://doi.org/10.1080/01442872.2022.2077925>
- Cross, B. (2011). *Mental health courts effectiveness in reducing recidivism and improving clinical outcomes: A meta-analysis* [USF Tampa]. <https://digitalcommons.usf.edu/etd/3052>
- Cubitt, T. I., Lesic, R., Myers, G. L., & Corry, R. (2017). Body-worn video: A systematic review of literature. *Australian & New Zealand Journal of Criminology, 50*(3), 379–396. <https://doi.org/10.1177/0004865816638909>

- Davies, T., & Johnson, S. D. (2015). Examining the relationship between road structure and burglary risk via quantitative network analysis. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(3), 481–507. <https://doi.org/10.1007/s10940-014-9235-4>
- Davis, L. M. (2013). *Evaluating the effectiveness of correctional education: A meta-analysis of programs that provide education to incarcerated adults*. RAND Corporation.
- Davis, R. C., Weisburd, D., & Taylor, B. (2008). Effects of second responder programs on repeat incidents of family abuse: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 4(1), 1–38. <https://doi.org/10.4073/csr.2008.15>
- Daykin, N., De Viggiani, N., Pilkington, P., & Moriarty, Y. (2013). Music making for health, well-being and behaviour change in youth justice settings: A systematic review. *Health Promotion International*, 28(2), 197–210. <https://doi.org/10.1093/heapro/das005>
- De Koker, P., Mathews, C., Zuch, M., Bastien, S., & Mason-Jones, A. J. (2014). A systematic review of interventions for preventing adolescent intimate partner violence. *Journal of Adolescent Health*, 54(1), 3–13. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.08.008>
- De La Rue, L., Polanin, J. R., Espelage, D. L., & Pigott, T. D. (2014). School-based interventions to reduce dating and sexual violence: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 10(1). <https://doi.org/10.4073/csr.2014.7>
- Deppman. (2023). *Eesti Naabrivalve*. Ühingust. <https://naabrivalve.ee/naabrivalve/uhingust/>;
- Eck, J. E. (2017). *Opportunity structure for bad place management: A theory to assist effective regulation of high crime places* (1st ed., Vol. 22). Routledge.
- Edwards, P., Jarrett, C., Perkins, C., Beecher, D., Steinbach, R., & Roberts, I. G. (2015). Mediation, mentoring and peer support to reduce youth violence: A systematic review. *What Works: Crime Reduction Systematic Review Series. (No 2)*, 2, 69.
- Eesti Naabrivalve. (n.d.). *Ühingust*. Retrieved May 5, 2023, from <https://naabrivalve.ee/naabrivalve/uhingust/>
- Egli, N., Pina, M., Christensen, P. S., Aebi, M., & Killias, M. (2009). Effects of drug substitution programs on offending among drug-addicts. *Campbell Systematic Reviews*, 5(1), 1–40. <https://doi.org/10.4073/csr.2009.3>
- Ekblom, P. (2011). *Crime prevention, security and community safety using the 5is framework* (1st ed.). Palgrave Macmillan London.
- Elder, R. W., Nichols, J. L., Shults, R. A., Sleet, D. A., Barrios, L., & Compton, R. P. (2005). Effectiveness of school-based programs for reducing drinking and driving and riding with drinking drivers: A systematic review. *American Journal of Preventative Medicine*, 28(5), 288–304.
- Elder, R. W., Shults, R. A., Sleet, D. A., Nichols, J. L., Thompson, R. S., & Rajab, W. (2004). Effectiveness of mass media campaigns for reducing drinking and driving and alcohol-

- involved crashes. *American Journal of Preventive Medicine*, 27(1), 57–65. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.03.002>
- Elder, R. W., Shults, R. A., Sleet, D. A., Nichols, J. L., Zaza, S., & Thompson, R. S. (2002). Effectiveness of sobriety checkpoints for reducing alcohol-involved crashes. *Traffic Injury Prevention*, 3(4), 266–274. <https://doi.org/10.1080/15389580214623>
- Erikson, E. (1950). *Childhood and society*. W.W. Norton.
- Erke, A., Goldenbeld, C., & Vaa, T. (2009). The effects of drink-driving checkpoints on crashes—A meta-analysis. *Accident Analysis & Prevention*, 41(5), 914–923. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2009.05.005>
- Farrington, D. P., Gill, M., Waples, S. J., & Argomaniz, J. (2007). The effects of closed-circuit television on crime: Meta-analysis of an English national quasi-experimental multi-site evaluation. *Journal of Experimental Criminology*, 3(1), 21–38. <https://doi.org/10.1007/s11292-007-9024-2>
- Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2003). Family-based prevention of offending: A meta-analysis. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 36(2), 127–151. <https://doi.org/10.1375/acri.36.2.127>
- Fellmeth, G. L., Heffernan, C., Nurse, J., Habibula, S., & Sethi, D. (2013). Educational and skills-based interventions for preventing relationship and dating violence in adolescents and young adults. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 6, CD004534. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004534.pub3>
- Ferguson, L. M., & Wormith, J. S. (2013). A meta-analysis of moral reconnection therapy. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(9), 1076–1106. <https://doi.org/10.1177/0306624X12447771>
- Fleming, J. (2018). How do the police respond to evidence-based policing? In R. A. W. Rhodes (Ed.), *Narrative Policy Analysis* (pp. 221–239). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76635-5_10
- Garner, J., & Maxwell, C. (2010). *The crime control effects of criminal sanctions for intimate partner violence*. US National Institute of Justice.
- Global Policing Database*. (2023a). <https://gpd.uq.edu.au/s/gpd/page/about>; 03.05.2023
- Global Policing Database*. (2023b). *Global Policing Database*. About. <https://gpd.uq.edu.au/s/gpd/page/about>
- Goss, C. W., Van Bramer, L. D., Gliner, J. A., Porter, T. R., Roberts, I. G., & DiGuseppi, C. (2008). Increased police patrols for preventing alcohol-impaired driving. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4, CD005242. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD005242.pub2>
- Gottfredson, D. C., Cook, T. D., Gardner, F. E. M., Gorman-Smith, D., Howe, G. W., Sandler, I. N., & Zafft, K. M. (2015). Standards of Evidence for Efficacy, Effectiveness, and Scale-up

Research in Prevention Science: Next Generation. *Prevention Science*, 16(7), 893–926. <https://doi.org/10.1007/s11121-015-0555-x>

Gough, D., Maidment, C., & Sharples, J. (2018). *UK What Works Centres: Aims, methods and contexts*. EPPI Centre, Social Science Research Unit, UCL Institute of Education, University College London.

Grønnerød, C., Grønnerød, J. S., & Grøndahl, P. (2015a). Psychological treatment of sexual offenders against children: A meta-analytic review of treatment outcome studies. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(3), 280–290. <https://doi.org/10.1177/1524838014526043>

Grønnerød, C., Grønnerød, J. S., & Grøndahl, P. (2015b). Psychological treatment of sexual offenders against children: A meta-analytic review of treatment outcome studies. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(3), 280–290. <https://doi.org/10.1177/1524838014526043>

Hage, S. A. (2008). *Alleys: Negotiating identity in traditional, urban, and new urban communities*. University of Massachusetts Amherst.

Hahn, R. A., Bilukha, O., Crosby, A., Fullilove, M. T., Liberman, A., Moscicki, E., Snyder, S., Tuma, F., & Briss, P. A. (2005). Firearms laws and the reduction of violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(2), 40–71. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.10.005>

Hahn, R. A., Bilukha, O., Lowy, J., Crosby, A., Fullilove, M. T., Liberman, A., Moscicki, E., Snyder, S., Tuma, F., Corso, P., & Schofield, A. (2005). The effectiveness of therapeutic foster care for the prevention of violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(2), 72–90. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.10.007>

Hahn, R. A., Kuzara, J. L., Elder, R., Brewer, R., Chattopadhyay, S., Fielding, J., Naimi, T. S., Toomey, T., Middleton, J. C., & Lawrence, B. (2010). Effectiveness of policies restricting hours of alcohol sales in preventing excessive alcohol consumption and related harms. *American Journal of Preventive Medicine*, 39(6), 590–604. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2010.09.016>

Haridus-ja Teadusministeerium. (2023). *Toe vajadusega õpilased: Õppekorraldus ja tugiteenused*. <https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/toe-vajadusega-opilased-oppekorraldus-ja-tugiteenused#tugi>

Henwood, K. S., Chou, S., & Browne, K. D. (2015). A systematic review and meta-analysis on the effectiveness of CBT informed anger management. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 280–292. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.09.011>

Hinkle, J. C., Weisburd, D., Telep, C. W., & Petersen, K. (2020). Problem-oriented policing for reducing crime and disorder: An updated systematic review and meta-analysis. *Campbell Systematic Reviews*, 16(2), e1089. <https://doi.org/10.1002/cl2.1089>

Hinshaw, M. (2010). *How to make urban alleys work*. <http://crosscut.com/2010/03/how-make-urban-alleys-work/>

Jacobs, J. (1962). *The death and life of the great American cities*. Random House.

- Johnson, S. D., & Bowers, K. J. (2010). Permeability and burglary risk: Are cul-de-sacs safer? *Journal of Quantitative Criminology*, 26(1), 89–111. <https://doi.org/10.1007/s10940-009-9084-8>
- Johnson, S. D., Tilley, N., & Bowers, K. J. (2015). Introducing EMMIE: An evidence rating scale to encourage mixed-method crime prevention synthesis reviews. *Journal of Experimental Criminology*, 11(3), 459–473. <https://doi.org/10.1007/s11292-015-9238-7>
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2008). *The influence of mentoring on reoffending*. Swedish National Council for Crime Prevention. <https://bra.se/bra-in-english/home/publications/archive/publications/2008-09-09-the-influence-of-mentoring-on-reoffending.html>
- Justiitsministeerium. (2023). *Vanglast vabanenute jätkutugi*. <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/jatkutugi>
- Kallaste, K., & Vaher, M. (2023). *Tugiisik narkootikume tarvitavatele inimestele ehk programm SÜTIK Ülevaade programmi rakendamisest 2018-2022*.
- Kantar. (2021). *Alaaliste õigusrikkumistele suunatud lühisekkumiste analüüs. Lõpparuanne*. Justiitsministeerium.
- Karton, I., & Puolokainen, T. (2014). *Tõsiste käitumisprobleemidega lastele ning nende peredele suunatud tõendus põhiste programmide võrdlev uuring*. Tartu Ülikool.
- Kass, V. (2020). *Ülevaade vägivallast loobumise toetamise teenusest Eestis 2020. Aastal*. Sotsiaalkindlustusamet.
- Keizer, K., Lindenberg, S., & Steg, L. (2008). The spreading of disorder. *Science*, 322(5908), 1681–1685. <https://doi.org/10.1126/science.1161405>
- Kisely, S. R., Campbell, L. A., & O'Reilly, R. (2017). Compulsory community and involuntary outpatient treatment for people with severe mental disorders. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2017(6). <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004408.pub5>
- Kiusamisest vabaks. (n.d.). *Programm "Kiusamisest vabaks!"* Kiusamisest vabaks. Retrieved May 5, 2023, from <https://kiusamisestvabaks.ee/programmist/kiusamisest-vabaks/>
- Knutsson, J., & Tompson, L. (Eds.). (2017). *Advances in evidence-based policing* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315518299>
- Kriminaalpoliitika.ee. (2023a). *Agressiivsuse asendamise treening*. Kriminaalpoliitika. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/agressiivsuse-asendamise-treening>
- Kriminaalpoliitika.ee. (2023b). *Mitmedimensiooniline pereteraapia MDFT*. Kriminaalpoliitika. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft>
- Kriminaalpoliitika.ee. (2023c). *Programm SÜTIK uimastitarvitajatele*. Kriminaalpoliitika. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/programm-sutik-uimastitarvitajatele>

- Kriminaalpoliitika.ee. (2023d). *Seksuaalkurjategijate programm "Uus suund."* Kriminaalpoliitika. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/seksuaalkurjategijate-programm-uus-suund>
- Kriminaalpoliitika.ee. (2023e). *Sotsiaalprogrammid.* Kriminaalpoliitika. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid>
- Lapse Heaolu Arengukeskus.* (2023). Arengukeskus. <https://www.lapseheaolu.ee/norra-toetuse>
- Leschied, A. W., & Cunningham, A. (2002). *Seeking effective interventions for young offenders: Interim results of a four-year randomized study of multisystemic therapy in Ontario, Canada.* London, Ontario: Centre for Children and Families in the Justice System.
- Levald, A., Sibul, J. J., Proosa, M., Klein, M., Lehtovuori, P., van Soomeren, P., Viikmaa, T., & Paaver, T. (2015). *CPTED käsiraamat politseinikele.* Politsei- ja Piirivalveamet.
- Liikluspsühholoogiline järelkoolitusprogramm KOJU.* (n.d.). Retrieved May 14, 2023, from <https://www.koju.eu/site/tutvustus>
- Lipsey, M. W., Landenberger, N. A., & Wilson, S. J. (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, 3(1), 1–27. <https://doi.org/10.4073/csr.2007.6>
- Lipsey, M. W., & Wilson, D. B. (2002). *Effect size calculator and SPSS macros available.* <http://mason.gmu.edu/~dwilsonb/ma.html>
- Lipton, D. S., Pearson, F. S., Cleland, C. M., & Yee, D. (2002). The effects of therapeutic communities and milieu therapy on recidivism: Meta-analytic Findings from the Correctional Drug Abuse Treatment Effectiveness (CDATE) study. In J. McGuire (Ed.), *Offender Rehabilitation and Treatment* (pp. 39–77). John Wiley & Sons Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470713464.ch2>
- Littell, J. H., Campbell, M., Green, S., & Toews, B. (2005). Multisystemic Therapy for social, emotional, and behavioral problems in youth aged 10-17. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4, CD004797. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004797.pub4>
- Livingstone, N., MacDonald, G. M., & Carr, N. (2013). Restorative justice conferencing for reducing recidivism in young offenders (aged 7 to 21). *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2, CD008898.
- Lootuse küla. (2023). *Programm.* <https://lootusekula.ee/programm-2/>
- Lösel, F., & Beelmann, A. (2003). Effects of child skills training in preventing antisocial behavior: A systematic review of randomized evaluations. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 587(1), 84–109. <https://doi.org/10.1177/0002716202250793>
- Luige, M., Härson, T., Vilbiks, I., & Kreek, K. (2019). *Politsei-ja Piirivalveameti strateegia.* Politsei- ja Piirivalveamet.

- Lum, C., Koper, C. S., Wilson, D. B., Stoltz, M., Goodier, M., Eggins, E., Higginson, A., & Mazerolle, L. (2020). Body-worn cameras' effects on police officers and citizen behavior: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 16(3), e1112. <https://doi.org/10.1002/cl2.1112>
- Lumsden, K., & Goode, J. (2018). Policing research and the rise of the 'evidence-base': Police officer and staff understandings of research, its implementation and 'what works.' *Sociology*, 52(4), 813–829. <https://doi.org/10.1177/0038038516664684>
- Maanteeamet. (n.d.). *Alkoluku kasutamise vähendamaks sõiduki juhtimist alkoholi mõju all*. Maanteeamet.
- MacDonald, G. M., & Turner, W. (2007). Treatment foster care for improving outcomes in children and young people. *Campbell Systematic Reviews*, 3(1), 1–95. <https://doi.org/10.4073/csr.2007.9>
- Makarios, M. D., & Pratt, T. C. (2012). The effectiveness of policies and programs that attempt to reduce firearm violence: A meta-analysis. *Crime & Delinquency*, 58(2), 222–244. <https://doi.org/10.1177/001128708321321>
- Marlowe, D. B., Festinger, D. S., Arabia, P. L., Croft, J. R., Patapis, N. S., & Dugosh, K. L. (2009). A systematic review of DWI court program evaluations. In *Marlowe, D.B (ed.) Drug court review, Vol. VI, Issue 2* (pp. 1–52). National Drug Court Institute.
- Middleton, J. C., Hahn, R. A., Kuzara, J. L., Elder, R., Brewer, R., Chattopadhyay, S., Fielding, J., Naimi, T. S., Toomey, T., & Lawrence, B. (2010). Effectiveness of policies maintaining or restricting days of alcohol sales on excessive alcohol consumption and related harms. *American Journal of Preventive Medicine*, 39(6), 575–589. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2010.09.015>
- Miller, N. (2013). *What works for crime reduction: Linking research to policing*. College of Policing, London, UK.
- Mitchell, M. M., Spooner, K., Jia, D., & Zhang, Y. (2016). The effect of prison visitation on reentry success: A meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*, 47, 74–83. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.07.006>
- Narko.ee. (2023). *Sõltuvusravi, sh opioidsõltuvuse asendusravi*. <https://www.narko.ee/siit-saad-abi/soltuvusravi-sh-opioidisoltuvuse-asendusaravi/>
- National Crime Prevention Council. (2001). *Are we safe? The 2000 National Crime Prevention Survey* (No. 186729; p. 51). National Crime Prevention Council.
- National Institute of Justice. (2023). *Practices, programs*. CrimeSolutions. Reliable Research. Real Results. <https://crimesolutions.ojp.gov/%3Cfront%3E>
- Nepal, S., Kypri, K., Pursey, K., Attia, J., Chikritzhs, T., & Miller, P. (2018). Effectiveness of lockouts in reducing alcohol-related harm: Systematic review. *Drug and Alcohol Review*, 37(4), 527–536. <https://doi.org/10.1111/dar.12699>

- Newbury-Birch, D., McGovern, R., Birch, J., O'Neill, G., Kaner, H., Sondhi, A., & Lynch, K. (2016). A rapid systematic review of what we know about alcohol use disorders and brief interventions in the criminal justice system. *International Journal of Prisoner Health*, *12*(1), 57–70. <https://doi.org/10.1108/IJPH-08-2015-0024>
- Newman, O. (1972). *Defensible space. Crime prevention through urban design*. MacMilan.
- Noaks, L. (2007). Book review: Bullock, K., Erol, R., & Tilley, N. (2006). Problem-orientated policing and partnerships. Devon: Willan, Pp. 222. *International Criminal Justice Review*, *17*(4), 359–361. <https://doi.org/10.1177/1057567707311565>
- Nugent, W. R., Williams, M., & Umbreit, M. S. (2004). Participation in victim-offender mediation and the prevalence of subsequent delinquent behavior: A meta-analysis. *Research on Social Work Practice*, *14*(6), 408–416. <https://doi.org/10.1177/1049731504265831>
- O'Doherty, L., Hegarty, K., Ramsay, J., Davidson, L. L., Feder, G., & Taft, A. (2015). Screening women for intimate partner violence in healthcare settings. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, *2015*(7), CD007007. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD007007.pub3>
- Olds, D. L., Henderson, C. R., Phelps, C., Kitzman, H., & Hanks, C. (1993). Effect of prenatal and infancy nurse home visitation on government spending. *Medical Care*, *31*(2), 155–174. <https://doi.org/10.1097/00005650-199302000-00006>
- Osei, G. K., Gorey, K. M., & Hernandez Jozefowicz, D. M. (2016). Delinquency and crime prevention: Overview of research comparing treatment foster care and group care. *Child & Youth Care Forum*, *45*(1), 33–46. <https://doi.org/10.1007/s10566-015-9315-0>
- Pawson, R. (2002). Evidence-based policy: The promise of “realist synthesis.” *Evaluation*, *8*(3), 340–358. <https://doi.org/10.1177/135638902401462448>
- Perry, A. E., Neilson, M., Martyn-St James, M., Glanville, J. M., Woodhouse, R., Godfrey, C., & Hewitt, C. (2015). Pharmacological interventions for drug-using offenders. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD010862.pub2>
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., Hollis-Peel, M. E., & Lavenberg, J. G. (2013). Scared Straight and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, *9*(1), 1–55. <https://doi.org/10.4073/csr.2013.5>
- Piza, E. L., Welsh, B. C., Farrington, D. P., & Thomas, A. L. (2019). CCTV surveillance for crime prevention: A 40-year systematic review with meta-analysis. *Criminology & Public Policy*, *18*(1), 135–159. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12419>
- Plotnick, R. D., & Deppman, L. (1999). Using benefit-cost analysis to assess child abuse prevention and intervention programs. *Child Welfare*, *78*, 381–403.
- Politsei- ja Piirivalveamet. (2018). *Ennetustöö kontseptsioon*. Politsei- ja Piirivalveamet.
- Politsei- ja Piirivalveamet. (2020). *Turvalise ruumi loomise kontseptsioon*.

- Politsei- ja Piirivalveamet. (2023a). *Ennetusalased materjalid*. <https://www.politsei.ee/et/juhend/ennetusalased-materjalid>
- Politsei- ja Piirivalveamet. (2023b). *Ülevaade ennetustööst*. Politsei- ja Piirivalveamet. <https://www.politsei.ee/et/uelevaade-ennetustoeost>
- Popova, S., Giesbrecht, N., Bekmuradov, D., & Patra, J. (2009). Hours and days of sale and density of alcohol outlets: Impacts on alcohol consumption and damage: A systematic review. *Alcohol and Alcoholism*, 44(5), 500–516. <https://doi.org/10.1093/alcalc/agg054>
- Poyner, B., & Webb, B. (1991). *Crime free housing*. Butterworth Architect.
- Prosman, G.-J., Lo Fo Wong, S. H., van der Wouden, J. C., & Lagro-Janssen, A. L. (2015). Effectiveness of home visiting in reducing partner violence for families experiencing abuse: A systematic review. *Family Practice*, 32(3), 247–256. <https://doi.org/10.1093/fampra/cmu091>
- Reinson, H., Hämmal, J., Kruuse, K., Rannu, K., & Parder, M.-L. (2021). *Alaealiste õigusrikkumistele suunatud lühisekkumiste analüüs*. Lõpparuanne. Kantar.
- Riigi Teataja. (1992). *Eesti Vabariigi lastekaitse seadus*. Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12850781>
- Riigi Teataja. (2001a). *Alkoholiseadus*. Riigi Teataja 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/AS>
- Riigi Teataja. (2001b). *Karistusseadustik*. Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12792390>
- Riigi Teataja. (2001c). *Relvaseadus*. Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13166920>
- Sarteschi, C. M., Vaughn, M. G., & Kim, K. (2011). Assessing the effectiveness of mental health courts: A quantitative review. *Journal of Criminal Justice*, 39(1), 12–20. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.11.003>
- Shaffer, D. K. (2006). *Reconsidering drug court effectiveness: A meta-analytic view*. University of Cincinnati.
- Sidebottom, A. (2020). *Problem-oriented policing in England and Wales 2019*. College of Policing.
- Sidebottom, A., Thornton, A., Tompson, L., Belur, J., Tilley, N., & Bowers, K. (2017). A systematic review of tagging as a method to reduce theft in retail environments. *Crime Science*, 6(1), 7. <https://doi.org/10.1186/s40163-017-0068-y>
- Sidebottom, A., Tompson, L., Thornton, A., Bullock, K., Tilley, N., Bowers, K., & Johnson, S. D. (2018). Gating alleys to reduce crime: A meta-analysis and realist synthesis. *Justice Quarterly*, 35(1), 55–86. <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1293135>
- Sims, L., & Byron, C. (2001a). *Neighbourhood watch: Findings From the 2000 British Crime Survey*.

Sims, L., & Byron, C. (2001b). *Neighbourhood watch: Findings from the 2000 British Crime Survey*. U.S. Department of Justice.

Singal, A. G., Higgins, P. D. R., & Waljee, A. K. (2014). A primer on effectiveness and efficacy trials. *Clinical and Translational Gastroenterology*, 5(1), e45. <https://doi.org/10.1038/ctg.2013.13>

Siseministeerium. (2021a). *Eesti valdkondadeülese ennetuse kontseptsioon*.

Siseministeerium. (2021b). *Valdkonnaülese ennetuse põhimõtete kokkulepe*.

Siseministeerium. (2023a). *Ennetus peab olema valdkondade ülene*. <https://www.siseministeerium.ee/ennetus-peab-olema-valdkondade-ulene>

Siseministeerium. (2023b). *Siseturvalisuse arengukava 2020-2030*. <https://www.siseministeerium.ee/stak2030#arengukava-elluviimi>

Skivington, K., Matthews, L., Simpson, S. A., Craig, P., Baird, J., Blazeby, J. M., Boyd, K. A., Craig, N., French, D. P., McIntosh, E., Petticrew, M., Rycroft-Malone, J., White, M., & Moore, L. (2021). A new framework for developing and evaluating complex interventions: Update of Medical Research Council guidance. *BMJ*, n2061. <https://doi.org/10.1136/bmj.n2061>

Smedslund, G., Dalsbø, T. K., Steiro, A., Winsvold, A., & Clench-Aas, J. (2007a). Cognitive behavioural therapy for men who physically abuse their female partner. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3(1), 1–57. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD006048.pub2>

Smedslund, G., Dalsbø, T. K., Steiro, A., Winsvold, A., & Clench-Aas, J. (2007b). Cognitive behavioural therapy for men who physically abuse their female partner. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3(1), 1–57. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD006048.pub2>

Smith, L. A., Gates, S., & Foxcroft, D. (2006). Therapeutic communities for substance related disorder. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 1, CD005338. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD005338.pub2>

Sotsiaalkindlustusamet. (2023a). *Asendushooldus ja kasuvanemlus*. <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/asendushooldus-ja-kasuvanemlus>

Sotsiaalkindlustusamet. (2023b). *Kinnise lasteasutuse teenus*. <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/laste-ja-perede-abistamine/kinnise-lasteasutuse-teenus>

Sotsiaalkindlustusamet. (2023c). *“Ringist välja” mudel*. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/spetsialistile-ja-koostoopartnerile/laste-ja-peredega-tootavale-spetsialistile/ringist-valja-mudel>

Sotsiaalkindlustusamet. (2023d). *Taastav õigus*. <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/taastavoigus>

- Sotsiaalministeerium. (2014). *Alkoholipoliitika roheline raamat*. Sotsiaalministeerium.
- SPIN-programm. (2023). *Mis on SPIN?* SPIN-programm. <https://www.spinprogramm.ee/programm/>
- STAD. (2023). *About STAD*. <http://www.stad.org/en/about-stad>
- Steinbach, R., Perkins, C., Edwards, P., Beechers, D., & Roberts, I. (2016). *Speed cameras to reduce speeding traffic and road traffic injuries*. College of Policing.
- Stockwell, T., & Chikritzhs, T. (2009). Do relaxed trading hours for bars and clubs mean more relaxed drinking? A review of international research on the impacts of changes to permitted hours of drinking. *Crime Prevention and Community Safety*, 11(3), 153–170. <https://doi.org/10.1057/cpcs.2009.11>
- Strang, H., Sherman, L. W., Mayo-Wilson, E., Woods, D., & Ariel, B. (2013). Restorative justice conferencing (rjc) using face-to-face meetings of offenders and victims: Effects on offender recidivism and victim satisfaction. A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 9(1), 1–59. <https://doi.org/10.4073/csr.2013.12>
- Summerfelt, Wm. T. (2003). Program strength and fidelity in evaluation. *Applied Developmental Science*, 7(2), 55–61. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0702_2
- Taheri, S. A. (2016). Do crisis intervention teams reduce arrests and improve officer safety? A systematic review and meta-analysis. *Criminal Justice Policy Review*, 27(1), 76–96. <https://doi.org/10.1177/0887403414556289>
- Taheri, S. A., & Welsh, B. C. (2016). After-school programs for delinquency prevention: A systematic review and meta-analysis. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 14(3), 272–290. <https://doi.org/10.1177/1541204014567542>
- Tervise Arengu Instituut. (2021). „*Terved ja turvalised suhted – noorte kohtinguvägivalla ennetamine*“. *Koolituskava*.
- Tervise Arengu Instituut. (2023). *Tervisesõnastik*. <https://tervisesonastik.tai.ee/>
- Tilley, N. (2016). EMMIE and engineering: What works as evidence to improve decisions? *Evaluation*, 22(3), 304–322. <https://doi.org/10.1177/1356389016656518>
- Tilley, N., & Sidebottom, A. (Eds.). (2017). *Handbook of crime prevention and community safety* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315724393>
- Toe vajadusega õpilased: Õppekorraldus ja tugiteenused*. (2023). Haridus- ja teadusministeerium. <https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/toe-vajadusega-opilased-oppekorraldus-ja-tugiteenused#tugi>
- Tolan, P., Henry, D., Schoeny, M., Bass, A., Lovegrove, P., & Nichols, E. (2013). Mentoring interventions to affect juvenile delinquency and associated problems: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 9(1), 1–158. <https://doi.org/10.4073/csr.2013.10>
- Tompson, L., & Belur, J. (2016). Information retrieval in systematic reviews: A case study of the crime prevention literature. *Journal of Experimental Criminology*, 12(2), 187–207. <https://doi.org/10.1007/s11292-015-9243-x>

- Tompson, L., Belur, J., Thornton, A., Bowers, K. J., Johnson, S. D., Sidebottom, A., Tilley, N., & Laycock, G. (2021). How strong is the evidence-base for crime reduction professionals? *Justice Evaluation Journal*, 4(1), 68–97. <https://doi.org/10.1080/24751979.2020.1818275>
- Transpordiamet. (2023). *Kiiruskaamerad*. <https://www.transpordiamet.ee/kiiruskaamerad>
- Vanglast vabanenute jätkutugi*. (2023). Justiitsministeerium. [Jhttps://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/jatkutugi](https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/jatkutugi)
- Varjupaikade MTÜ. (2023). *Projekt "Käpp ja Käsi."* <https://varjupaik.ee/varjupaikade-mtu/projektid/projekt-kapp-ja-kasi>
- VEPA põhimõtted*. (2023). VEPA käitumisoskuste mäng. <https://www.vepa.ee/tutvustus/vepa-pohimotted/>
- Vigurs, C., Schucan-Bird, K., Quy, K., & Gough, D. (2017). *What works: Crime reduction systematic review series*. UCL Department of Security and Crime Science.
- Wagenaar, A. C., Tobler, A. L., & Komro, K. A. (2010). Effects of alcohol tax and price policies on morbidity and mortality: A systematic review. *American Journal of Public Health*, 100(11), 2270–2278. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.186007>
- Wagenaar, A. C., & Toomey, T. L. (2002). Effects of minimum drinking age laws: Review and analyses of the literature from 1960 to 2000. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement, s14*, 206–225. <https://doi.org/10.15288/jsas.2002.s14.206>
- Washington State Institute for Public Policy. (2014). *Multisystemic Therapy Benefit-Cost Results*. Washington State Institute for Public Policy.
- Weaver, R. D., & Campbell, D. (2015). Fresh start: A meta-analysis of aftercare programs for juvenile offenders. *Research on Social Work Practice*, 25(2), 201–212. <https://doi.org/10.1177/1049731514521302>
- Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (2008). Effects of improved street lighting on crime. *Campbell Systematic Reviews*, 4(1), 1–51. <https://doi.org/10.4073/csr.2008.13>
- Welsh, B. C., & Farrington, D. P. (2009). Public area CCTV and crime prevention: An updated systematic review and meta-analysis. *Justice Quarterly*, 26(4), 716–745. <https://doi.org/10.1080/07418820802506206>
- Wilson, D. B., Brennan, I., & Olaghere, A. (2018). Police-initiated diversion for youth to prevent future delinquent behavior: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 14(1), 1–88. <https://doi.org/10.4073/csr.2018.5>
- Wilson, D. B., Gallagher, C. A., & MacKenzie, D. L. (2000). A meta-analysis of corrections-based education, vocation, and work programs for adult offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37(4), 347–368. <https://doi.org/10.1177/0022427800037004001>

- Wilson, D. B., Gill, C., Olaghere, A., & McClure, D. (2016). Juvenile curfew effects on criminal behavior and victimization: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 12(1), 1–97. <https://doi.org/10.4073/csr.2016.3>
- Wilson, S. J., & Lipsey, M. W. (2000). Wilderness challenge programs for delinquent youth: A meta-analysis of outcome evaluations. *Evaluation and Program Planning*, 23(1), 1–12. [https://doi.org/10.1016/S0149-7189\(99\)00040-3](https://doi.org/10.1016/S0149-7189(99)00040-3)
- Wong, J. S., Bouchard, J., Gushue, K., & Lee, C. (2019). Halfway out: An examination of the effects of halfway houses on criminal recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(7), 1018–1037. <https://doi.org/10.1177/0306624X18811964>
- Wong, J. S., Bouchard, J., Lee, C., & Gushue, K. (2019). Examining the effects of day reporting centers on recidivism: A meta-analysis. *Journal of Offender Rehabilitation*, 58(3), 240–260. <https://doi.org/10.1080/10509674.2019.1583300>
- Zane, S. N., Welsh, B. C., & Mears, D. P. (2016). Juvenile transfer and the specific deterrence hypothesis: Systematic review and meta-analysis. *Criminology & Public Policy*, 15(3), 901–925. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12222>
- Zeoli, A. M., Malinski, R., & Turchan, B. (2016). Risks and targeted interventions: Firearms in intimate partner violence. *Epidemiologic Reviews*, mxv007. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxv007>